P 365 (3)

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

SZEMLE

Walker, Jesse Richard A.: Szakirodalmi tájékoztató kiadványok a szakkönyvtárakban 385 p.
Finn könyvtári problémák madártávlatból 397 p
Urosevics Danilo: Könyv, könyvtár, iskolásgyermekek. Olvasásvizsgálat néhány magyarországi délszláv községben 401 p.
Láng Imre: A könyvtárügy állami irányitóinak budapesti tanácskozása 413 p.
Pataky Ernő: Nemzetközi könyvtárstatisztikai konferencia 418 p.
Pétervári László: A II. Nemzetközi Reprográfiai Kongresszus és kiállitás jelentősége és tanulságai az előadások és a bemutatók tükrében 421 p.
Pethes Iván: AIBM-Kongresszus 429 p.
Haraszthy Gyula: A muzeumi könyvtárak helyzete és problémái 434 p.
Wysocki, Adam: Egyes európai országok müszaki tudományos tájékoztatási hálózatának megszervezésében mutatkozó irányzatok 454 p.
Krivinkova, Julie: Interdisciplináris tendenciák a tudományban és a könyvtárak 459 p.
Penna, Carlos Victor: A könyvtári szolgáltatások tervezése 465 p.
Kenéz Győzőné: Irodalomnyilvántartására szolgáló katalógusfajták összehasonlitása 476 p.
Verbőczi Gyuláné: Bulgária tudományos könyvtárairól 483 p.
Csendes János: Könyvtárosképzés Bulgáriában 496 p.
Siimeghy Vera: Amerikai könyvtári benyomások 499 p.
Forditások jegyzéke 506 p.

KIADJA
A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

1967 6

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

SZEMLE

KIADJA

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

13 évfolyam 1967 6 szám

SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÓ KIADVÁNYOK A SZAKKÖNYVTÁRAKBAN

A kérdés háttere, problémái és gyakorlata

J.R.A. WALKER

WALKER, Jesse Richard A.:
Information bulletins in special libraries: background, problems and practice.
London, Library Association. 1966. VIII, 128 p.

3-3251 *

A szerző tématagolását követve, amennyire e szemlecikk terjedelme megengedi, tartalmi sűritést kivánunk nyujtani az érdekes, és nálunk is oly aktuális kérdést tárgyaló munkáról. Lényeges mindenekelőtt tisztába lenni vele, hogy a szerző milyen problémakörre korlátozza vizsgálatát. Nem tér ki a kapitalista országokban rendszerint kereskedelmi vállalkozásokként jelentkező országos, vagy nemzetközi jelentőségü referáló lapokra, vagy egyéb nagyjelentőségü esetleg állami, centralizált kivonatoló szolgálatokra, hanem kizárólag a szakkönyvtárak tájékoztatási, közreadási, ezen belül is angliai gyakorlatának tárgyalására szoritkozik, ami egyben már meghatározza a kisebb volument és az ezzel kapcsolatos saját problémakört is. Mint ilyen munka érdekes összevetésre és hasznos tanulságokra ad alkalmat olvasójának a hazai viszonyokra vonatkoztatva is.

* A kiadvány a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban az érdeklődők rendelkezésére áll.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A szerző a bevezetésben ugy határozza meg a szakirodalmi tájékoztatót, illetve könyvtári értesitőt, mint olyan lapot, amely folyóiratcikkeket, vagy más egyéb szakirodalmi müfajok cimleirásait, kivonatait rendszeresen összegyüjti, rendezi és közreadja. A problémakör áttekintésére formális felmérést nem folytatott, csak személyes beszélgetéseket az adott könyvtáros közösségből a célnak megfelelően kiválasztott, a problémakört reprezentánsan képviselő egyénekkel. 103 könyvtári értesitőt (szakirodalmi tájékoztatót) szerzett be 57 könyvtártól. Nem tankönyvet akar kézbeadni, hanem csak emlékeztetőt, vezérfonalat a könyvtárosoknak, hogy az értesitők előállitása közben e folyamat egyes szakaszaiban mire kell ügyelniük.

Kivonatoló szolgálatok létesitésének szükségessége

A szerző a szokásos érvek, a szakirodalmi áradat exponenciális növekedése stb. felsorolása után a relevancia és a pertinencia fogalmát fejtegeti, vagyis azt a minőségi különbséget, ami a problémához tartozó és a probléma megoldásához ténylegesen és minden további nélkül felhasználható információ jellege között fennáll. Az egyetlen személy, aki valóban értékelni tudja egy közlemény használhatóságát, a tudós maga. Az információs szolgálat időt takarit meg a tudományos kutató részére, de munkáját csak abban az esetben tudja ellátni, ha az információt felhasználót megfelelőképpen tájékoztatják azoknak a témaköröknek kiterjedési határairól, melyeknek feldolgozása mind általános szükségletük, mind speciális, folyamatban lévő munkájukhoz hasznosnak látszik.

A szakirodalmi tájékoztató kiadvány (könyvtári értesitő) közreadásának szükségessége

Önként kivánkozik a kérdés feltevése: miért van szükség könyvtári tájékoztatókra, amikor léteznek nagyterjedelmü központi referáló lapok is. Létüket többek között a központi szolgáltatások tulságosan nagy átfutási ideje, valamint az a hiányosságuk igazolja, hogy tulságosan szélesre szabott problématerületük mindenegyes körének információs szükségleteit kevéssé, vagy egyáltalán nem tudják kielégiteni, illetve fel sem veszik célkitüzéseik közé. Az ismeretági, vagy határterületi hézagok kitöltése végett sokszor a könyvtári tájékoztatókba csak a kevésbé jelentős, illetve különleges dokumentációs anyag közlésére koncentrálnak, ez azt a furcsa helyzetet idézheti elő, hogy ez az anyag hamarabb éri el az igénylőket, mint az igazán fontos központi anyag. Más könyvtárak viszont a központi referáló lapokból is átvesznek anyagot és ez szélesebb lefedést tesz lehetővé, de az átfutási idő argumentuma elvész. Különösen akkor hasznos ez utóbbi, ha a leközölt tételeket eredetiben is be tudják szerezni. Az információs szolgáltatások párhuzamossága abban az esetben indokolt, ha azért tartják ezt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

fenn, hogy ne vesszenek el a kivonatolás speciális szempontjai - mivel a tapasztalat azt mutatja, hogy egészen mást hangsulyoz a közleményből egy szakintézet dokumentátora, mint egy központi szolgáltatás szakembere. Ennek a speciális, ugymond "tájékoztatási szájiznek" eltalálására csak a decentralizált tájékoztatási szolgálat alkalmas.

Összefoglalva, a könyvtári tájékoztató célja lehet a gyorsabb közreadás, a szakterület szélesebb, illetve teljesebb, hézagmentesebb lefedése, speciális szempontu kivonatolás, a nem publikált irodalom közlése és a primer anyagban (és a szekunderben is) a helyi szempontok szerint való válogatás.

Fizikai hasonlatokhoz nyulva inkább szürő, mint tölcsér, de tölcsér is,mert irányitania kell az információt a szürőhöz. Kevés költség, illetve gazdaságossági számitás történt a könyvtári tájékoztatókkal kapcsolatban, de jóformán lehetetlen a hasznosságukat felmérni.

A nagyobb szervezetek központi, kontra ágazati tájékoztatói.

Annak eldöntésénél, hogy a nagyobb szervezeteknél egyetlen központi tájékoztató kiadványt vagy ágazatonként egy-egyet adjanak-e ki, elsősorban azt kell meggondolás tárgyává tenni, kinek szánják a tájékoztatót, vagy tájékoztatókat, hogyan helyezkedik el fizikailag a potenciális olvasóközönség? Meg lehet ismételni azt a követelményt, hogy pontosan kell ismerni az olvasók érdeklődését, de ez még egy intézeten belül is nehéz feladat, szerepet játszhatnak ebben a kapcsolat fenntartásában információs összekötők is. A dilemmával kapcsolatosan megfontolandó kérdéseket az alábbiakban csoportositja:

1. A központi válogatás veszélye az, hogy a helyi érdeklődésre igényt tartó tételeket kihagyja.

2. A központi kivonatoló munkájában nem veszi figyelembe a helyi speciális szempontokat.

3. A tulzott központositás nagyterjedelmü anyag központi gépelését és lektorálását jelenti.

A nagyterjedelmü anyag azért is hátrányos, mert a vizsgálatok szerint az olvasók nagyrésze hajlamos arra, hogy a tájékoztatót elejétől a végéig elolvassa, még abban az esetben is, ha annak anyaga szakositva van. Ha a központositás mellett döntenek, még a további kérdések megoldását kell megnyugtatóan rendezni.

1. Mely könyvtárak válogathatnak tételeket a tájékoztatóhoz, és ki gyakorolja a szuper szelekciót?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

2. Megfelelő megoldást kell találni arra a dilemmára is, hogy a gyüjtő és szerkesztő munka rendkivül időigényes, ezzel szemben az átfutási időnek minél rövidebbnek kell lennie.

3. Hogyan egyeztethetők össze a helyi igények az általánossal?

4. Sokszorositás, kötészet, szétosztás, körözési jegyzékek kérdése.

5. A helyi igényeket, ha nem eléggé általános érdeklődésre számottartó, ki kell hagyni.

6. A tájékoztató központi előállitása a helyi könyvtárak presztizsének csökkenését vonja maga után.

7. Ha a csoportos szerkesztés módját választják ennek kiküszöbölésére, ez nagy hibaforrással jár.

8. Kivánatos a tájékoztató tárgyköri szekciókra való felbontása.

Könyvtári dokumentációs kiadványok fajtái

1. Gyarapodási jegyzékek.

2. Tartalomjegyzék repertoárok, rendszerint egy méretre fotózott tartalomjegyzékek gyüjteményei.

3. Cimlisták, vagy tartalomjegyzék kivonatok. Ezek annotált tartalomjegyzékeket adnak, legtöbbször cimkiegészitéseket is, általában már speciális céllal válogatott és szakrendszerbe rendezett jegyzékek.

4. Kivonatokat közlő könyvtári tájékoztatók. Ez utóbbi lehet indikativ, vagy informativ jellegü kivonatokat tartalmazó kiadvány.

5. Hirjelentések, illetve sajtófigyelő szolgálat. Nagyon gyorsan reprodukált, sokszor naponkénti kiadásban megjelenő kereskedelmi hirek. Sok esetben montirozott lapkivágatokat sokszorositanak.

6. Irodalmi szemle. A Weinberg jelentés szerint (USA President, Science Advisory Committee. Science, government and information, 1963.)* az irodalmi szemle többet ér a releváns irodalom legszebb bibliográfiájánál is.

7. A sorra kerülő kongresszusok, konferenciák jegyzéke.

A fentiek tiszta tipusai aránylag ritkák, annál gyakrabban fordulnak elő a különböző fajták keverékei egy tájékoztató kiadványon belül, vagy a viszonylag homogén főlap mellett különböző mellékletek jelentkezése. Tájékoztatók megjelenésének gyakorisága ugyancsak nagyon változó, a napi megjelenéstől a negyedévesig minden előfordul.

*A Weinberg jelentés eredeti angol szövege a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban a 3-1898, magyar forditása pedig az F 3259 számon megtalálható.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A válogató és kivonatoló munka

Erre vonatkozó vizsgálatát kétféle kivonatfajtával kezdi: az indikativ, a csak jelző és az informativ, tájékoztató kivonatokkal. A leglényegesebb kérdés mindig az, hogy kinek a számára készül a kivonat. Eldöntendő továbbá, hogy ki végezze a kiválogatás munkáját: a müszaki tájékoztatási szakember, vagy a könyvtáros; Az erre vonatkozó irodalom tanulságai szerint az adott tudományág terén szerzett tájékozottság, a tudományág kérdéseinek áttekintése és átfogó ismerete sokkal fontosabb, mint a pusztán szakmai tudás. Ez tehát azt jelenti, hogy a jó képességü, megfelelő általános müveltségü és a szakmában jártas, de nem szakember könyvtáros erre a célra kiválóan megfelel. Ugyanakkor hangsulyozza, szakembereknek a könyvtári tájékoztató munkába való alkalmazásának hasznosságát. A legtöbb esetben a válogató készíti a kivonatot is. A források legtöbbször a saját állomány folyóiratai, más könyvtárak állománya, vagy más referáló lapok kivonatai, nem publikált irodalom, perifériális folyóiratok irodalma. A tájékoztatás céljára szolgáló könyvtári katalógus és a tájékoztató kiadvány között rendszerint szoros kapcsolat alakul ki, ami a prioritás kérdését is magába foglalja, vagy a katalógust használják forrásként a tájékoztatóhoz, vagy megforditva.

Az intézet érdeklődéséről a könyvtárnak napi tájékozottsággal kell rendelkeznie. Az "alvó" kérdéseket is gyüjtenie kell, mert soha nem lehet tudni, mely kérdések válnak egyik napról a másikra aktuálissá, kerülnek előtérbe. Meg lehet esetleg elégedni azzal, hogy ezeket csak gyüjtik, de nem közlik le. Az intézetekben, vállalatoknál általában üléseket tartanak, ahol beszámolnak a tématervekről és a feladatok realizálásának állapotáról. A tájékoztató részlegek dolgozói látogatják ezeket az összejöveteleket és idejük 1/5-ét forditják a felmérések szerint a kutató személyzettel való beszélgetésre, hogy érdeklődésük változásával lépést tartsanak.

Belső tagolás és fejezetcimek

A tájékoztató kiadványokon belül sokszor tárgyi csoportokat alakitanak ki és összeállitják a hozzájuk kalauzoló tárgyszavakat, vagy vezérszavakat. Ezeket vagy egyszerü betüsorrendbe, vagy a csoportositáshoz felhasznált osztályozási táblázatok sorrendjében, vagy mindkettőben közlik. Az alcimek használatával takarékoskodni kell, hogy a tételek áttekintését ne zavarják, de azért elegendő rovatcimet kell választani ahhoz, hogy minden, a kiadványban szereplő tárgyat kifejezhessenek velük. Nem kell a hagyományos könyvtári osztályozási rendszerekhez mereven alkalmazkodni, ha ezek egyébként nem felelnek meg az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

adott szervezet érdekeinek. A fejezeteken belül a besorolás sorrendje alapulhat az osztályozási sémán, vagy szerző, cim, folyóiratcim betürendjén, a dokumentum müfaján, vagy véletlenen.

Helyes volna, ha a kivonatolás és az osztályozás munkáját ugyanaz a személy végezné. Ha azonban több referáló dolgozik, feltétlenül szükséges, hogy az osztályozási munkát -az egységesség miatt- egy személy végezze. Másrészről, csak a kivonatokról osztályozni nehéz és kockázatos vállalkozás. A tájékoztató kiadvány és a tájékoztató katalógus viszonyával kapcsolatban a következőket ajánlja megfontolás tárgyává tenni.

1. Eldöntendő, hogy a tájékoztatóban nem közölt anyagot szükséges-e osztályozni?

2. Ha a tájékoztatót nem mint a visszakeresés eszközét használják, olvasó közönsége könnyen hozzáférhet-e a könyvtári reference katalógushoz?

3. Tisztázandó, hogy a tájékoztató-e a katalógus melléktermeke, vagy forditva: mi a tulajdonképpeni szándék, katalógus, vagy tájékoztató kiadvány megteremtése-e, vagy a célok integráltak?

4. Eldöntendő, hogy milyen tipusu tájékozódási igény kielégitését hivatott szolgálni a könyvtári értesitő. A mindenkori adott helyzetet áttekintő, aktuális, napi tájékoztató-e, vagyis "current-awareness service", vagy a visszakereső tájékozódást elégiti ki.

5. A tájékoztató megközelitő terjedelmét előre meg kell határozni. A szerző kitér arra, hogy e feltételek valamelyikének, illetve kombinációinak jelenléte esetén milyen munkák válnak szükségessé a kiadványban, illetve a katalógusban. Ha a katalógus az olvasók részére könnyen hozzáférhető, a tájékoztatóban elegendő a legrövidebb hivatkozás jellegü cimleirás alkalmazása, ha viszont visszakeresésre szánják, akkor a bibliográfiai tételek gondos részletes osztályozására van szükség és időnként indexek kiadására.

A terjedelem is döntő hatást gyakorol a belső elrendezésre, természetesen minél kisebb, annál kevesebb rovatcimre van szükség. Lehetetlen receptet adni a helyes belső elrendezésre, mivel ez annyira az adott helyzet, pl. a közlésre kerülő anyag természetének függvénye. Az alábbi felsorolás csupán a nagymérvü változatosság érzékeltetésére készült.

1. Lehetséges, hogy a forrásanyag teljesen egynemü, pl. kutatási jelentések közleménye.

2. Lehet, hogy több dokumentumfajta keverékéből áll. Jelentésekből, cikkekből, könyvekből.

3. Lehetséges, hogy egy kiadványon belül nem egyetlen sorrend, ha-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

nem több egymás után következő sorrend is szerepel.

4. Az egymástól elválasztott sorrendek követhetik, vagy megtagadhatják ugyanazt a rendezési elvet.

5. A tételek lehetnek osztályozott sorrendbe rendezve és fejezetcimekkel ellátva, vagy azok nélkül.

6. Az osztályozás szakjeleit feltüntethetik, vagy sem.

7. A tárgyszavak vagy alrovatok teljesen vagy részlegesen osztályozott sorrendbe rendezhetők, vagy betürendben, vagy olyan egyéb sorrendbe, mely a felhasználók érdekében áll.

Arra, hogy egy adott bibliográfiai tételt, a jellemzésére használt több tárgyszó közül melyik alá helyezzenek el, három alapvető magatartás lehetséges.

1. Egyetlen egyszer azon tárgyszó alatt szerepeltetni, ahol ez a leghasznosabbnak látszik.

2. Minden tárgyszó alatt szerepeltetni, de csak egy helyen a teljes cimleirást, a többi helyeken csak utalásszerüen.

3. Utalást készitení a nem szerepeltetett tárgyszavakról. Az ilyen szükséges utalások száma a müszaki közlemények komplex jellege miatt általában nagy és gyakori használatuk inkább idegesiti az olvasót, mintsem segiti a tájékozódásban, ezért a szerző itt Foskett, rotációs indexelő technikáját ajánlja. A hagyományos láncindexelés, vagy a lánc egyes szemeinek permutálása helyett ezeket rostálni kell, mig eredeti ajánlott sorrendjük az egyes index elemeknek igy sértetlenül megmarad, amellett, hogy a bibliográfiai tétel minden egyes index elem, vagyis tárgyszó (rovatcim) a tájékoztatóban lévő helyén előfordul. Tipográfiai kiemeléssel lehet jellemezni, hogy a lánc melyik eleme van éppen soron. A teljes cimleirás csak egy helyen szerepel, a többi helyeken a rotált indexlánc mellett elég a cim első két jelentésközlő szavát feltüntetni utalásszerüen. Kitér még a tájékoztatók rovatcimeinek tipográfiájára, a különböző sokszorositó gépek ez utóbbival kapcsolatos teljesitményeire.

Az oldalak és a rájuk kerülő cimleirási tételek megtervezése, elhelyezése

Erre döntően két tényező gyakorol hatást, az oldal nagysága és a használt betütipus. A leggyakrabban használt oldalnagyság folio, quarto és a nemzetközi A4-es méret. Az elrendezés alapvetően kétféle lehet: egy vagy kéthasábos. Hosszabb kivonatok esetén az egyhasábos nyomás részesitendő előnyben. Sem megjelenési, sem hatékonysági szempontból nem közömbös, a bibliográfiai tételek egyes elemeinek sorrendje. A Blair féle felmérés eredménye szerint a legtöbben a következő sorrendet igényelték: tárgymegjelölés - cim - szerző - forráshely - megjelenés ideje - szakszám. A nyomdait megközelitő sokszorosi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tási lehetőségeket kell előnyben részesiteni, ezeket a változtatható betütipusu sokszorositógépek (Varityper), illetve speciális irógépek segitségével (Optype) lehet elérni.

A tételek, a lapok és a tájékoztató kiadványok számozása

A bibliográfiai tételek számozása könnyüvé teszi azonositásukat. Ha a tételek beszerzett könyvujdonságok, akkor érdemes mellettük a raktári számot is feltüntetni, ha viszont a tájékoztatóban folyóirat hivatkozások, vagy egyéb vegyes anyag is van, ennek feltüntetése nehézkessé válik és lévén a tájékoztató feladata az olvasók idejével való gazdálkodás, eröltetni semmiképp sem kivánatos, hogy az olvasó két számot is feljegyezzen. Lehet a tételek számozását évenként ujrakezdeni, de ez a többéves anyag tételszámainak összekeveredésére vezet. Egyesek több éven keresztül folyamatosan számoznak. Lehet az évszámot, vagy a tájékoztató sorszámát is feltüntetni a tételszámok mellett. Vannak olyan esetek, amikor a két számjegyből álló szakszámot sorszámozzák folyamatosan. A tételszámokkal a keresztutalásokat, illetve hivatkozásokat is ki lehet fejezni. A tételszámokat helyesebb a cimleirások fölé elhelyezni, mint a bal margóra, mert akkor szélesebb margót kell hagyni, ami nagyobb irásfelület veszteséggel jár együtt, mig az első esetben csak azt az egy sort foglalja el, ami a leirás fölött van. Általában azt a követelményt lehet támasztani, hogy mind a tételek, mind az oldalak, mind a tájékoztatók sorszámozása helyes és egyértelmü legyen, valamint kevés helyet foglaljon el a szövegtükörből.

A hivatkozások szövege

A bibliográfiai hivatkozásnak elég adatot kell tartalmaznia ahhoz, hogy a kereső azonosithassa és megtalálhassa. Amennyiben csak figyelemfelkeltő jellege van, az idézet drasztikus rövidségü lehet, a visszakeresésre szolgáló kiadványok hivatkozásainak viszont ezzel szemben bővebbeknek kell lenniük.

A hivatkozások egyes elemeinek röviditése között a leghatásosabb a folyóiratcikk röviditése. Egyes könyvtárak saját röviditési jegyzékekeiket használják, mások standard munkák gyakorlatát követik, mint pl. a World list of scientific periodicals. A szerző kitér BS 1629 (British Standard) angol szabványra, az ISO szabványra, tárgyalja Bisoph javaslatát, aki 1953-ban egy kódot dolgozott ki a bibliográfiai hivatkozás drasztikus leröviditésére. Mások, köztük a szerző is, kimutatják e javaslat gyengéit. Reid továbbfejlesztette a kódrendszert, és a kis és nagybetük használatának bevezetésével mintegy 7 millióra emelte a kombinációs lehetőségek számát. Első rendezési elve, a kronologikus sorrend, a közreadás idejének jelölése. Rendszerét "sigil"-nek nevezi. Bishop 1954-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

már 3 ezer kódot tartalmazó jegyzéket állitott össze, 1964-ben a kódrendszer továbbfejlesztésének és gondozásának feladatát átvette tőle az American Society for Testing Materials. Ez a szerv 1963-ban már 20 ezer egyedi négybetüs kódból álló kódszótárat adott ki a tudományos folyóiratok röviditésének jelölésére, 1964-ben pedig egy kiegészitést. Kérdés, hogy megéri-e a megtakaritott helyet a kód alkalmazása, amit memorizálni kell, de ez kisebb intézetek esetében elég könnyü feladat.

A fedőlap és tájékoztató egyéni stilusa

A fedőlap vonzó megjelenése fontos, és általában nem kap kellő figyelmet. A leghatásosabb a szinekkel élénkitett fedőlap használata. Érdemes grafikussal terveztetni, a cimlapban használt betütipusokkal együtt. Felsorolja a cimlapon általában szereplő adatokat.

Kifejti, hogy a tájékoztató belső elrendezésének, általában mindenegyes formai megoldásának az abban meghonositott egyedi stilushoz kell alkalmazkodnia. Ezért, és általában a munka zavartalan üteme, pl. munkatársak gyors helyettesithetősége végett stb., részletes szabványt kell kidolgozni, hogy mindenki tudja, aki a tájékoztatóval kapcsolatos munkában résztvesz, hogyan járjon el az egyedi esetekben. A szabvány magábafoglalhat olyan elemekre vonatkozó utasitásokat, mint a tételek sorrendje, a tételek részenkénti sorrendje a tételen belül, a nagy- és kisbetü használatát, irásjeleket, terminológiát, röviditéseket, fonetikus átirási jeleket, térbeli elhelyezést, számozást stb.

Sokszorositási és szétosztási eljárások

A nyomdai mellett a litografikus eljárás a legelőnyösebb, kisebb számu nyomás esetén a kis ofszet, amit részletez. Kitér a xerográfiára, mimeográfiára, vagy másképp a stencil-viasz és az infravörös szublimációs eljárásokra. Mindegyiknek egyaránt a gépelt szöveg a kiindulópontja. Elektromos irógép alkalmazása egyenletesebb, minőségileg jobb szövegképet eredményez, mert kiküszöböli a kéz által okozott nyomáskülönbséget. Emliti az egyéb speciális helybeosztó, jobboldali margós irógépeket (Optype). Tárgyalja az irógép betütipus nagyságának és formájának a helykihasználásra és a megjelenésre gyakorolt hatását és az egyes sokszorositási eljárásokra való különböző foku alkalmasságát. Emliti a lyukszalagos irógépek, az adatfeldolgozógépek használatának előnyeit.

A Varityper közeliti meg a legjobban a nyomdatechnikai eljárást, mert nem kizárólag nagybetüket használ, mint az adatfeldolgozógépek kiiró szerkezete általában. A gépiró személye és könyvtári szakmai ismeretének, jártasságának – fontossága, a külső gépiró esete.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A katalóguskártya sokszorositása a könyvtári értesitő sokszorositásával való egybekapcsolásának előnyei és hátrányai. A sokszorositás után az egyes lapok összeszedése, lapszám szerinti rendezése, kézi és gépi megoldásának módjai. Kötészeti eljárások. Fontos a fizikai kezelhetőség, a tul primitiv kötészeti eljárások hátráltatják a tájékoztató használhatóságát, nem szivesen veszik kézbe. A szétküldés, az elosztás, a cimzés kézi és gépi megoldásai.

A bevezetés és a tartalomjegyzék lapjai

A bevezetés haszna, hogy minden uj olvasónak azonnali rövid betekintést nyujt a kapott tájékoztatás kiterjedésébe és egyben használati utasitást is nyujt az információk kikereséséhez, vagyis a lapon belül alkalmazott rendezési elvekhez. Az információs gyakorlat kisebb változásait is azonnal fel kell tüntetni a bevezetőben, vagyis napra készen kell tükröznie a tájékoztató tényleges gyakorlatát.

A tartalomjegyzék csak akkor nélkülözhető, ha a fejezetcimek betürendbe rendezettek. Foglalkozik a fejezetcimeket tagoló, illetve a részletes tárgyszavakról a generikusakra utaló eljárással. A betürendes és a tárgy szerint osztályozott tartalomjegyzék tipusaival. Bármilyen felsorolás, vagy tartalomjegyzék készül is, el kell dönteni, hogy mire hivatkozzon, lapszámra, tételszámra stb., vagy ezek kombinációjára. A tartalomjegyzék fizikai elhelyezése a bevezetéssel azonos oldalra, vagy annak verzójára stb.

A mellékletek, függelékek

A speciális kiadványokat, pl. a zömében folyóiratcikkek kivonatait tartalmazó tájékoztatók esetében az egyebeket, mint könyvek, kutatási jelentések, prospektusok, forditások, a csekély kivételtől eltekintve, mikor az egész, müfajilag heterogén anyagot egyetlen nagyobb sorrendbe rendezik, különálló mellékletek, vagy a kiadvánnyal összefüggő függelékek formájában szokták kiadni. Tárgyalja a mellékletek anyaggyüjtésének szerkesztési munkálatainak a főlappal való szinkronizálását, a főlaphoz viszonyitott megjelenési gyakoriságát stb. A legnehezebbek egyike a konferenciák és ülések jegyzékének összeállitása, annak eldöntése, hogy a jövőben sorrakerülő tudományos összejöveteleket mennyivel előbb, illetve hányszor közöljük az olvasóval. A melléklet, vagy függelékként szereplő anyag a főlaphoz való viszonyának egyéb kérdései, fontosságának, terjedelmének idővel való megváltozása, esetleg főlappá való kinövése.

A különböző mutatók, indexfajták

Kevés könyvtári értesitő készül azzal a céllal, hogy a visszakeresés eszköze legyen, és még kevesebbet látnak el ezek közül szakszerinti indexszel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Nemcsak a különböző index tipusokat, de ezeknek a könyvtár velük paraliel létesitett információ táraival való kapcsolatát, a különböző cédula-katalógusokkal kombinált gyakorlati megoldásait is felsorolja.

Az indexkészitás fáradságos, nagy feladat, szükségességét alaposan meg kell fontolni. Ebben az összefüggésben, mint sokhelyütt, máskor is hivatkozik a Weinberg jelentés vonatkozó részeire.

A gépi indexkészitás lehetőségei, a KWIC index használhatósága, visszakeresési hatékonysága a konvencionális indexéhez hasonlitva. Nagyobb mennyiségü, kummulált anyagban előbbinél megbizhatóbb visszakeresést biztosit a KWOC (Key Word Out of Context) és a WADEX (Word and Author index), utóbbi ellentétben a KWIC-cel, mely csak a cimeket sorolja fel és a szerzői betürendes mutatót külön hozza, mindkettőt egyesiti magában. A KWOC-nál nemcsak a cimből, hanem bármilyen, rendszerint előre kidolgozott deszkriptorjegyzékből, vagy tezauruszból választható kifejezések a bibliográfiai tételek tartalmának jellemzésére. A szempont szerinti osztályozással alkotott tárgyszólánc index gépi feldolgozásából ered egy bonyolultabb, a KDP 10 Permuted Chain Index elnevezésü permutált láncindex módszer.

A közreadott irodalom kézbentartása

A könyvtárakba, az értesitők, tájékoztatók alapján befutó kérések adminisztrációjának, az igényelt folyóiratcikkek, vagy egyéb müvek kölcsönzésre való elkészitésének feladatát tárgyalja. Szól a köröztetési problémákról. Ha tul sok az igénylő egy folyóirat elolvasására a köröztetés nem jó megoldás. Ha tul nagy az érdeklődés egyes folyóiratok iránt, érdemes duplum példányban is beszerezni. Az igényelt folyóiratokat csak rövid kölcsönzési határidőre szabad kiadni és több igénylő esetén sorrendiségi jegyzéket kell felállitani.

Dokumentum másoló szolgálatok. Reprográfia

Ezzel meg lehet könnyiteni a tájékoztató révén a könyvtár állományával kapcsolatban keltett igényeket, pl. folyóiratcikkek esetében. A dokumentum-másolással szembeni könyvtári magatartásban mindkét véglet megtalálható. Van, ahol minden cikket előre kifotóznak, hogy igénylés esetén ezt adják az olvasónak, hogy az eredeti folyóiratot ne kelljen kikölcsönözni, van ahol semmiféle sokszorositást nem engedélyeznek. Ismerteti az USA és Anglia szerzői jogvédelmi törvényhozásának az utóbbi években folytatott gyakorlatát. Általában azt lehet mondani, hogy ezekben az országokban a copyright tulajdonostól való engedélykérés alól mentesül minden olyan kisméretü reprodukciós tevékenység, amikor egy könyvtáron belül egy folyóiratszámból egy-egy cikket fotóznak ki, vagy egy cikket küldenek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

meg más könyvtárnak, feltéve, hogy kizárólag tájékoztatási és nem haszonszerzési céllal történik. Sok könyvtáros véleménye az, hogy csak külön kérés esetén kívánatos fotokópiát készíteni, vagy ahol egyetlen cikket oly sokan kérnek, hogy egyesek csak nagy késdelemmel tudnának hozzáférni. Kitér a fotokópiák rendszerezésének kérdéseire, azonositásukra, a tájékoztató tételszámainak a film negativjára való felirását ajánlja. Némileg gazdaságosabb, ha a fotókópiákat nem örökbeadják, hanem kölcsönzik az igénylők között. Tanácsokat ad a kópiaigénylés, illetve készittetés együttes adminisztrációjára és a könyvtáron belüli, illetve a szerv sokszorositó részlegében folytatott reprográfiai munka irányitására.

Igénylési eljárások

A könyvtári tájékoztatók olvasóinak igényeinél két tényezőt kell figyelembe venni.

1. Milyen további szolgáltatásokat hajlandó adni a könyvtár az igényelt müről, illetve mit várnak el tőle az olvasók?

2. Hogyan értesitse az olvasó a könyvtárat igényeiről?

Az olvasói igénylések azonositásának adminisztrativ feladata. Ha tul könnyüvé tesszük az igénylést az olvasók hajlamosak lesznek több dokumentumot igényelni, mint amennyire szükségük van, de ez a tájékozódási szokások kialakitásának szükségességét figyelembevéve, nem tul nagy baj. Helyes gyakorlat az is, ha az egyes kiadványszámokba igénylőlapot kötnek bele.

A könyvtári szakirodalmi tájékoztatók, értesitők készitésének minden állomását sorraveszi, bizonyos eljárásokat ajánl, és egyben feltárja az Egyesült Királyságban folytatott gyakorlatot. Ismét felhivja a figyelmet, hivatkozva a Weinberg jelentésre, az olyan szemle jellegü tájékoztató kiadványra (State of the Art Bulletin), mely süritett és kritikailag értékelt tanulmányokat ad közre a szakirodalom egy-egy részletproblémájának mindenkori adott helyzetéről az illető tudományág szakembereinek szerkesztésében. A kötet végén közölt értékes bibliográfia 119 tételből áll. A müvet rövid tárgyszómutató is kiegészíti. A függelékben a szerző az általa megvizsgált könyvtári értesitők különböző sokszorositási eljárással, betütipussal és tördeléssel készült lapjaiból gazdag mintaanyagot mutat be, valamint a könyvtári értesitők leggyakoribb elnevezéseiből, cimeiknek felsorolásával ad egy kis izelitőt.

A könyvnek két erénye van (ezeknek megnevezése jellegét és korlátait is megszabja). Egyrészt nézőpontjában teljesen praktikus, mindig a gyakorlati nehézségek felsorolása, megoldási módozatainak taglalására összpontositja a figyelmet, másrészt legtöbb fejezetében szervesen beleépitve megbizható és viszonylag friss szemléket is ad a tárgyalt kérdések irodalmáról és ezzel lehetővé teszi a mélyebben érdeklődő olvasó részére a kérdés alaposabb tanulmányozását.

Összeállitotta: TÓTH ISTVÁN ANDRÁS

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

FINN KÖNYVTÁRI PROBLÉMÁK

MADÁRTÁVLATBÓL

Sok levelet kapunk külföldi könyvtáros kollégáinktól, melyekben arra panaszkodnak, hogy -nem tudván magyarul- a magyar könyvtárügy problémáihoz igen nehéz közelférkőzniök. A magyar könyvtártudományi irodalom idegennyelvü ismertetéséért, amit a "Gyorstájékoztató a magyar könyvtári irodalomról" cimü kiadvány angol és német nyelvü változatában közlünk, -éppen az előbb mondottak miatt- viszont sok elismerő levél érkezik hozzánk.

Valahogyan igy vagyunk mi magyar szakemberek is a külföldi könyvtártudományi irodalommal, vagy legalábbis egy részével. Elsősorban azokon a nyelveken irottakkal, melyek pedig -az országok hasonló méretei és a felvetett problémák hasonlatossága miatt- számunkra igen érdekesek és fontosak.

Sokat emlegetjük, de még mindig keveset tudunk az északi államok könyvtárügyéről. Ezért kiséreljük meg -ha csak "madártávlatból" is- olvasóinkat a "Kirjastolehti" hasábjain át közelebb vinni a finn könyvtárügy néhány problémájához.

A már 60. évfolyamába lépő folyóirat egyike a szakterület "legrészarányosabb" orgánumainak; a közmüvelődési és tudományos könyvtárakról és az általános finn könyvtárpolitikáról egyaránt tájékoztatja olvasóit.

Valószinüleg nemcsak a finn olvasónak, hanem a külföldi érdeklődőnek is legtanulságosabbak azok a cikkek, melyek áttekintést adnak -alapos statisztikai adatokkal- a finn könyvtárakról. A közmüvelődési könyvtárak 1966. évi munkájáról beszámoló cikk (1) tájékoztat arról, hogy a városokban az év folyamán 11 453 163 kölcsönzés volt, a községekben pedig 1 651 056-an kölcsönöztek könyvet. Ez azt jelenti, hogy a városokban egy lakosra 6,6, a falvakban pedig egy lakosra 4,8 kölcsönzött könyv jut.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ugyancsak érdekes képet kapunk a tudományos könyvtárak 1966. évi munkájáról szóló statisztikai beszámolóból is. (2). A táblázatok a könyvtárak felsorolása mellett feltüntetik az állomány nagyságát, a gyarapodás ütemét és a ráforditott összeget, a kurrens előfizetett külföldi folyóiratok számát, a kölcsönzések, helybenolvasott kötetek és könyvtárközi kölcsönzések számát, valamint a könyvtári dolgozók létszámát. Érdekes a reprográfiai szolgáltatások méreteit áttekintő statisztika is.

Közismert, hogy az északi államokban -Finnország mellett elsősorban Svédországban- nagy gondot forditanak a kórházi könyvtárakra. A folyóiratban igen gyakran találunk erről a speciális -és nagyon humánus- könyvtártipusról ismertetés . Az 1967. évi 3. számból (3) megtudjuk, hogy a finn kórházi könyvtárak fejlődésének kezdetei az 1940-es évekre esnek. Az 5 évvel ezelőtt megjelent uj finn könyvtári törvény (4), melynek értelmében a kórházi könyvtárak fenntartási költségeinek 90 %-át az állam vállalja, nagy lendületet adott a fejlődésnek. Finnországban 1965-ben 371 kórház müködött, 47 777 ággyal. Ezen kivül 409 községben volt aggok otthona 25 000 ággyal. Az 1965-ös statisztika szerint a kórházi könyvtárak ágyanként 6,8 könyvvel rendelkeztek, az aggok házai pedig 3,7-tel. A kölcsönzési statisztika igy alakult: a kórházakban ágyanként 21,4, az aggok házában pedig 12,7 könyv.

A könyvtártipusok ismertetésén tul igen gyakran közöl a folyóirat a gyarapitás problémáit fejtegető -és feszegető- cikkeket. Az 1967. évi 3. számban (5) elvi cikk foglalkozik a kérdéssel, melynek rövid összefoglalóját a folyóirat az alábbiakban közli:

A gyarapitási "alapelvek a könyvtár tárgyilagosságát tükrözik erkölcsi, politikai, vallási és társadalmi szempontból egyaránt. A fő szempont a könyv müvészi értéke. Az ismeretterjesztő munkák terén külön figyelmet forditanak a könyvek korszerüségére. A szabad felfogás kialakulását gátló munkák nem kerülhetnek a gyüjteménybe. Egyik alapelv: a könyvtárnak tájékoztatási központként és a müvelődés fejlesztőjeként kell müködnie, de nem szabad az olvasót megakadályoznia az olvasmány szabad kiválasztásában".

Egy másik füzetben azonban közelebb jutunk a problémához. Itt az egyik cikkben (6) ugyanis arról van szó, hogy hogy 1967-ben adatgyüjtést végeztek azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy a közmüvelődési könyvtárak (és könyvtárosok) állománygyarapitási tevékenységét milyen tényezők befolyásolják. 100 könyvtárban (74 vidéki és 26 városi) küldtek ki kérdőivet; 86 helyről kaptak választ. (Maximális eredmény!) A kérdőivben a többi között érdeklődtek a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

gyarapitási munkát végző könyvtárosok koráról, neméről, beosztásáról, képzettségéről és olvasási szokásaikról. A kérdőivet visszaküldők 80 %-a nő volt. (Annak ellenére, hogy a korra vonatkozó kérdések is szerepeltek.) A vidéki könyvtárakban a választ adó könyvtárosok zöme idősebb, pusztán 15 százalékuk főhivatásu és jóval kevesebbet olvasnak, mint a városiak. A beszerzésre rendelkezésre álló hitelek 1200 - és 120 000 finn márka között mozognak (1 finn márka = kb. 7.- Ft.), de 10 000 márkát meghaladó beszerzési keret a vidéki könyvtáraknak csupán 15 %-nál volt. Főleg a vidéki könyvtárak (25 százalékukban) állománygyarapitásában résztvesznek a könyvtári tanácsok is.

Rendkivül tanulságosak azok a feleletek, melyek arra vonatkoznak, hogy egy-egy könyvet miért nem szerzett be a könyvtár. A feleletek igy oszlanak meg: irodalmilag gyenge 32%, istenkáromló 20%, egyéb vallási aggályok 4%, tulzottan nemi irányba tolódás 19 %, politikailag nem megfelelő 14% és egyéb okok 15%. - E vizsgálat tanulságai bizonyos mértékig "motiválják" az előbbi elvi cikk rezüméjét.

A kérdőivekkel való tájékozódás egyébként valószinüleg igen frekventált módszer lehet Finnországban is. Az olvasók véleményét nemcsak az olvasmányaikról, hanem a könyvtár munkájával kapcsolatban is kikérik. (7) A Finn Könyvtáros Szövetség 10 000 olvasónak (fővárosinak és vidékinek egyaránt) küldött ki kérdőivet, melyben a többi között a nyitvatartási idő, a kölcsönzési rend és az olvasótermek használatával kapcsolatban kér véleményeket. (Ugyancsak kitünő eredmény: a megkérdezettek 50 %-a válaszolt!) A nyitvatartást illetően -különösen a vidéki közönség- hosszabb nyitvatartási időt követel és azt szeretné, ha a könyvtárat este a késő órákig használhatnák. Különösen tarthatatlan -a válaszok tanusága szerint- az a helyzet, hogy a vidéki fiókkönyvtárak egy része hetenként egyszer -és akkor is néhány órát- tart nyitva. Legalább ennyi észrevétel gyült össze a kölcsönzéssel kapcsolatban is. Egyszerübb kölcsönzési eljárásokat igényelnek a megkérdezettek, hosszabb határidővel; több esetben felvetik azt, hogy a különböző adminisztrativ ügyeket telefonon is el lehessen intézni. Az olvasók egy része a különféle kölcsönzéssel kapcsolatos birságok eltörlését követeli. - Főleg a vidékiek sürgetik a szük, zajos, nem jól megvilágitott és kényelmetlenül berendezett olvasótermek modernizálását. Érdekes, hogy több könyvet és folyóiratot a megkérdezetteknek csak elenyésző száma követel.(Irodalomjegyzék a tuloldalon)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

IRODALOMJEGYZÉK

(1) Kirjalainat kaupungeissa ja kauppaloissa. = Kirjastolehti. 60. vuos. 1967. 2. no. 44–46. p.
Finn községek és városok 1966. évi közművelődési könyvtári statisztikája.

(2) Tieteelliset kirjastot 1966. = Kirjastolehti. 60. vuos. 1967. 3. no. 74–75. p.
A tudományos könyvtárak 1966. évi statisztikája.

(3) PÖYSÄLÄ, Pirkko: Laitoskirjasto-toimintamme laadusta ja laajuudesta. = Kirjastolehti. 60. vuos. 1967. 3. no. 66–69. p.
Kórházi könyvtári tevékenység Finnországban.

(4) Büchereigesetz gegeben in Helsinki am 3. Mai. 1961. = Bibliotheksdienst. Beiheft. 22. 1967. 3–6. p.
A német szöveghez -a fenti kiadvány 7. és 8. oldalán Helle Kannila kommentárja van.

(5) Helsingin kaupunginkirjaston kirjavalintaperiaatteet. = Kirjastolehti. 60. vuos. 1967. 3. no. 77. p.
A könyvkijelölés alapelvei a Helsinki Városi Könyvtárban.

(6) PUTKONEN, Anneli: Yleisten kirjastojen kirjanvalintaan vaikuttavosta tekijöistä. Lyhennelmä Tampereen yliopiston kirjastotutkintoa varten tehdystä tutkielmasta. = Kirjastolehti. 60. vuos. 1967. 7. 218–223. p.
A közművelődési könyvtárak könyvkiválasztását befolyásoló tényezők.

(7) PYÖTSIA, Sinikka: Kirjastonkäyttäjien mielipiteitä kirjastoista. = Kirjastolehti. 60. vuos. 1967. 5. no. 141–142. p.
Az olvasóknak küldött kérdőívek.

Kirjastonkäyttäjien mielipiteitä kirjastoista. Kirjastolehti. 60. vuos. 1967. 7. no. 227–228. p.
A könyvtár használóinak küldött kérdőívek elemzése.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYV, KÖNYVTÁR, ISKOLÁSGYERMEKEK

Olvasásvizsgálat néhány magyarországi délszláv községben

Urosevics Danilo

* :

A könyv különböző utjainak vizsgálata a könyvtárosok kedvelt kutatási témái közé tartoznak. Ilyen tárgyu közleményeket szivesen és érdeklődéssel olvasnak a szaklapokban.

Az elmult 10 évben a magyar szakirodalom is bőven foglalkozott az olvasásvizsgálatok eredményeivel, módszereivel egyaránt.

Az országos arányu felmérések és elemzések a könyv terjedésének fő utvonalait lényegében "feltérképezték". Nem látjuk azonban még tisztán a "mellékutak" és "ösvények" vonulatát. Pedig a megbizható tájékozódáshoz ezeket is pontosan és részletesen fel kell mérnünk.

Az alább közölt szemelvényt,-mely egy nagyobb dolgozat része- elsősorban azért közöljük, hogy felhivjuk a figyelmet az "olvasási térképet" teljessé -tehát használhatóvá- tevő speciális területek vizsgálatának fontosságára.

A vizsgálatot a szerző négy délszlávok-lakta község (Battonya, Katymár, Gora és Hercegszántó) 7. és 8. osztályos tanulóival végezte. Az iskolákban az oktatás kétnyelvü. A zömében termelőszövetkezeti tagok gyermekei (csak néhány közülük munkás, pedagógus) közül 70 százalék tovább akar tanulni (gimnáziumban, szakiskolában, technikumban).

A vizsgálatok részben kérdőivekkel, részben beszélgetések segitségével történtek. Az összegyüjtött adatokat a szerző fénylyukkártyával dolgozta fel. Ugy látszik, hogy ez a módszer ilyen kis mennyiség esetében is alkalmazható, mert megkönnyiti a gyüjtött adatok igen változatos vázolását. Sok esetben -már az ilyen csekély számu adatnál is- a hagyományos "strigulázó" módszer járhatatlan (de legalábbis "göröngyös") utnak tünik.

Elsősorban azt akartuk megtudni, hogy a tanulók használják-e -és ha igen,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

milyen mértékben használják- a könyvtárakat. Milyen támogatást és lehetőséget nyujtanak a könyvtárak tudásuk kiszélesitéséhez és elmélyitéséhez?

Minden megkérdezett tanuló tagja a könyvtárnak; ezt mutatja az első számu táblázat. Negyvenketten csak az iskolai, egy pedig csak a községi könyvtárat látogatja, tizenkilencen mindkét könyvtárba beiratkoztak. Tehát 61 tanuló -98,3%- az iskolai és 20 tanuló -32,2%- a községi könyvtár tagja.

1. TÁBLÁZAT

Osztályok és nemek szerint	Könyvtári tagság szerint					Összesen
	Iskolai össz.	Közmüvelődési	Csak iskolai	Csak közm. kvtár	Mindkét tagja	
7 fiu	28	7	21	-	7	28
7 leány	11	7	5	1	6	12
8 fiu	15	2	13	-	2	15
8 leány	7	4	3	-	4	17
Összesen:	61	20	42	1	19	62
%	98,3%	32,2%	67,7%	1,7%	30,0%	100 %

A kötelező olvasmányokat -de az egyéb könyvek zömét is- a tanulók 87,1%-a (54 fő) az iskolai könyvtárból olvassa (2.sz. táblázat). A közmüvelődési könyvtárakból csupán a diákok 8,1%-a szerzi be a kötelező olvasmányokat (két tanuló a bajai közmüvelődési könyvtárhoz fordult ezekért a könyvekért.) Csupán egy tanuló nyilatkozott, hogy otthon is rendelkezik a szükséges kö-

2. TÁBLÁZAT

Osztályok és nemek szerint	A kötelező olvasmányokat kapja				Összesen
	Iskolai kvtárból	Községi kvtárból	Egyéb közm. ktárból	Családi kvtárból	
7 fiu	25	2	-	1	28
7 leány	10	1	1	-	12
8 fiu	13	2	-	-	15
8 leány	6	-	1	-	7
Összesen	54	5	2	1	62
%	87,1%	8,1%	3,1%	1,7%	100 %

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

telező olvasmányokkal. (Ez is jelzi a családi könyvtárak rendkivül gyenge állapotát; erről később még részletesebben lesz szó.)

Ki segit a gyerekeknek a könyvek kiválasztásában, ki irányitja olvasásukat? A válaszokból világosan kitünik, hogy nagyon kevés segitséget kapnak e téren.

A harmadik táblázat tanusága szerint a szüleiktől 16,2%, a tanitóktól, illetve

3. TÁBLÁZAT

Ki segit a kiválasztásban	7. osztály		8. osztály		Összesen	%
	fiu	leány	fiu	leány		
Szülő	4	3	2	1	10	16,2%
Tanitó	3	1	1	1	6	9,6%
Senki	21	8	12	5	46	74,2%
Összesen	28	12	15	7	62	100 %

a könyvtárosoktól pusztán 9,6% kap tanácsot. Tehát a tanulók 74,2%-át senki sem segiti e téren: sajátmagukra vannak utalva, hogy kiválasszák, hogy mit és mennyit olvassanak.

A szülők által segitett tanulók alacsony száma bizonyos mértékig érthető, sokkal sajnálatosabb az, hogy a tanitók is igen kevés eligazitást nyujtanak.

A kérdőiven hat müfajt soroltunk fel: történelmi regény, mese, utleirás, vers, kalandos-fantasztikus regény. Külön kategóriába vettük fel a szindarabokat. Azért állapitottuk meg ezeket a csoportokat, mert szerb-horváth nyelven ezek találhatók meg leginkább a vizsgált falvak iskolai könyvtáraiban.

A válaszok alapján (4.táblázat) megállapithattuk, hogy az érdeklődés élvonalában a történelmi regények szerepelnek: ezeket a tanulók 48,4%-a olvassa szivesen. A második helyen állnak a mesék, 25,8% olvassa ezeket szivesen. Utána sorrendben következnek a kalandos-fantasztikus regények (11,3%), az utleirások (6,4%), a szindarabok (4,8%). A "sereghajtó" müfaj a vers a rendkivül szerény 3,3%-al.

Az érdeklődés nemek szerinti megoszlását ugyancsak a 4. táblázat mutatja. Feltünő az, hogy a fiuk egyáltalában nem mutatnak érdeklődést a versek iránt.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

4. TÁBLÁZAT

Műfajok	7. osztály		8. osztály		Összesen	%
	fiu	leány	fiu	leány		
Tört. regény	12	6	7	5	30	48,4%
Útleirás	2	-	1	1	4	6,4%
Mese	10	3	3	-	16	25,8%
Vers	-	2	-	-	2	3,3%
Szindarab	1	1	1	-	3	4,8%
Kalandos-fantasztikus	3	-	3	1	7	11,3%
Összesen	28	12	15	7	62	100 %

"**Az olvasott könyvekben szereplő** személyek közül kit tekintesz eszményképednek", ez volt a következő kérdésünk. Az 5. táblázat azt mutatja, hogy a történelmi hősök állanak az élen.

5. TÁBLÁZAT

Eszménykép	7. osztály		8. osztály		Összesen
	fiu	leány	fiu	leány	
Tört. hősök	20	7	10	1	38
Irók	3	2	1	-	6
Gyermek hősök	5	2	4	4	15
Női hősök	-	1	-	2	3
Összesen	28	12	15	7	62

A történelmi hősöket eszményképül választott 38 tanuló azonban nemcsak a történelmi regényekből táplálja "történelmi" hős-ideálját; közülük 12 legszivesebben meséket olvas. Ugyancsak érdekes az is, hogy az 5. táblázatban feltüntetett 15 tanuló közül aki ideáljának a "gyermekhősöket" választotta, a 6. táblázatból láthatóan 10 a történelmi regények olvasását részesiti előnyben.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

6. TÁBLÁZAT

Eszménykép	Az olvasmányok műfajai szerint (A 4. táblázat felosztása alapján)						Összesen
	Tört. regény	Ute-irás	Mese	Vers	Szinda-rab	Kaland, fant.	
Tört. hősök	15	3	12	1	2	5	38
Írók	2	-	1	1	1	1	6
Gyermek hősök	10	1	3	-	-	1	15
Női hősök	3	-	-	-	-	-	3
Összesen	30	4	16	2	3	7	62

A megvizsgált falvakban -de egyéb adatok azt mutatják, hogy más délszláv településeken is- a könyvtárak szerb-horvát nyelvű könyvállománya rendkívül gyenge. Különösen szembetűnő ez a hiányosság az iskolai könyvtárakban, melyek a tanulók olvasmány-ellátásának fő támaszai, de megmutatkozik ez a fogyatékosság a közművelődési könyvtárakban is.

Most nem az egyes könyvtárak állományának elemzése felől igyekszünk az állomány alapvető gyengéire mutatni, hanem ismét a könyvtárak felhasználása felől közelítjük meg a kérdést.

Ahogyan a 7. táblázatból kitűnik, 18 tanuló (tehát 29 százalék) egyetlen könyvet sem olvasott anyanyelvén. További 23 tanuló (37,1%) csak 1-2 könyvet, 17 tanuló (27,1%) 3-6 könyvet, két tanuló 11-15 szerb-horvát nyelvű könyvet olvasott. A 62 tanulóból csupán egyetlen olyan volt, aki több mint 15 könyvet olvasott el anyanyelvén. A tanulók tehát évenként átlagosan 1 vagy 2 könyvet olvasnak el.

7. TÁBLÁZAT

Osztályok és nemek szerint	Szerb-horvát nyelvű könyvet olvasott tanulók száma						Összesen
	0	1-2	3-6	7-10	11-15	16-	
7 fiu	6	11	8	1	1	1	28
7 leány	1	4	7	-	-	-	12
8 fiu	8	5	1	-	1	-	15
8 leány	3	3	1	-	-	-	7
Összesen	18	23	17	1	2	1	62
%	29 %	37 %	27,2%	1,7%	3,4%	1,7%	100 %

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ha ezt az adatot összevetjük a hasonló életkoru falusi gyermekek olvasasstatisztikájával, igen lehangoló képet kapunk: ugyanis a -nemzetközi- statisztikai adatok arról tanuskodnak, hogy a hasonló életkorú falusi gyermekek havonta 2-4 könyvet olvasnak.

Valamivel jobb a helyzet a magyar nyelvü könyvek olvasása tekintetében. Ahogyan a 7/a táblázatból láthatjuk, azok a tanulók is olvastak legalább 1-2

7/a TÁBLÁZAT

Osztályok és nemek szerint	Magyar nyelvü könyvet olvasott tanulók száma						Összesen
	0	1-2	3-6	7-10	11-15	16-	
7 fiu	-	11	12	2	1	2	28
7 leány	-	3	2	3	2	2	12
8 fiu	-	6	2	5	2	-	15
8 leány	-	-	2	2	-	3	7
Összesen	-	20	18	12	5	7	62
%	-	32,2%	29 %	19,4%	8,1%	11,3%	100 %

könyvet magyarul, akik szerb-horvát nyelven egyetlen könyvet sem olvastak az elmult évben. Olyan tanuló nincs, aki ne olvasott volna egyetlen magyar könyvet sem. Legtöbben azonban (32,2%) csak 1-2 könyvet olvastak, de nem alacsony azoknak a száma sem, akik 3-6 vagy 7-10 könyvet olvastak. Mig a szerb-horvát nyelvü könyveknél egyetlen tanuló volt csak, aki 15 könyvnél többet olvasott el, itt 7 ilyen akad (13%). Ez azt jelenti, hogy a magyar könyvek esetében az éves átlag 3-6 könyv. Ha az előbbi átlagot tekintjük, akkor ezzel sem lehetünk elégedettek, különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy ugyanezekben a falvakban a magyar iskolába járó tanulók sokkal többet olvasnak, átlagosan havonta 1-2 könyvet.

Bizonyára nehéz megkivánni a délszláv szülőktől, hogy gyermekeiket olvasásra rászoktassák, amikor ők sem tagjai a könyvtáraknak és nem is vásárolnak könyveket. Az, hogy a délszláv dolgozók nagyon keveset olvasnak, különösen anyanyelvükön, azt elsősorban a hosszu évtizedes elnyomásnak és elnemzetietlenségüknek tudható be.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A 8. sz. táblázatból kitünik, hogy szerb-horvát nyelvü könyv a tanulók otthonában rendkivül kevés. A 62 tanuló közül 14 (22,6%) azt válaszolta, hogy otthon egyetlen szerb-horvát nyelvü könyvük sincs. 25 tanulónál (40,3%) 1-5 ilyen könyv volt, ami a felmért tanulók átlagának felel meg. Csak egyetlen házban (egy pedagógus családnál) volt 50-nél több szerb-horvát nyelvü könyv.

8. TÁBLÁZAT

Osztályok és nemek szerint / Az otthon lévő könyvek száma	Szerb-horvát nyelvü családi könyvtár a tanulók száma szerint						Összesen
	0	1-5	6-10	11-20	21-50	50	
7 fiu	4	13	3	5	3	-	28
7 leány	2	6	3	1	-	-	12
8 fiu	6	3	2	3	-	1	15
8 leány	2	3	-	2	-	-	7
Összesen	14	25	8	11	3	1	62
%	22,6%	40,3%	12,9%	17,7%	4,8%	1,7%	100 %

A 8/a.sz. táblázat az otthon meglévő magyar nyelvü könyvekről a fentinél valamivel jobb helyzetet mutat. A tanulók 29 százalékának 1-5 magyar

8/a TÁBLÁZAT

Osztályok és nemek szerint / Az otthon lévő könyvek száma	Magyar nyelvü családi könyvtár a tanulók száma szerint						Összesen
	0	1-5	6-10	11-20	21-50	50-	
7 fiu	1	9	7	5	5	1	28
7 leány	-	2	4	3	1	2	12
8 fiu	-	5	1	4	3	2	15
8 leány	-	2	1	1	2	1	7
Összesen	1	18	13	13	11	6	62
%	1,7%	29 %	20,8%	20,8%	18 %	9,7%	100 %

nyelvü könyv van otthonában. 20,8 százaléknak 6-10 illetve 11-20 magyar könyve van, sőt 6 családnál több mint 50 magyar nyelvü könyvet találunk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A családi "könyvállomány" jelentőségét kívánjuk hangsulyozni a 9. és 10. sz. táblázattal. Itt megkíséreltük (a 7, 7/a, 8, 8/a, valamint az 1. táblázatok adatainak kombinálásával) az olvasás intenzitását szembesiteni az otthoni "könyv-

9. TÁBLÁZAT

	Egy év alatt elolvasott könyvek száma szerb-horvát nyelven						Összesen
	0	1-2	3-6	7-10	11-15	15-	
Akinek nincs otthon könyve	9	4	1	-	-	-	14
isk. ktárat látogatja	9	3	-	-	-	-	12
közm. ktárat látogatja	-	1	1	-	-	-	2
Akinek otthon 1-5 könyve van	8	10	7	-	-	-	25
isk. ktárat látogatja	6	7	5	-	-	-	18
közm.ktárat látogatja	2	3	2	-	-	-	7
Akinek otthon 6-10 könyve van	-	5	2	-	1	-	8
isk.ktárat látogatja	-	4	2	-	1	-	5
közm. ktárat látogatja	-	1	-	-	-	-	3
Akinek otthon 11-20 könyve van	1	3	6	1	-	-	11
isk. ktárat látogatja	-	2	2	1	-	-	5
közm. ktárat látogatja	1	1	4	-	-	-	6
Akinek otthon 21-50 könyve van	-	-	1	-	1	1	3
isk. ktárat látogatja	-	-	1	-	1	-	2
közm. ktárat látogatja	-	-	-	-	-	1	1
Akinek otthon 50 fölött van könyve	-	1	-	-	-	-	1
isk. ktárat látogatja	-	1	-	-	-	-	1
közm. ktárat látogatja	-	-	-	-	-	-	-
Összesen	18	23	17	1	2	1	62
Összesen isk.ktárat látogatja	15	17	8	1	2	-	43
Összesen közm. ktárat látogatja	3	6	9	-	-	1	19

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

10. TÁBLÁZAT

	Egy év alatt elolvasott könyvek száma magyar nyelven						Összesen
	0	1-2	3-6	7-10	11-15	15-	
Akinek nincs otthon könyve	-	1	-	-	-	-	1
isk. ktárat látogatja	-	1	-	-	-	-	1
közm. ktárat látogatja	-	-	-	-	-	-	-
Akinek otthon 1-5 könyve van	-	12	6	-	-	-	18
isk. ktárat látogatja	-	10	5	-	-	-	15
közm. ktárat látogatja	-	2	1	-	-	-	3
Akinek otthon 6-10 könyve van	-	5	5	3	-	-	13
isk. ktárat látogatja	-	4	2	1	-	-	7
közm. ktárat látogatja	-	1	3	2	-	-	6
Akinek otthon 11-20 könyve van	-	2	3	5	2	1	13
isk. ktárat látogatja	-	2	3	4	-	1	10
közm. ktárat látogatja	-	-	-	1	2	-	3
Akinek otthon 21-50 könyve van	-	-	4	1	2	4	11
isk. ktárat látogatja	-	-	2	1	2	1	6
közm. ktárat látogatja	-	-	2	-	-	3	5
Akinek otthon 50 fölött van könyve	-	-	-	3	1	2	6
isk. ktárat látogatja	-	-	-	3	-	-	3
közm. ktárat látogatja	-	-	-	-	1	2	3
Összesen	-	20	18	12	5	7	62
Összesen isk. ktárat látogatja	-	17	12	9	2	2	42
Összesen közm. ktárat látogatja	-	3	6	3	3	5	20

állomány" nagyságával. Ez a szembesítés két dologra is utal:

1. a nagyobb számu otthoni könyv növeli az olvasási kedvet;
2. az intenzivebben olvasó tanulók igényeit egyre kisebb mértékben elégíti ki az iskolai könyvtár; egyre gyakrabban fordulnak -a sajnos ugyancsak gyenge állományu- közmüvelődési könyvtárhoz.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A 7. és 7/a táblázat megmutatta az olvasás intenzitását a szerb-horvát és a magyar nyelvü könyvekkel kapcsolatban. Érdekes azonban az is, hogy egyik és másik nyelven mit olvastak a tanulók!

Magyar nyelven az alábbi 8 mü között a következőképpen oszlott meg az érdeklődés:

1. Gárdonyi Géza: Egri csillagok	31	tanuló	50 %
2. Jókai Mór: Kőszivü ember fiai	29	"	46,8 "
3. Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig	16	"	25,8 "
4. Móra Ferenc: Kincskereső Kisködmön	15	"	24,2 "
5. Molnár Ferenc: Pál utcai fiuk	14	"	22,5 "
6. Jókai Mór: Aranyember	10	"	16,1 "
7. Jókai Mór: Szegény gazdagok	6	"	9,6 "
8. Tatai Sándor: Puskák és galambok	5	"	8 "

A szerb-horvát nyelvü könyvekről az alábbi "ranglista" alakult ki:

1. Brlić Ivana: Šegrt Hlapić	19	tanuló	30,5 %
2. Šenoa Avgust: Seljačka buna	18	"	29, "
3. Zmaj Jovanović Jovan: Odabrane pesme	16	"	25,8 "
4. Veselinović Janko: Hajduk Stanko	12	"	19,3 "
5. Srpske narodne pesme	10	"	16,1 "
6. Obradović Dositej: Basne	7	"	11,3 "
7. Šenoa Avgust: Zlatarevo zlato	6	"	9,6 "
8. Andrić Ivo: Na Drini cuprija	5	"	8,1 "

A mindkét nyelvü könyvek aránylag gyér olvasottsága után a folyóiratok és napilapok iránti érdeklődés lényegesen kedvezőbb képet mutat:

1. Gyermekujságok	61	tanuló	98,3 %
2. Napilapok	41	"	66,1 "
3. Képes ujságok	38	"	61,3 "
4. Politikai folyóiratok	34	"	54,8 "
5. Egyéb lapok	26	"	41,9 "

Igen pozitiv, hogy a tanulók nemcsak a gyermekujságokat olvassák rendszeresen, hanem szép számban a napilapokat és a politikai folyóiratokat is. Ez arról tanuskodik, hogy szüleik is rendszeres olvasói a napisajtónak, sok esetben nemcsak egy, hanem több ujságot is olvasnak.

Külön ki kell emelni a fenti összképből a "Narodne Novine" (szerb-horváth nyelven hetenként megjelenő hirlap) olvasottságát. Ez az ujság alapvetően fontos szerepet játszik a nemzeti kultura, az anyanyelv ápolásában, egyre kedveltebb és keresettebb lesz a délszlávoknál. Ezt bizonyitja az, hogy a megkérdezett 62 tanuló közül csak 13 jelentette ki, hogy nem olvassa rendszeresen a Narodne Novine-t.

A tanulók körében az ujság közkedveltségének egyik oka az, hogy "Pionirska Danica" c. uttörő mellékletét rendkivül érdekesen, gazdag tartalommal szerkesztik. Bátran elmondhatjuk, hogy pillanatnyilag az ifjuság anyanyelvü kul-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

turájának ez a legjobb -ha nem az egyetlen- eszköze. Jó és élő kiegészitő anyagot ad a kötelező olvasmányokhoz is.

Végül az anyanyelvi kulturáról rajzolt kép kiegészitéséhez tartozik arra a kérdésre adott válasz is, hogy a tanulók milyen nyelven beszélnek, olvasnak és irnak könnyebben és szivesebben.

11. TÁBLÁZAT

Osztály és nemek szerint	Melyik nyelvet használják könnyebben szerb-horvát	magyar	mindkettő	Összesen
7 fiu	10	17	1	28
7 leány	4	8	-	12
8 fiu	3	12	-	15
8 leány	-	4	3	7
Összesen	17	41	4	62
%	27,6%	66 %	6,4%	100 %

Mivel a közölt adatok tulnyomó része az olvasás kérdésére vonatkozik, az oktatással kapcsolatban nem kivánok itt messzebbmenő következtetésekbe bocsátkozni. Mégis -hiszen iskolás gyerekekről volt szó- néhány megjegyzés ezzel kapcsolatban is ide kivánkozik:

a/ az elvileg helyes és szükséges kétnyelvü oktatás a gyakorlatban több és bonyolultabb problémát okoz, mint ahogy ezt várták;

b/ a csak tankönyvekre alapozó oktatás -és az emlitett községek iskoláiban ez a szerb-horvát nyelvü könyvek hiányában fokozott mértékben érvényesül- a megfelelő mennyiségü és minőségi olvasmányanyag élménye és a kiegészitő ismeretek hiánya az oktatási munka eredményét nagymértékben korlátozza.

Ebből a megállapitásból -és a fentebb vázolt helyzetképből is- a délszláv községek könyvtárügyében, a könyvtárak ellátottságával kapcsolatban nem egy megoldandó és megoldható feladatot látunk. Ezek közül az alábbiakat emeljük ki:

A kétnyelvü iskolák speciális helyzetére való tekintettel mindenképpen lehetőséget kell adni az igazgatónak arra, hogy -a rendelkezésre álló szerény kereteken belül- önállóan állapitsa meg mennyi és milyen könyvet vásárolja-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

nak. Hiszen az igazgató ismeri a legjobban iskolajának szukségleteit. Továbbá szükséges volna, hogy az illetékes megyei vagy járási tanácsok erre a célra minél sürgősebben külön összegeket bocsássanak rendelkezésre, - ahogyan ezt már néhány megyei tanács megtette azokban a megyékben, ahol délszlávok élnek. Ít ezeket az összegeket a helyi közmüvelődési könyvtárak rendelkezésére bocsátották a szerbhorvát könyvek beszerzésére.

Miután a helyi közmüvelődési könyvtárakban nincsen megfelelő számu szerb-horvát nyelvü könyv, célszerünek találjuk, hogy ezek állománya egyesüljön az iskolai könyvtárak állományával.

Ez azért is fontos, mert már néhány községi tanács (pl. Bács megyében ahol nemzetiségek élnek,) határozatot hozott, hogy 1967-től kezdődően a helyi közmüvelődési könyvtárak végezzék a könyv beszerzését, olyan arányban, amilyen arányban a községben nemzetiségek élnek. Miután ilyen kevés szerb-horvát nyelvü könyv nem elégithette ki az olvasók igényeit sem a közmüvelődési, sem pedig az iskolai könyvtárakban, hasznos volna, ha ezeket a könyveket a kétnyelvü iskolák könyvtáraiban helyeznék el. Ez azért látszik előnyösnek, mert ezeket a könyveket jelenleg elsősorban a tanulók veszik igénybe, igy viszont a tanulók szülei is kapcsolatba kerülhetnének a könyvekkel.

Ennek a gondolatnak megvalósitásához megvannak az objektiv feltételek, miután a községek, ahol kétnyelvü iskolák müködnek, nagyközségek, ezért a közmüvelődési könyvtárak sem jelentéktelenek. Bizonyára szivesen fogadnák el azt a javaslatot, hogy a kétnyelvü iskola keretén belül alapitsanak fiókot, ahol a szerb-horvát nyelvü könyveket elhelyeznék. Ezáltal megoldódna az egyik égető probléma: a délszláv gyermekeknek a kétnyelvü iskolákban a jövőben nagyobb könyvválaszték állna rendelkezésükre, könnyebben jutnának a szükséges könyvekhez, ami bizonyára befolyást gyakorolna a tanitás szintjére, ugyanakkor pedig a délszláv dolgozók nagyobb száma barátkozna meg anyanyelvén irt könyvekkel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A KÖNYVTÁRÜGY ÁLLAMI IRÁNYITÓINAK BUDAPESTI TANÁCSKOZÁSA

1967. november 27-30.

Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, a Német Demokratikus Köztársaság, Románia, a Szovjetunió és Magyarország könyvtárügyének állami irányitói 1967. november 27 és 30 között tanácskozást folytattak a Müvelődésügyi Minisztériumban az együttmüködés néhány időszerü kérdéséről. A tanácskozás az 1965. április 6. és 8. közti prágai megbeszélés folytatásaként jött létre, ezért néhány szóval utalni kell az utóbbi tapasztalataira és eredményeire.

A prágai értekezletem négy európai szocialista ország (Csehszlovákia, Lengyelország, a Német Demokratikus Köztársaság és Magyarország) könyvtárügyének állami irányitói és könyvtáros-szakemberei vettek részt, s a minisztériumi könyvtárosztályok együttmüködésével, a külföldi szakirodalom beszerzésével valamint a kiadványcserével kapcsolatos kérdéseket tárgyalták. A könyvtárügy állami irányitóinak együttmüködése terén -első megközelitésként- csak a főbb tennivalók számbavétele történhetett meg. A tárgyalók egyetértettek abban, hogy időközönként konzultativ megbeszélések szükségesek, kivánatosnak tartották a könyvtárfejlesztés távlati terveinek és a minisztériumi könyvtárosztályok munkaterveinek kicserélését, a képviselt országok közti együttmüködés keretében megoldandó könyvtárpolitikai kérdések kataszterének kialakitását, a különböző szakértői megbeszélések eredményeinek rendszeres megvitatását és értékelését. Napirenden szerepelt a nemzetközi könyvtári szervezetekben -elsősorban az IFLA-ban- való közremüködés összehangolásának kérdése is. A külföldi devizaigényes szakirodalom beszerzéséről inditott vita alapját a csehszlovák referátum képezte, amely lényegileg a képviselt országok közti állománygyarapitási koordináció kiépitését szorgalmazta. A referátum felfogása messzemenő együttmüködést irányzott elő olyan téren, amely egyelőre nemzeti viszonylatban is több vonatkozásban problematikus (pl. közös dezideratum-katalógus létrehozása, egységes központi katalógus szerkesztése.). Ezért arra az álláspontra helyezkedtek a tárgyalók, hogy a felvetett kérdés országok közti megközelitését megelőzően egy sor munkálatot hazai viszonylatban kell elvégezniök a képviselt államoknak, s az ezekről nyujtandó kölcsönös tájékoztatás teremthet alapot a továbbhaladáshoz.

A prágai megbeszélések tapasztalatai hasznosnak bizonyultak a budapesti tanácskozás előkészitésénél. Azt a célt tüztük magunk elé, hogy -épitve a prágai állásfoglalásokra- néhány kérdésben konkrét eredményt érjünk el, s megteremtsük a tényleges és folyamatos együttmüködés alapjait. Ez mindenek előtt a napirendre tüzendő kérdések helyes kiválasztását, tárgyalási tézisek kidolgozását és a meghivottakkal való egyeztetést kivánta meg.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Nyilvanvalo volt, hogy olyan kerdeseket kell megvitatasra javasolni, amelyek valamennyi résztvevő ország könyvtárügyének fejlesztése szempontjából időszerüeknek tekinthetők. Ugyanakkor arra is tekintettel kellett lennünk, hogy olyan kérdéseket exponáljunk, amelyek megvitatása a kooperáció erősitése irányában hat. Kerestük tehát a mindenütt megoldásra váró és az együttmüködés révén magasabb szinvonalon megoldható kérdéskomplexumokat.

A prágai tanácskozás erre megfelelő ösztönzéssel szolgált, de az azóta eltelt másfél év fejleményeit is tekintetbe kellett vennünk. Igy alakitottuk ki a javasolt tárgyalási anyagot, amely a meghivottak teljes egyetértésével találkozott.

A budapesti értekezletem öt téma szerepelt.

1. Az IFLA és más nemzetközi könyvtári, ill. tájékoztatási szervezetekben való részvétel.
2. Munkamegosztás kialakitása a könyvtárügy soron lévő feladatainak megoldását szolgáló könyvtárelméleti kutatások terén.
3. A hivatalos kiadványok nemzetközi cseréjének egyes kérdései.
4. Munkatervek koordinálása.
5. A szakkönyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási szervek kapcsolata.

A nemzetközi szervezetekben való részvétel témacsoport jelentősége és időszerü volta kézenfekvő. A szocialista államok aktivan részt vesznek egy sor nemzetközi szervezet munkájában, s közremüködésük, tekintélyük jelentős tényezője a szervezetekben folyó tevékenység eredményességének. A könyvtári és tájékoztatási szervezetek a nemzetközi tudományos és kulturális fórumok szerves részét képezik. Könyvtáraik és tájékoztatási intézményeik teljesitményei feljogositják a szocialista országokat arra, hogy eredményeiket mind hatékonyabban propagálják a nemzetközi szervezetek fórumain, s egyszersmind szélesitsék a szakmai tapasztalatok átvételének és cseréjének lehetőségeit. E megfontolásokat a budapesti tanácskozás résztvevői egyöntetüen helyeselték.

A vita középpontjában az elvek valóraváltása, nevezetesen az a kérdés állt, hogy miként lehetne még jobban élni a nemzetközi szervezetek - elsősorban az IFLA - által biztositott lehetőségekkel, hogyan kellene gondoskodni a szakmai tapasztalatok minél szervezettebb átvételéről és széleskörü hazai elterjesztéséről. A vita során számbavettük az egyes IFLA szerveket és a képviselt országok közremüködését azok munkájában. Egyetértés alakult ki a tekintetben, hogy azok az országok, amelyek hazai teljesitményeik alapján valamely IFLA-szekcióban vagy szakbizottságban már közremüködnek, vagy a közeljövőben be kivánnak kapcsolódni azok tevékenységébe, átadják tapasztalataikat az adott IFLA-szerv munkája iránt érdeklődő többi országnak, s gondoskodnak arról is, hogy az utóbbiak által az IFLA számára készitett dolgozatok eljussanak rendeltetési helyükre. A zökkenőmentes megvalósitás érdekében rögzitettük az eljárás módozatait is. E napirendi pont lezárásánál az volt a tárgyalók véleménye, hogy a kialakitott együttmüködés mind az IFLA tevékenysége, mind a tanácskozáson képviselt országok szempontjából hasznothajtó lesz. Ösztönzi ugyanis az IFLA-ban való közremüködést és a munkamegosztás révén megsokszorozza a szakmai információk megszerzési lehetőségeit valamint biztositja azok áramlásának rendszeressé tételét.

A könyvtárelméleti kutatások kérdését amikor megvitatásra javasoltuk, abból a meggondolásból indultunk ki, hogy a könyvtári tevékenységgel szemben támasztott követelmények gyors növekedése egyre jobban sürgeti a könyvtári munka elméleti alapjainak megszilárditását, s a könyvtári szolgáltatások fejlesztésénél mind kevésbé nélkülözhető a kellően megválasztott kutatási témák feldolgozásaiból leszürhető ismeretanyag. Tekintetbe vettük továbbá azt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a körülményt, hogy a könyvtárügy soron lévő feladatainak megoldását elősegitő kutatások céljára rendelkezésre álló szellemi kapacitás meglehetősen szük, ezért indokoltnak látszik néhány alapvető fontosságu téma munkamegosztás keretében történő kidolgozásának kezdeményezése. Ugyanakkor nem lehetett figyelmen kivül hagyni azt a tényt, hogy a kutatások koordinálása hazai viszonylatban sem tartozik a könnyü vállalkozások közé, nemzetközi keretek között tehát a nehézségek megsokszorozódásával kell számolni. Tovább bonyolitotta a dolgot a témák kiválasztásának problémája. Nyilvánvaló volt ugyanis, hogy csak olyan komplex témák jöhetnek szóba, amelyek a szocialista fejlődés alapvető törvényszerüségeiből következően kulcskérdést jelentenek valamennyi képviselt országban, kidolgozásuk tehát mindenütt időszerü. A tárgyalási anyag kidolgozása alkalmával öt csoportba koncentráltuk a kooperáció keretében kutatható témákat. Ezek összefoglalóan a következők:

a különböző tipusu és feladatkörü könyvtárak társadalmi funkciója szocialista viszonyok között;
olvasásvizsgálat;
a könyvtárak üzemelésének kérdései;
a szakirodalmi tájékoztatás és a szakreferensi rendszer;
a könyvtárak szerepe az információs rendszerben.

A tárgyalók helyeselték a témacsoportokat, a kooperativ feldolgozást, és azt a javaslatunkat, hogy az egyes témák kidolgozásáért, a kutatási eredmények publikálásáért az un. "profilgazda" legyen felelős. Egyetértettek abban is, hogy a kooperativ kutatások a közös jegyek megállapitásáig terjedjenek, mig a kutatási eredményeknek a sajátos nemzeti viszonyokra történő alkalmazását, az esetleges további részkutatásokat az egyes országok maguk végzik el. A vita ugyanakkor megmutatta, hogy a javasolt munkamegosztás magas szinvonalon megvalósitott koordinációt igényel, amelynek feltételei egyelőre nem értek még meg. Ezért előkészitő szakasz beiktatása kivánatos, amelynek során elsőként a nemzeti kutatási tervek egybevetését és a lefaragható párhuzamosságok kiküszöbölését kell elvégezni. Egyetértettünk abban, hogy -támaszkodva a módszertani központok rövidddel azelőtt megtartott berlini értekezletén született javaslatra- a nemzeti kutatási programok egybevetését a Lenin-könyvtár végezze el, s közölje a koordinációra vonatkozó javaslatait az illetékes országokkal. Tekintve, hogy a képviselt országok rendelkeznek néhány éves kutatási tervvel, ill. ilyen kidolgozását tervbe vették, az együttmüködéshez vezető első lépés feltehetőleg nem fog különösebb akadályokba ütközni. Az egybevetés módot fog adni arra, hogy fokozatosan rátérjünk az együttmüködés általunk javasolt fejlettebb formáira. Ennek irányába mutat az az elfogadott magyar javaslat, hogy közös tanulmánykötet jelenjen meg, amely a képviselt országok szakembereinek publikációit tartalmazza.

A kiadványcsere kapcsán, amely a harmadik témacsoport volt, nem bontakozott ki hosszas vita. Partnereink elfogadták a szocialista országok egymásközti csereforgalma keretében megküldendő hivatalos kiadványok kategorizálására vonatkozó javaslatunkat. Ennek értelmében szocialista relációban a központi állami szervek (országgyülés, minisztertanács, minisztériumok) által közzétett dokumentumokra terjed ki a csere, beleértve a jogszabálygyüjteményeket. A tanácsi szervek kiadványairól kivánságra bibliográfiai tájékoztatást nyujtanak az illetékes nemzeti csereközpontok és a lehetőségekhez képest kielégitik az igényeket. A tőkés relációban megküldendő hivatalos kiadványok kategóriáit minden ország maga állapitja meg.

A munkatervek koordinálásának kérdése élénk vitát váltott ki. A vonatkozó tárgyalási tézisek kidolgozásánál a megvalósitás fokozatosságát tartottuk szem előtt. Első lépésként a könyvtárpolitikai irányitást segitő kölcsönös információcsere megjavitását javasoltuk, abból kiindulva, hogy az egymás feladatairól, problémáiról való informáltság révén előáll az az ismeretanyag.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

amely a későbbiekben lehetővé teszi bizonyos feladatok közös erővel történő megoldását. Nyilvánvaló, hogy mielőtt sor kerülhetne közös vállalkozásokra, tisztában kell lennünk a baráti országok könyvtárügyével szemben jelentkező társadalmi szükségletekkel, azok sorrendiségével, a távlati és az éves munkatervekben való tükröződésükkel, stb. Ezért azt javasoltuk, hogy vállalják a képviselt országok a kiadott fontosabb jogszabályok, irányelvek, állásfoglalások és más publikált dokumentumok rendszeres megküldését, megjelölve a jogszabályok stb. által elérni kivánt célokat, a megelőző munkálatok lényegét, a végrehajtás várható mozzanatait. Azzal érveltünk, hogy a kiegészitő információk segitik megismerni a küldő ország viszonyait, az eljuttatott dokumentumokban tárgyalt kérdések napirendre tüzésének indokait. Azt javasoltuk továbbá, hogy történjék meg a könyvtárpolitikai és fejlesztési célokat tartalmazó munkatervek kölcsönös kicserélése is, s a küldő fél jelölje meg a munkamegosztás keretében megoldhatónak itélt feladatokat. Ugy vélekedtünk, hogy olyan feladatok jöhetnek elsősorban szóba, amelyek megoldását azonos vagy hasonló szükségletek sürgetik, a célkitüzés alapját képező megfontolások egyezést mutatnak, az érintett könyvtárak fejlettségi szinvonala és az országos könyvtári szervezetben elfoglalt helyük hasonló az egyes baráti államokban. (Elméletileg ilyen feladat lehetett volna az országos állománygyarapitási koordináció szabályozása. Kooperációval meginditott munkálatok esetén szélesebb tapasztalati anyagra lehetett volna támaszkodni, sor kerülhetett volna a nemzetközi -hasonló jellegü- munkálatok egységes értelmezésére, azonos vagy hasonló megoldási módozatok kidolgozására.)

A téma számos kérdés felvetésére adott lehetőséget. Valemennyi felszólaló leszögezte a képviselt országok könyvtárügyét érintő alapkérdések megvitatását lehetővé tevő időközönkénti tanácskozások és az összehangolt akciók szükségességét. Kitünt, hogy az elmult néhány év fejleményei egy sor olyan -koordinációt igénylő- szakmai kérdést vetettek fel, amelyekben az állami szerveknek egymást konzultálva kell állást foglalniok. Ilyeneknek minősitették a tárgyalók a nemzeti könyvtárak és a módszertani központok tanácskozásain tárgyaltakat is.

Egyöntetü volt a vélemény a tekintetben, hogy a tanácskozások eredményességének egyik feltétele az állami szervek irányitó tevékenységének érvényesitése. A vita, amely az ajánlásoknak és a kötelezettségvállalásoknak a szükségletekkel való egybevetése kapcsán kibontakozott, ujólag ráirányitotta a figyelmet a korábban más összefüggésben tárgyalt követelményekre, nevezetesen arra, hogy az állami szerveknek alaposabb ismeretekkel kell rendelkezniök a képviselt országok könyvtárügyével szemben jelentkező társadalmi szükségletekről. Ezek az ismeretek megkönnyitik az intézmények által javasoltak elbirálását, a végrehajtás feltételeinek biztositásához szükséges vizsgálódások elvégzését, majd koordinált akciók megtervezését. A delegátusok által felvetett, koordinációt igénylő témák vizsgálata azt bizonyitotta, hogy a könyvtárügy eltérő fejlettségi foka ellenére egy sor olyan kérdés van napirenden a szocialista országokban, amelyek megoldása hamarabb és magasabb szinvonalon remélhető munkamegosztás és kooperáció segitségével, mint elszigetelt -sokszor párhuzamos- erőfeszitések révén. A legfontosabbnak látszó kérdéseket -távolról sem a teljesség igényével- felvettiik az értekezlet végeztével kialakitott ajánlások szövegébe.

E napirendi pont vitája a következő főbb kérdések elfogadásával zárult:

a tárgyalók kötelezték magukat hogy a könyvtárügyükre vonatkozó alapvető dokumentumokat 1966. januárjáig visszamenően -magyar javaslat szellemében- megküldik egymásnak;

1968 közepéig rövid irásos tájékoztatást adnak egymásnak könyvtárügyük helyzetéről és a megoldásra váró legfontosabb kérdésekről;

a magyar fél kigyüjti a jegyzőkönyvből a vitára érett problémákat és megküldi az összeállitást a következő tanácskozás rendezőjének;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

megvizsgálják a módszertani központok, nemzeti könyvtárak eddigi többoldalu kötelezettségvállalásait;

a módszertani központok megvitatásra javasolt témáit előzetesen megvizsgálják, megállapodásaik az állami szervek jóváhagyása után válnak hatályossá, a végrehajtás terén tett előrehaladást időnként megvizsgálják.

Az utolsó napirendi pontot voltaképpen nem szántuk vitatémának, hanem kötetlen beszélgetésnek és kölcsönös tájékoztatásnak. Az, ami kialakult -közös véleményként hallottuk ezt- az eszmecsere mindhárom vonását magán hordta: tájékoztatást adtunk, olykor vitáztunk egymással (felszólalás közben néha önmagunkkal is), de mindez a formalitásoktól mentesen történt. Éppen ezért volt mód a szerteágazó kérdés sokoldalu megközelitésére. Határozottan jelentkeztek a megoldásbeli nemzeti sajátosságok, ugyanakkor a kérdés általánosan érvényes volta. Nincs e helyütt lehetőség a részletek ismertetésére. A beszélgetés irányának érzékeltetésére megemlitem, hogy olyan alapkérdések kerültek szóba, mint a közmüvelődési könyvtárak szerepe a szakirodalom terjesztésében, a termelés és tudományos kutatás szakkönyvtári és tájékoztatási szükségletei, a tudományok fejlődésében megfigyelhető differenciálódás és integrálódás, s ennek kapcsán az általános gyüjtőkörü tudományos könyvtárak, másfelől a szakkönyvtárak perspektivái. Az olykor egy-két szóval jelzett problémák bőséges anyagot kináltak az elkövetkező tanácskozások előkészitéséhez.

Egyetértés jött létre a tekintetben, hogy a soron következő tanácskozásokon napirendre tüzik a devizaigényes szakirodalom behozatalának nemzeti keretek közti koordinálásával kapcsolatos tapasztalatok vitáját, a könyvtárak szerepét az információs rendszerben, és az állományalakitás elvi problémáit a különböző közmüvelődési könyvtártipusokban.

Az előirányzott dokumentumcsere már a tanácskozáson megindult. A tárgyalók néhány dokumentumot adtak át egymásnak, köztük az NDK tudományos könyvtárainak un. racionalizálási programját és a tudományos könyvtárügy 1968-1970. évi intézkedési tervét, Bulgária 1967-70. évi kiadványtervét, továbbá a magyar, illetőleg a lengyel szakkönyvtárak és tájékoztató intézmények kapcsolatáról szóló tájékoztató anyagokat.

A tanácskozás végeztével ajánlásokat fogadtunk el. Ezeket ugy lehetne jellemezni, hogy megvalósitásuk a tárgyalóktól függ, tehát az illetékes könyvtárosztályvezetők szintjén megoldható. A tanácskozással elértük a kitüzött célt: néhány kérdésben konkrét megegyezés történt, s alapot teremtettünk a folyamatos együttmüködéshez. A legközelebbi tanácskozáson bőséges anyagunk lesz arra, hogy megvizsgáljuk: hogyan valósitottuk meg azt, amit elhatároztunk.

Láng Imre

(A Könyvtáros 1968. 2. számában megjelent beszámoló kibővitett változata.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

NEMZETKÖZI KÖNYVTÁRSTATISZTIKAI KONFERENCIA

Páris, 1967. október 16-20.

I.

Az IFLA Statisztikai Bizottsága már 1932-ben javasolta a könyvtárstatisztikai adatok nemzetközi gyüjtését. 1962-ben az UNESCO "Alapvető tények és adatok"cimen tette közzé az első nemzetközi könyvtárstatisztikát. Kitünt azonban, hogy országonként sok esetben másként értelmeztek egyes fogalmakat, ezért az IFLA 1963. évi szófiai, majd az 1964. évi római konferenciáján sürgették a könyvtárstatisztikában a nemzetközileg elfogadható értelmezés kidolgozását.

Ugyenebben az 1964. évben az ISO/TC 46 budapesti ülése Statisztikai Bizottságot hivott életre s felajánlotta az együttmüködést az IFLA Statisztikai Bizottságával.

Ez az együttes ülés meg is valósult Hágában 1966. május 2.-7.-én 15 résztvevővel. A cél az volt, hogy a használt fogalmak értelmét pontosan meghatározzák s ezzel kapcsolatban is módositásokat javasoljanak az UNESCO 1964. évi könyvtárstatisztikai kérdőivén.

Az UNESCO a hágai konferencia ajánlásait majd teljes mértékben elfogadta s 1967-ben kérdőivét már az ajánlások figyelembevételével küldte szét. Egyben az UNESCO célul tüzte ki a könyvtárstatisztikai munkálatok befejezését.

Ennek alapján F. L. SCHICK és F. W. TORRINGTON, amerikai könyvtárosok javaslatot dolgoztak ki arra a célra, hogy az az UNESCO 1968. évi közgyülése elé kerüljön. A javaslatot a Statisztikai Bizottság francia tagja, P. POINDRON előzetesen az 1967. évi moszkvai ISO/TC 46 konferencia elé, a Bizottság amerikai tagja, J. LORENZ pedig az 1967. évi torontói IFLA konferencia elé terjesztette. Mindkét konferencia helyeselte a tervezetet s annak célkitüzéseit. Szükségesnek látszott azonban az IFLA és az ISO/TC 46 Statisztikai Bizottságainak még egy együttes ülése a függő kérdések tisztázására.

A párisi együttes konferenciára 1967. október 16-20. között került sor. A vendéglátó a francia Müvelődésügyi Minisztérium Könyvtárügyi és Közmüvelődési Igazgatósága volt. A meghivottak megjelentek - a Szovjetunió, Lengyelország és Románia kivételével. Az utóbbi két ország képviselői vizumnehézségek miatt maradtak távol, de irásbeli hozzászólásaikat megküldötték. A szocialista országok részéről csehszlovák és magyar kiküldött vett részt. A kiküldöttek költségeit nemzetközi szervezetek fedezték.

A konferencián 12 kiküldött és az UNESCO képviselői vettek részt. A nagyobb konferenciáktól eltérően, nem előre elkészitett előadások hangzottak el, hanem élénk vita keletkezett a tárgyalt kérdésekről, mintegy féltucatszor szavazásra is került a sor, az álláspontok megindokolásával.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

II.

Az ülés azzal indult, hogy az UNESCO 1968. évi közgyülésére készíti el végső ajánlásait. Kitünt azonban, hogy az UNESCO közgyülésén csak olyan témák szerepelhetnek, amelyeket az UNESCO Végrehajtó Tanácsának 1968. áprilisi ülésén tárgyalnak és elfogadnak.

Márpedig a Statisztikai Bizottságok ajánlásainak először meg kell járnia az UNESCO adminisztrációját (az ajánlások többoldalu szakértői ellenőrzése, majd körözése a több mint 120 tagország között.) Ily körülmények között a párisi konferencia javaslatai szentesités végett csak az 1970. évi UNESCO közgyülés elé kerülhetnek.

III.

A konferencia - kötetlen vitában - az UNESCO 1966. évi kérdőivének reformját, a SCHICK - TORRINGTON-féle átfogó javaslati tervet, valamint a konferenciával kapcsolatban beérkezett nagyszámu módositó javaslatokat tárgyalta meg.

Számolási egységként a könyvtári egység helyett a polcfolyómétert fogadták el - a következő nehézségek ellenére: közmüvelődési könyvtárakban az ily értelmü állományadatok nem alkalmasak arra, hogy azokból a lakosság közmüvelődési könyvtári ellátottságának viszonyszámait levezessük. A közmüvelődési könyvtárakban megfelelő ráhagyás kell a kölcsönzött müvekre, a tudományos könyvtárakban kevésbé. A szakkönyvtárak igen heterogén anyagára pedig alig alkalmazható a polcfolyóméter. Sőt a papir vastagsága is eltérő, pl. Angliában és a Szovjetunióban.

Egyéb egységben való számolás esetére nemzetközi átszámitási kulcsot nem fogadtak el, mert az ingadozás egy méterre 30-60 % is lehet. Az átszámitást nemzeti szintre utalták, de ugyanakkor a közmüvelődési könyvtárakban a javasolt 2000 alatt, 2000 - 5000 között és 5000-en felüli könyvtári egység kategóriák helyett 70 polcfolyóméter alatt, 70-150 polcfolyóméter között és 150 polcfolyóméter feletti csoportositást fogadtak el.

A gyüjteményben és a szerzeményezésben külön adatgyüjtést kiván a Bizottság a mikroformátum anyagokra, még a kéziratok esetében is, azzal az indokolással, hogy ez a jövő fejlődés vonalába esik.

A nyitvatartási idő mikénti számbavételére vonatkozólag nem jött létre egyetértés, igy az a határozat született, hogy néhány ország kisérletezze ki először az adatgyüjtés módját.

Nemzeti szintre utalta a Bizottság a könyvtári helyiségek nagyságára, az olvasótermek befogadóképességére vonatkozó adatgyüjtést.

Ugyanakkor az adatgyüjtésbe kerülnek egyes reprográfiai szolgáltatások. Ezzel kapcsolatban a nemzetközi összehasonlithatóság nehézségeire jellemző például, hogy egyes országokban önkiszolgáló berendezések vannak a könyvtárakban, vagy hogy a kölcsönzésnek kell-e számitani az eredeti kikérést s külön számitani a reprográfiai másolat adást.

Elismerte a Bizottság, hogy a szakkönyvtárakra nézve fogyatékos a javaslat. Ezért egyrészt ugy határozott, hogy a nagyobb információs vagy dokumentációs egységek részeként müködő szakkönyvtárakat is számitásba veszi, viszint az IFLA Szakkönyvtári Bizottságát felkéri a szakkönyvtári szolgáltatások statisztikai mérésének kidolgozására.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A szakképzett könyvtáros fogalmának meghatározását nemzeti szintre utalta a Bizottság. Viszont az UNESCO képviselőjének kérésére fenntartotta az egy évben végzett könyvtárosokra vonatkozó kérdőpontot, mert számos országban tapasztalható a könyvtáros szakma elnéptelenedése.

Az adatgyüjtés gyakoriságára nézve 3 éves időszak merült fel. A vita során kitünt azonban, hogy mennél nagyobb az időszak, annál valószinübb elévült adatok közlése. (Pl. 1973-ban kér az UNESCO adatokat az 1970-72-es háromévi időszakról s valamely ország utolsó adatgyüjtését az 1967-69-es időszakról 1970-ben végzi.) A hiányok enyhitésére a konferencia vezetősége megállapodott az UNESCO Bulletin szerkesztőségével, hogy az külön rovatot nyit a közben beküldött statisztikai jelentéseknek s az ezzel kapcsolatos jelentős nemzeti tanulmányokról szóló hiradásnak. Az egyes országok ugyanezt az anyagot az ISO/TC 46 Titkárságának is megküldik.

A konferencia összefoglalásként

- módositó javaslatot terjeszt elő az UNESCO kérdőivre és annak értelmező szövegére;
- felsorakoztatja az egyes álláspontok mellett az érveket és ellenérveket;
- közli a könyvtárstatisztikai munkálatok történetét;
- közli az UNESCO-nak az eddig beküldött statisztikai anyagok feldolgozása során szerzett tapasztalatait.

Kérte a konferencia az IFLA-t, hogy az igy összegyült anyagot 1000 példányban adja ki.

Az UNESCO egyik képviselője (PENNA) hangsulyozta, hogy hiányzanak módszerek, tanulmányok arra nézve, mennyiben járul hozzá a közmüvelődési, az iskolai, az egyetemi stb. könyvtár a kulturális és tudományos fejlődéshez. Bármily ilyen irányu vizsgálódást, tanulmányt azonnal közölnének.

Szükség volna ezen felül a könyvtár, illetve a könyvtári szolgáltatások költségtényezőinek az elemzésére, mert e nélkül nem állapitható meg valamely könyvtár támogatásának szükségessége és mértéke. Kisérletképpen célszerünek tartanák statisztikai adatokra támaszkodó költségvetési elemzések elvégzését.

IV.

A vitában - egyebek mellett - felhivtuk a figyelmet arra, hogy a nemzetközi statisztikai összeirás nem eléggé veszi figyelembe a korszerü könyvtári törekvéseket, a sulyt az állomány összeirására, nem pedig a szolgáltatásokra helyezi. Hiányzott a korszerü könyvtár egyik fontos funkciója, a reprográfiai szolgáltatás számbavétele. A szakkönyvtár a nemzetközi adatgyüjtés gyenge pontja, itt nagyobb korrekcióra van szükség. Nincs nyoma annak, hogy az UNESCO évkönyvében közölt adatok kiértékelésre kerülnek s azokból határozott trendeket állapitanának meg. Nincs nyoma továbbá annak sem, hogy a könyvtárstatisztikai munkálatokat megfelelő nemzetközi szinten összhangba hoznák a dokumentációs statisztikai munkálatokkal.

Mindezek élénk vitát váltottak ki. Annak eredményeképp a szolgáltatások felmérésének körét kibővitették, egyes reprográfiai szolgáltatások számbavételét felvették az adatgyüjtés körébe, a szakkönyvtárak ügyét tisztázhatják, a kapcsolatot az ISO/TC 46 dokumentációs szervezetével megerősitik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A statisztikai adatok kiértékelésével kapcsolatban az a javaslat született, hogy az egyes országok az UNESCO kérdőiv megválaszolása során adjanak tömör áttekintést a fejlődés irányairól s ezen elemzéseket az UNESCO nemzetközileg foglalja össze.

Beszámoltunk a konferenciának arról, hogy a KMK oktatási osztálya országos felmérést végzett a könyvtárosi munkaerőgazdálkodásról, a könyvtárosok képzettségéről. Ez a felmérés élénk érdeklődést váltott ki, többen kérték a kérdőiv és módszer leirását s javasolták, hogy az egész munkálatról az UNESCO Bulletin adjon tanulmányszerü közlést.

Pataky Ernő

A II. NEMZETKÖZI REPROGRÁFIAI KONGRESSZUS ÉS KIÁLLITÁS JELENTŐSÉGE ÉS TANULSÁGAI AZ ELŐADÁSOK ÉS A BEMUTATÓK TÜKRÉBEN

(Köln, 1967. október 25-31.)

A "reprográfia és gyakorlati alkalmazása" - bemutató

A kongresszus előcsarnokában az 1963. évi hagyományokra támaszkodva a "Fachverband der Reprographie-Betriebe und Lichtpausereien e. V. - Wuppertal/Elberfeld" 112 négyzetméteren ismét egy nagyszabásu bemutatóval fogadta a látogatókat. A reprográfia eddig elért eredményeit rögzitő több mint 60 tábla szemléltetően mutatta be a reprográfiai eljárásokat, azok sokoldalu felhasználhatóságát, azt a szerepet, melyet a modern tudományos és gazdasági életben játszanak. A bemutató -követve a kongresszus és kiállitás példáját- anyagát a következő főcsoportokban mutatta be: 1. fénymásolás - 2. dokumentációs fényképezés, ezen belül fénymásolás (optikai és kontakt) és mikromásolás - 3. müszaki fényképezés, reprodukció - 4. nagyméretü fényképezés és fénymásolás - 5. kisofszet eljárás. Pontosabban: kis területen, kevés szóval, miniváltozatban olyan átfogó képet nyujtottak e szakágazatról, mely méltó bevezetője volt a kongresszus és kiállitás előadásainak és bemutatóinak. A Deutsche Gesellschaft für Photographie -Köln által szervezett II. Nemzetközi Reprográfiai Kongresszusról (II. Internationaler Kongress für Reprographie) és a Nemzetközi Reprográfiai Kiállitásról (Internationale Fachausstellung für Reprographie)- adandó áttekintésünkkel hozzá kivánunk járulni, hogy a könyvtárainkban előtérbe kerülő gazdasági, biztonsági és ésszerüsitési törekvések megtalálják nálunk is a reprográfiában rejlő lehetőségeket.

A beszámolót az anyag természeténél fogva két fő részre bontottuk. Az első részben, melyet az olvasó a jelen közleményben kap kézhez, a kongresszus munkájával kapcsolatos előadások anyagát dolgoztuk fel; a második részben a kiállitásról adunk átfogó képet.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A kongresszus számokban.

Az előzetes érdeklődésnek megfelelően a reprográfiai szakemberek részére jelentős seregszemlének számított a kongresszus, amelyen 37 ország több mint 1000 fővel képviseltette magát. Elsősorban Hollandia, Belgium, Franciaország, Svájc, Anglia, Ausztria, USA, Olaszország, Svédország, Dánia vett részt nagyszámu delegációval. 12 ország kutatói tartottak gyakorlati és elméleti kérdésekről előadásokat. A kongresszust és a vele egyidőben tartott kiállitást közel 12 000 szakember tekintette meg, melyek közül 1300 volt külföldi. Az impozáns számokon tul azonban sokkal nagyobb a kongresszus elméleti és gyakorlati sikon nyujtott jelentősége.

A kongresszus előadásainak tematikus felosztása.

Elméleti kérdések előadássorozata:

1. a reprográfia elméleti alapjai
2. elektrofényképezés
3. ezüsthalogén eljárások
4. optika, fénytechnika, készüléktechnika
5. ezüsthalogén nélküli eljárások

Alkalmazástechnikai kérdések előadássorozata:

1. a reprográfia alkalmazásának általános kérdései
2. diazo eljárások
3. ezüstsós eljárások
4. mikromásoló eljárások
5. elektrofényképezés

A. Elméleti kérdések előadássorozata.

A reprográfia elméleti alapjai.

Az elméleti előadások sorát a reprográfia alapkérdéseivel foglalkozó szakemberek nyitották meg. H. Frieser a reprográfia elméleti alapjairól szóló bevezető előadásában rámutatott arra, hogy a reprográfiai eljárások termékei jelentős mennyiségben információ-hordozók. A reprográfia komplikált optikai-fényképészeti-mechanikai rendszereivel lehetővé teszi, hogy az információk rendkivül kis méretekre kicsinyitve, megfelelő visszakereső jelekkel ellátva használható információrendszert alkosson. A kódolási módszerek közül megemlitette a holográfiában rejlő lehetőséget, mint a közelmult egy felfedezését. A következőkben, főleg amerikai kutatók információelmélet, holográfia és az információtárolás terén elért eredményeiről és kutatásairól volt szó.

J. H. Zweig és C. E. Nelson az információelmélet és a reprográfiai rendszerekről beszéltek, közelebbről a fényképészet és optika szerepéről és alkalmazásáról az információelméletben.

Gyakorlati vonatkozásu, az információk tárolásának sok formája, igy a mikrofényképezés, digitális jelek feljegyzése, rácsrendszerek, holográfia, s az ezekkel együtt járó jel és zajszint fogalmának tisztázása volt J. H. Altman előadásának témája.

Az információk feljegyzésének és leolvasásának kérdését R. L. Lamberts és G. C. Higgins boncolgatta. A digitális jelek fotográfiai filmre, rácsrendszerrel történő feljegyzéséről szóló előadásukban, ezek fotográfiai képként vagy fényelektromos kódként való leolvasásával foglalkoztak. R. L. Lamberts F. G. Kaspar-ral együtt egyes fotográfiai tulajdonságok hatása a hologramra témáról értekeztek. Szovjet kutatók, G. A. Istomin és G. G. Czibakin, e területről a képélesség elméletéről adtak elő.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A témák kiválasztása, mint az a felsorolásból is kitünik, hangsulyozottan a legujabb kutatások eredményein nyugszik, s nem kell nagyon messzire tekinteni, hogy meglássuk a reprográfia e területén kialakult és megadott irányt: információtárolás, a hologram alkalmazása. Ezek a kérdések azonban egyelőre nagyrészt még elméleti jelentőségüek, bár a tudományos és technikai fejlődés utjai kiszámithatatlanok.

Elektrofényképezés

A kongresszus munkájában a mikromásolás után a legnagyobb témakör az elektrofotográfia volt. A különféle másoló és sokszorositó eljárások közül mind inkább alkalmazzák a már mult században is használatos és ismert, de most reneszánszát élő cinkoxidos fényképezést és a xerográfiát. Nem vitás azonban, hogy mindezen kérdések tárgyalását elsősorban a computerek és más gyorskiiró berendezések által diktált sebesség és megfelelő képminőség visszaadásának kivánalma határozza meg.

Az e területről elhangzott előadások két fő csoportra oszlottak: a./ cinkoxid rétegü papirral történő elektrosztatikus másolás problémája, melyek főleg japán kutatók előadásaiban hangzottak el, és b./ a xerográfiai másoló-eljárások kérdése, melyet az amerikai, szovjet és lengyel kutatók exponáltak.

Bevezető előadásában P. M. Cassiers az elmult négy év (az 1963. évi I. Nemzetközi Reprográfiai Kongresszus óta eltelt idő) tudományos előrehaladásáról beszélt a közvetett (szelénes) és közvetlen (ZnO=cinkoxidos és más fényérzékeny, azaz fényvezető) elektrosztatikus, illetve elektrolitikus eljárásokban, és az ujabb módszerek alkalmazásában.

A japán kutatók által vizsgált kérdések, igy S. Kikuchi és T. Tani témája (Egyes cinkoxiddal abszorbeáló anyagok energiaszintjének értékelése), vagy E. Inoue, J. Kokado és T. Yamaguchi (A cinkoxid mikrokristályok fotoelektromos tulajdonságai és felületi állapota a cinkoxidot tartalmazó másoló-eljárások területéről) elsősorban elméleti jellegüek. Az Electrofax eljárással kapcsolatban H. Nozaki és T. Iida a titandioxid (TiO_2) viselkedéséről szóltak. Jelentős eredményeket értek el electrofax papir titandioxidban történt előhivásával kapcsolatban. A másik két japán szerzői - és kutatóközösség által vizsgált témák (S. Suzuki, - K. Harada K. Matsumoto - E. Tsubura: Krómvegyületek fotoelektromos és mágneses tulajdonságai és K. Takagi - K. Tasai - K. Tsukatani: Elektrosztatikus nyomóformák vizsgálata a sokszorositóiparban) közül különös jelentősége volt sok gyakorlati vonatkozása miatt az elektrosztatikus nyomóformákat tárgyaló előadásnak. Érintette az e pillanatban is már jelentős problémát: az elektronikus adatfeldolgozás kapcsán szereplő output berendezéseket, a gyorskiiró készülékeket és az előadók megállapitották, hogy az elektrofényképezés a legalkalmasabb eszköz az elektronikus információfeldolgozás nagysebességü kiirásához.

Az egyetlen német előadó, K. H. Reiss Katódsugárcsővel müködő feljegyző eljárások c. előadásában más oldalról közelitette meg a kérdést. Kisérleteiben a katódsugárcsövön megjelent képet elektrofotográfiai uton láthatóvá tette. E módszerrel nagy sebességet ért el, melynek azonban gátat vet jelenleg az elektrofotográfiai kidolgozó eljárás megszabta idő.

D. A. Ross amerikai kutató Katódsugárcsővel müködő elektrofotográfiai rögzitő eljárások c. expozéjában is ezt a kérdést tárgyalta. Eredménye speciális résoptikával 100 000 inch/sec kiirási sebesség laboratóriumi körülmények között, ami lehetővé teszi számitógépek outputjaként való alkalmazását.

A xerográfiai irodalomból jól ismert G. R. Mott előadásában az ujabb xerox előhivási eljárásokkal, igy pl. a hagyományos kaszkad eljárásnak elektródával történő kombinálásával és ezek vizsgálatával foglalkozott. I. E. Ravich a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

PIP (Persistant Internal Polarisation - folyamatos belső polarizációs) eljárást ismertette, melynek eredménye elektroncső segitségével kiiratható. Alkalmazása sokrétü lehet a fényképmásolástól a mikrofilm készitésen keresztül a fakszimile-átvitelig.

E. Felty, szintén amerikai kutató a xerox eljárásnál egy ujabb fotofélvezető alkalmazásáról tartott előadást. Az arzént tartalmazó szelén lemezzel elérte, hogy pankromatikus érzékenységü lett, s a xerox másolatokra jellemző nagyobb festékfoltok esetén fellépő udvar zavaró hatását is sikerült csökkentenie.

Lengyel kutatók előadása (J. Jedrzejewski - J. Parol - S. Piwowarczuk - T. Prot) a xeroxlemez antracén-gyantás érzékenyitésével foglalkozott. Két előadás hangzott el szovjet kutatók eredményeiről, melyek közül az egyik (J. Viscakas - V. Gaidelis) a cinkoxidos elektrosztatikus réteg tulajdonságainak egy speciális kérdéséről, A kristályközi korlátok hatásáról, a másik (J. Viscakas - A. Matulionis) A kvázistacionárius rekombináció és hatásuk az elektrofotográfiai eljárásokban cimen hangzott el. Mindkettő főleg az elektrofotográfia elméleti kutatásaival és kisérleteivel foglalkozott.

Az előadások sokrétüségük ellenére két közös vonásban megegyeztek, melyet jelen pillanatban nem lehet eléggé hangsulyozni, hiszen ezek határozzák meg az elektrofotográfia jövőbeli utját, fejlődési irányát: az elektrofényképezés mind tökéleteseb é válása és azok a törekvések, melyek ezeket az eljárásokat mind inkább az információtároló készülékek és berendezések output egységeként kivánják alkalmazni, vagy e célokra is megfelelővé tenni.

Ezüsthalogén- eljárások.

Az a néhány előadás, mely H. V. Rintelen bevezetője után következett, megerősitette azt a tényt, hogy a reprográfia minden eljárása hasznos segitőeszköz a számitógépes információfeldolgozáshoz, a gyorskiiróberendezésekhez.

M. R. Hatfield amerikai kutató előadásában a mikrofilmmel, mint az elektronikus jelrögzités eredményének vizsgálatával foglalkozott. E célt szolgáló berendezések számos változata létezik, melyek közül elsősorban a mikrofilmek száraz, hőkidolgozással müködő elektroncsöves kiiró berendezéseket emelte ki az előadó. Ezt az inkább gyakorlati vonatkozásu témát J. Bielski lengyel előadó A fotográfiai tárgy jellege a Sabatier-jelenségen alapuló fedettségmérésnél cimen tartott, elméleti tartalmu előadásával egészitette ki.

Optika, fénytechnika, készüléktechnika .

Az elméleti előadások egy része megemlékezett a reprográfia számára két jelentős tényezőről, melyek egyben meghatározzák egyes készülékek legjellemzőbb vonásait is. Ezek a fényforrások és az optikai egységek; szerves kapcsolatban állanak a készülékek egyéb részeivel s lényegében sokszor a berendezés árát is meghatározzák. A kérdésnek ilyen vizsgálata volt W. Münch bevezető előadásának fő mondanivalója. A témák közül részletesebben R. Doeckel foglalkozott a reprográfiai fényforrásokkal. A jövőben várható fejlődés vázolásával áttekintette a különféle másolóeljárásoknál alkalmazott megvilágitó testeket, a velük szemben támasztott igényeket, mint pl. szinvisszaadás, szinösszetétel, megvilágitási idő, stb. Felhivta a figyelmet arra is, hogy más tulajdonságu fényforrások szükségesek a kémiai, fizikai és vizuális eljárásoknál. A reprográfia optikai problémáival H. Naumann foglalkozott behatóbban. A reprográfia számára a különféle konstrukcióju objektiveknek éles rajzolatuaknak kell lenniök, erős kicsinyitést és nagyitást kell adniok. Kitért a megfelelő lencserendszer és látószög kiválasztására is, meghatározva a gyakorlat számára értékes objektivek tulajdonságait.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Mint a fenti néhány kérdés tárgyalásánál kiderült, a reprográfia optikai és fénytechnikai problémái, ha csak két előadásban is, de sulyuknak megfelelően kerültek a programba.

Ezüsthalogém mellküli eljárások.

Az elméleti előadások utolsó sorában az ezüsthalogén nélküli eljárások kérdését boncolgatták a kutatók. F. Endermann bevezető előadásában bő teret szentelt e problémának. Utalt az 1950-es évektől egymás után megjelent és alkalmazott eljárásokra, melyek az ezüsthalogénes filmek és papirok helyére léptek. Megemlitette az Európában feltalált ezüstdiffuziós (Agfa Copyrapid) s az USA-ban kifejlesztett xerográfiát és hasonló eljárásokat. Nagy haladást jelentett e téren egyes eljárásoknál a sötétkamra igényének háttérbe szorulása és a másolás idejének megrövidülése. Nagy fejlődést ért el a 20-as évektől használatos UV fényt alkalmazó fénymásoló eljárás, s mind szélesebb körben nyer alkalmazást. Tért hóditott a mikromásolásnál is Kalvar-film és diazó másolófilm formájában. Ujdonság a Du Pont cég által CROLUX néven nyilvánosságra hozott fotopolimerizáción alapuló eljárás, vagy a PCMI-eljárás, (Photo-Chromic Micro-Image), a National Cash Register Co., molekulák elszineződését felhasználó módszere.

K. Hill angol kutató előadása is a reprográfiában alkalmazott ujabb anyagok kérdésével foglalkozott. A poliészter film felhasználása fényérzékeny anyagok hordozására, különleges emulziók és diazovegyületek alkalmazása és ezeknek használata a térképészet, müszaki rajz és nyomdaipar terén, mind megannyi uj feladatot jelent. Általánosságokon tul már speciális kérdéssel foglalkozott R. Moraw, német kutató, aki uj közelitő eljárást dolgozott ki a diazotipia anyagok másolásánál egy relativ tengelysebesség meghatározásához, mivel e kérdés jelentős a diazovegyületek megfelelő átalakulásánál.

V. L. Wagner és I. H. Dessarbieris amerikai kutatók előadási témája a közvetlen és forditós képeljárás a vesikular-fotográfiában. Az adhéziós fotopolimereken alapuló sokszorositó eljárásokról egy másik amerikai előadó, B. Meerkamper tartott beszámolót. Honfitársa R. W. Roth a fotokrom anyagok reprográfiai alkalmazásával kapcsolatos kérdéseket tárgyalta, ezek tulajdonságait és jellemzőit, használatuk alakulását a jövendőben.

A hőmásoló eljárásokkal két résztvevő is foglalkozott. G. Puerckhauser a hőmásoló eljárásoknál alkalmazott papirok több oldalu vizsgálatát végezte el, melyek közül elsősorban a papiralapanyag, másolóréteg, gyártási eljárás kisérleti és használati eredményeit kell megemlitenünk. W. Lässig német előadó témája a villanófény alkalmazása, közelebbről, a rövid idő alatt nagy fényintenzitással müködő xenon-izzók által gerjesztett hőleadás s ennek pigmentrétegen kémiai vagy fizikai, látható formában való rögzitésének kérdése volt.

B. Alkalmazástechnikai kérdések előadássorozata.

A reprográfia alkalmazásának általános kérdései.

A gyakorlati kérdések vizsgálata a vezető országok, mint pl. az USA, Anglia, Szovjetunió és Japán kutatói által adott széleskörü áttekintéssel kezdődött. Igy a hallgatóság áttekinthette a különböző országokban elterjedt eljárásokat, melyek elsősorban az adott ország gazdasági helyzetétől függenek és attól, hogy milyen területeken használják fel azokat. T. Hampshire, aki az angol reprográfiai ipar utolsó évtizedét elemezte, megállapitotta, hogy a fejlődés az utolsó években az "Institute of Reprographic Technology" és a "Microfilm Association of Great Britain" megalapitása óta sokkal nagyobb mérvü. Befejezésül foglalkozott még az angol "National Reprographic Centre" tevékenységével is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Alapos vizsgálat tárgyává tette J. J. Rounds az Egyesült Államok reprográfiai iparát. Megállapitotta, hogy számos tényező közül elsősorban az ipar, az állam és a "Society of Reproduction Engineers" igénye határozza meg egészséges fejlődését. A jelen helyzet ismertetése után meghatározta számukra a jövő feladatát: uj készülékek, eljárások és módszerek kutatása, fejlesztése.

Kollégájuk S. Kikuchi a mikromásolás és reprográfia helyzetét hazája szempontjából tekintette át, ami számunkra is fontos tanulságokat tartalmazott. Japánban a reprográfia értelmezése szélesebbkörü, mint Európában vagy az Egyesült Államokban. Alkalmazása kiterjed az ipar és a tudomány egész területére. A legelterjedtebb eljárás a fénymásolás, Különlegesen fejlett az elektrofotográfia, akár xerox, akár cinkoxidos módszerről van szó. Alkalmazásuk az autó és repülőgépiparban, az épitészetben jelentős. A mikromásolásnál egyaránt használnak hagyományos és nem ezüst alapanyagu nyersanyagokat. Fejlett elektronikus iparára való tekintettel nemsokára bevezetik az ujságok képének átvitelét televiziós rendszer segitségével, melyben a reprográfia jelentős szerepet játszik.

A Szovjetunióban a reprográfia, de különösen a mikrofilmtechnika terén elért eredményeit J. M. Fridmann elemezte.

Fénymásoló (diazó) eljárások.

A fénymásoló eljárások továbbfejlesztése lehetővé tette ezek sokoldalu felhasználását. A diazoeljárásokról szóló előadások bevezetőjeként G. Fink német kutató tartott beszámolót a fénymásolás szerepéről a reprográfiában. Alkalmazásukról szólva megállapitotta, hogy elsősorban müszaki rajzok és iratok másolására használták. Az állandó fejlesztés azonban, mint pl. a fényérzékenység növelése, uj hordozórétegek alkalmazása, más eljárásokkal való kombinálás és használatának egyszerüsödése lehetővé teszik majd mind szélesebb elterjedését. Az irodai fénymásoló készülékek mellett jelentős a mikrofilmtechnikában már használatos másolófilmek, mikrofilmlapok, az ezekkel együtt járó visszanagyitótechnika alkalmazása. Lehetőség nyilt már közvetlen fényképezésre versikular filmre is. A diazo anyagokkal fényérzékenyitett nyomólemezek és filmek jelentős segitséget nyujtanak a kisofszet eljárásoknál. Y. Grandualet francia kutató előadása a müszaki rajzok nagyméretü másolásának a repülőgépiparban betöltött szerepéről szólt.

K. Roome angol, és L. H. Sterk holland kutató témája egyaránt a diazo filmek alkalmazásának sokoldaluságát taglalta, kiemelve annak jelentőségét, hogy milyen lehetőségek állnak a mikrofilmtechnikában használatos filmek előtt.

D. Hofmaier a természeti katasztrófák okozta károknak -utalva az egy évvel ezelőtti tragikus firenzei eseményekre- a tudomány szempontjából való csökkentéséről beszélt. A reprográfia terén számos eljárással rendelkezünk, - mondotta, melyek alkalmasak arra, hogy a jövő számára, ha formájában nem is, de tartalmában megmenthetők az irott emlékek. Példaként utalt a levéltári és könyvtári anyagok mikrofilmezésére.

A mikromásolás alkalmazásának világméretü fejlődéséről adott átfogó ismertetést D. Marder amerikai kutató. Előadásában kiemelte, hogy a főleg kereskedelemben, iparban, és államigazgatásban alkalmazott mikrofilmtechnika fejlődés előtt áll. Ennek oka elsősorban a computertechnika felől megnyilvánuló igény, másodsorban uj alkalmazási területek jelentkezése, mint pl. az üzleti élet, az oktatás, a természettudomány információéhsége stb. Főképpen ezek határozzák meg a fejlődés irányát.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ezüstsós eljárások.

A reprográfiai eljárások hagyományos anyagán, az ezüsthalogéneken alapuló eljárások és anyagok alkalmazásáról szóló előadások sorát A. J. C. Axford angol kutató nyitotta meg. Bevezető előadásában megemlitette a holográfia és az elektronsugár segitségével kiirt szöveg hagyományos mikrofilmen történő rögzitését. Kiemelte az eljárások szerepét a fénymásolás és grafikai ipar terén, ahol pl. nyomóforma készitésre és fényszedésre alkalmazzák.

Uj ezüsthalogén filmet mutatott be H. J. Fromm és S. C. Insalaco amerikai kutató. A Recordak Direct Duplicating Film, Type SO-156 segitségével az eredeti filmnek megfelelő tónusban, azaz negativ esetén negativ, pozitiv film esetén pozitiv másolat készithető. A nagy feloldó képességü filmmásolat csak csekély mértékben gyengébb minőségü az eredetinél. Szintén amerikai kutató, H. J. Graw előadásában a kétfürdős (stabilizációs) eljárás alkalmazásáról beszélt, mely a kidolgozás folyamatát időben nagyon megröviditi. Bizonyos területeken való használata előnyös tulajdonságai miatt rendkivüli jelentőségü.

A francia J. P. Boulley az ofszet sokszorositást kiszolgáló közvetlenpozitiv eljárásokról, az Autoreversal reflexmásoló film alkalmazásáról beszélt. Részletesen elemezte a nyomóforma előérzékenyitését, a szükséges megvilágitási értékek kiválasztását, a képminőséget, és meghatározta a nyerhető jóminőségü másolatok számát.

Mikromásoló eljárások.

Az elektrofotográfia mellett a legtöbb időt a mikromásoló eljárások kérdésének szentelte a kongresszus. Mig az elméleti kérdések során az elektrofényképezés problémái, gyakorlati vonatkozásban a mikrofilm és mikrofilmlap alkalmazása került megtárgyalásra. A. L. Baptie mikromásoló eljárásokról szóló bevezető előadásában felhivta a figyelmet arra a jelenségre, hogy a mikromásolat egyaránt eszköz az információtárolás és információközlés hagyományos és mind uralkodóbbá váló elektronikus rendszerek alkalmazásának idején. Erről a kérdésről beszélt részletesen C. E. Nelson is Mikrofilmtároló és visszakereső rendszer c. előadásában. Az egyszerü kézi rendszerektől a komplex számitógép ellenőrzésével müködő rendszerekig összefoglalta mindazokat, melyek a mikromásolatot információtárolóként alkalmazzák. L. J. van der Wolk a mikrofilmlap információhordozó tulajdonságát vizsgálta. Megállapitotta, hogy alkalmas információ tárolására és terjesztésére. Különösen jelentős az a tény, hogy készitésük könnyebbé vált automata felvevő és kidolgozó berendezések fejlesztésével és alkalmazásával. További terjedése a nemzetközi szabványositás által még inkább várható.

A. B. Veaner amerikai kutató a tudományos tartalmu mikrofilmek készitői és használói közötti érintkezés megjavulásáról szólott. A mikrokiadás technikai, bibliográfiai és formai elmaradottságának a kutatási anyagok sokfélesége, a használók és gyártók kapcsolatának hiánya és az erőltetett szabványositás az oka. A holtpontból való kimozdulást talán az érdekelt könyvtárosok, tudományos kutatók és a kereskedelmi mikromásolat-kiadók közremüködésével lehet elérni.

R. Stefen előadó a mikrofilmek törvényes elismeréséről beszélt a Német Szövetségi Köztársaságban. 1965 óta a megfelelő módon mikrofilmre vett kereskedelmi iratok eredetiként szerepelhetnek, ami azt jelenti, hogy jelentős helymegtakaritás érhető el a lefényképezett eredeti anyag megsemmisitésével. A mikrofilm más területen való alkalmazásáról L. Börnfors svéd kutató Mikrofilm alkalmazása bankokban és pénzintézetekben, T. P. Hanlon Mikrofilm alkalmazása müszaki rajzoknál, és F. L. Goff amerikai kutatók Módszerek rendszeres adatfeldolgozásra a repülő és ürhajózási iparban tartottak előadást. Mikrofilmes rend-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

szerszervezési szempontból különösen ez utóbbi érdemel figyelmet, mivel a mikrofilm-technika, a müszaki információk és computeres feldolgozás teljes összhangban megvalósitott. A computer által készitett mikrofilm kérdésével foglalkozott H. F. Bryant amerikai kutató is, aki az Eastman Kodak cégnél 1966-ban a "Data Processing Services"-nél bevezetett mágneses szalagról katódsugárcsővel mikrofilmre kiiró eljárást elemezte.

Több előadás foglalkozott a mikromásolás szabványositásának kérdésével. J. Cacciuttolo francia kutató a müszaki rajzok és mikrofilmezésük szabványositásáról beszélt. H. E. Müller a mikrofilm szabványokat és szabványelőirásokat elemezte. Kiemelte a szabványositás szükségességét, mivel az országon belüli és nemzetközi forgalom megkivánja a megközelitő egyöntetüséget. Szabványositandó területként a következőket jelölte meg: méretezés (pl. film, orsó, filmkép, kicsinyités), szervezés (pl. vezetőszalag, képek elhelyezkedése, azonositó adatok elhelyezése), minőség (pl. tartósság, fedettség), készülékek mechanikai és optikai tulajdonságai. A nagyobb mikroformák kérdésével W. R. Hawken foglalkozott, melyek mérnöki rajzokról és müszaki jelentésekről készülnek, s szabványositásuk, rendszerbeszervezésük külön feladatot jelent.

Elektrofényképezés.

A kongresszus gyakorlati vonatkozásu előadásainak utolsó része az elektrofényképezéssel foglalkozott. Az első bevezető referátumot P. M. Cassiers belga kutató tartotta. Megemlitette, hogy a közvetett (xerox) és közvetlen (pl. cinkoxidos és más fotovezetővel rendelkező eljárás) elektrosztatikus módszer a reprográfia számos területén polgárjogot nyert. Igy jelentős szerepet játszik az irodai másolás, sokszorositás, mikrofilmtechnika, adatfeldolgozás, grafikai ipar és képátvitel terén. Azonban még további területek meghóditása és gyors fejlődés várható e rövid idő alatt felnőtt sokszorositóeljárás alkalmazásában. Erről a kérdésről beszéltek bővebben M. Liebert és G. R. Mott amerikai kutatók is. Ismertették az Egyesült Államokban néhány helyen már alkalmazott mikro-xerox eljárást. Segitségével a Hollerith-kártyák fenntartott helyére (pl. 35-75. oszlopára) a lyukkártyán feldolgozott adatoknak megfelelő téma kicsinyitett (kb. 8-10-szeres kicsinyitéssel) változata kerül. Ennek a kombinációnak a nagy jelentősége ott van, ahol a gépi lyukkártyás feldolgozás mellett nagy tömegü dokumentációs anyag is felhalmozódott. A körülbelül 80 %-os helymegtakaritás mellett elérhető az információkiválasztás és az eredeti dokumentumok egyidejü fellelése. A mind nagyobb tömegü információtárolás- és elosztás másik lehetőségére G. Bauer német kutató hivta fel a figyelmet. A National Cash Register által létrehozott PCMI-rendszer segitségével nagy mennyiségü információ vihető fel mikrofilmlapra. Egy nagyobb, DIN A6 szabványalaku (10,5x15 cm) transzparens lapra kb. 3200 oldalnyi anyag fér. E rendszer alkalmazási területe is korlátlan. Hátránya, hogy készitésének kis, dokumentációs laboratóriumokban való elvégzése még nem megoldott.

*

Az előadások ismertetésének sorát talán azzal zárhatjuk le legjobban, ha befejezésül G. Müller összefoglaló előadásáról szólunk. A II. Nemzetközi Reprográfiai Kongresszus előadásai nyomán elemezve a reprográfia alkalmazástechnikai kérdését, megállapitotta, hogy nyilvánvaló az a tény, hogy a másoló és sokszorositó készülékek és nyersanyagok kutatásában, gyártásában és alkalmazásában kölcsönös összhang van az alkalmazástechnika terén. A jövőben a következő feladatokra kell a figyelmet összpontositani - mondotta -:

1. a meglévő eljárások, készülékek és nyersanyagok fejlesztése,
2. a minőség és tartósság fokozott ellenőrzése,
3. az érdeklődők ellátása technikai és szervezési tanácsokkal,
4. uj rendszerek és módszerek, vagy rendszerkombinációk felkutatása.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A reprográfia fő feladata azonban továbbra is az, hogy a tudomány és kultura eddigi kincseit a jelen eredményeivel együtt a jövő számára hiánytalanul átadja.

Mi csak annyit teszünk hozzá még befejezésül, hogy a II. Nemzetközi Reprográfiai Kongresszus elérte célját azzal, hogy az utóbbi évek müszaki és szervezési eredményeit átfogta és kirajzolta azt a fejlődést, melynek áttekintése és elemzése már a következő, londoni kongresszus feladata lesz.

(A kiállitásról következő számunkban számolunk be.)

Péterváry László

AIBM-KONGRESSZUS

Salzburg, 1967. augusztus 26-29.

Méltó keretet választott az AIBM (Association Internationale des Bibliothèques Musicales), amikor Salzburgban, Mozart szülővárosában, és az ünnepi játékok idején rendezte meg évi közgyülését. Érdekességét növelte, hogy a kongresszus egy másik tudományos esemény, a Zentralinstitut für Mozart-Forschung tudományos ülésszakával egyidejüleg zajlott le. Az AIBM-tagoknak igy módjukban állott ezt a rangos tudományos eseménysorozatot is meghallgatniuk. Maga a kongresszusi megnyitó is ennek a kettős ünnepségsorozatnak a jegyében bonyolódott, hiszen az augusztus 26-i megnyitó ünnepséget közösen tartották és azon dr. Friedrich Gehmacher (Internationale Stiftung Mozarteum), dr. Berhard Paumgartner professzor (Zentralinstitut für Mozart-Forschung), valamint André Jurres, az AIBM elnöke megnyitó és üdvözlő szavai, valamint egy rövid ünnepi hangverseny után két osztrák Mozart-kutató, dr. Wolfgang Rehm és dr. Wolfgang Plath előadásai hangzottak el. Előbbi "Az uj Mozart-összkiadás célja- és feladatai", utóbbi "Az összkiadás és a zenei könyvtárak kapcsolata" cimmel tartott előadást. Az eseményeknek a vendéglátó hely szépségein tulmenően a Salzburgi Ünnepi Játékok adtak méltó fényt és keretet.

Vita a Zenei Könyvtári Minerváról.

Az AIBM üléseit mint rendesen, most is az egyes bizottságok keretén belül bonyolitották le. Az ünnepi megnyitó plenáris ülését megelőzően a Tudományos Szakkönyvtárak Bizottsága tartott ülést. Ezen Rita Benton (Iowa University) elnökölt. A megjelenteknek bemutatta, illetve ismertette a Directory of Music Research Libraries c. kiadvány 1. kötetét. Ez Kanada és az Egyesült Államok zenei könyvtárainak jegyzékét tartalmazza. Az elnök beszámolt arról, hogy előkészületeket tettek a 2. kötet szerkesztésére, amely az európai könyvtárakat öleli fel. Ezzel kapcsolatban meglehetősen heves vita alakult ki.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az első hozzászóló Vladimir Fédorov (Paris, Bibliothèque Nationale) véleménye szerint az európai zenei könyvtárakról szóló kiadványt más elvek szerint kell elkésziteni és megszerkeszteni. A vita lényege tulajdonképpen a tudományos könyvtár fogalmának meghatározása körül zajlott. Ennek - miként többen is elmondották- nem lehet megkülönböztető jegye, hogy birtokában van-e valamilyen RISM-anyag, vagy sem. Javasolták, hogy az európai anyagot erősen szelektálva és komoly revizió után készitsék el. Fédorov hozzászólásában több izben kifogásolta, hogy nem tartja ésszerünek olyan közmüvelődési könyvtárak adatainak felsorolását, -ilyet többet is ismertet a kiadvány-, amelyek nem érik el a véleménye szerinti tudományos könyvtár fogalmát. Tekintettel arra, hogy a kiadvány alcimében a Nemzetközi Zenei Forrásrepertóriumának tételeit tartalmazó könyvtárakat is beleveszi ebbe a jegyzékbe, tulajdonképpen egy általános zenei-könyvtári Minervának lenne tekinthető, és igy a kifogások egy része valóban indokolatlan. Ugyanakkor célkitüzése a tudományos zenei könyvtárak ismertetése, ez tehát kizárná a közmüvelődési könyvtárak ismertetésének a lehetőségét. E kiadvány ellen már többször is hangzottak el kifogások, meg kell azonban mondani, hogy az idevágó anyag olyan kevés, hogy minden zenei-könyvtári Minervát csak örömmel üdvözölhetünk, ha adatai helytállóak és az ismertetett könyvtárak állománya valóban jelentős. Felvetődik azonban, hogy helyes-e az erőket igy megosztani -itt egyetérthetünk Vavrinecz Veronikának a tavalyi AIBM-kongresszussal kapcsolatos megállapitásaival (*)- melyben fölöslegesnek véli ezt a kiadványt. Ugyanezen az ülésen dr. Karl-Heinz Köhler (Berlin, Deutsche Staatsbibliothek - DDR) kifejtette, hogy a RISM-könyvtárak Minervája helyett egy általános zenei Minervát kellene készitenie.Rita Benton igéretet tett, hogy a jelenlévők ilyen irányu kivánságait teljesiteni fogja.

Nemzetközi központi zenei mikrofilm-katalógus.

Az ülésnek másik fontos témája egy nemzetközi központi mikrofilm-katalógus megteremtésének a terve volt. Ez a katalógus a zenei kéziratok mikrofilmjeinek központi katalógusa lenne és az előadó, dr. Otto E. Albrecht professzor (Philadelphia, University of Pennsylvania), aki e központi katalógus megteremtését már megkezdte, a jelenlévők közreműködését és segitségét kérte.

Egyéni szerzők nyomtatott zeneműveinek forrásrepertóriuma.

A következő napon két jelentős ülés zajlott le. Az egyik a RISM-Bizottság, a másik a Zenei Információs Központok ülése volt. Az előbbi bizottságban az elnöki tisztet Vladimir Fédorov (Paris, Bibliothèque Nationale) töltötte be. Prof. dr. Friedrich Blume (Kassel, RISM-központ) az ülésen elsősorban a RISM-kutatások jelenlegi állását és a közeljövő terveit ismertette. A folyamatosan megjelenő munka jelen pillanatban a gyüjteményes zenei nyomtatványok kiadásánál tart, és 1972-ben kivánják elkezdeni az egyéni szerzők nyomtatott zeneműveinek forrásrepertóriumát. Ennek kapcsán dr. Friedrich W. Riedel (Kassel, RISM-Központ) ismertette a próbanyomtatványt és a cimleirásokkal, valamint az egyeztetéssel kapcsolatos problémákat. Ez utóbbiak közé elsősorban az 1800-as határidő kérdése tartozik. A hozzászólás és a viták során is az utóbbi pont körül robbant ki a leghevesebb vita. A RISM központi titkársága az eredeti elképzeléssel ellentétben ugyanis elhatározta e határidő bizonyos módositását. Azon szerzők esetében, akik müveinek legalább első kiadása tulnyomórészt ezen időpont előtt jelent meg, azokat teljes egészében belevennék az 1800-as határidőn tul is. Ugyanakkor azokat a szerzőket, akiknek miveit a századforduló tájékán kezdték publikálni, teljes egészében kirekesztik a kiadványból. Valójában hatalmas gondot jelent majd, és bizonyos mértékig a kiadvány hitelességét veszélyezteti ez a határozat. Igaz az az érv, hogy az 1800-as határidő

(*) Könyvtári Figyelő 1966. 5-6. sz. 405. p. Beszámoló a Zenei Könyvtárak Nemzetközi Szövetségének Varsóban, 1966. szept. 4-8. tartott üléséről.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

megtartása rendkivül nehéz, hiszen a zeneművek datálására igen csekélyek a rendelkezésre álló adatok. Számos szerző olyan müve jelenik meg 1795–1810 között, ahol semmilyen támpont nincs a megjelenés pontos idejéről -ez tehát indokolná, hogy a határidőt kiterjesszék. Ugyanakkor bizonytalanná válik a használók számára a forrásrepertórium. Egyes szerzők és müveik kizárását ugyanis csak a szerkesztéskor döntik el, és ez a majdani kiadványban külön jegyzéket igényel (ezen kell majd regisztrálni a kihagyott komponisták nevét). Tekintettel arra, hogy a jelenlévő küldöttek nem tudtak megegyezni e fontos kérdésben, határozathozatalra és véleménynyilvánitásra az IGM (Internationale Gesellschaft für Musikforschung) soronkövetkező kongresszusának meghallgatása után a Vegyes Bizottság (Comission Mixte) elé utalták a kérdést. A határozatot a Központi Titkárság körlevélben tudatja az egyes nemzeti RISM-Bizottságokkal.

Zenei Tájékoztatási Központok ülése

Ugyanezen a napon került sor a MIC-Bizottság (Music Information Center - Zenei Tájékoztatási Központok) második ülésére is. E bizottságban ismét számos jelentős eseményről tettek tanulságot a résztvevők. Az ülésszakon egyrészt visszatekintettek a tavalyi varsói határozatokra, megbeszélték az elmult esztendő legjelentősebb eseményeit -ehhez tartozik, hogy számos ország kérte felvételét-, meghallgatták az egyes nemzeti beszámolókat, melyek szintén jelentős előrehaladásról tettek tanubizonyságot, és számos javaslat hangzott el. Bizonyos önállósulási törekvés is megnyilatkozott ezeken az ülésszakokon, mely esetlegesen azt eredményezi, hogy a MIC esetleg kiválik az AIBM keretéből. Különösen érdekesek voltak Hollandia és Svédország küldötteinek beszámolói, melyekben ezek a már müködő információs központok komoly előrehaladásáról tesznek tanubizonyságot. Lassan, de biztosan minden jelentős zeneszerző-szövetség csatlakozik ennek a bizottságnak a munkájához, és -felismervén az ügy fontosságát- igyekszik kihasználni zeneszerzőtagjai munkásságának terjesztésére és propagálására szolgáló ezen intézmény adta tág lehetőségeket.

A zenei osztályozás kérdései

A Nyilvános Zenei Könyvtárak Bizottságának ülésén dr. Alfons Ott (München, Städtische Musikbibliothek) elnökölt. Ennek a szekciónak a munkája -miként tavaly Varsóban is- ismét a sajnálatos időhiány jegyében zajlott le, jóllehet számos programpontjához sok hozzászóló csatlakozott volna és jelentős kérdésekről kellett sebtében dönteni. Dr. Ott bevezetőjében felolvasta Kay Schmidt-Phiseldeck (Virum) levelét, melyben elfoglaltságára és korára hivatkozva leköszön alelnöki tisztségéről. Érdemei elismerése mellett a bizottság tagjai sajnálkozva vették ezt tudomásul és elfogadták az alelnöki tisztségre javasolt Thor E. Wood-ot (New York, Public Library). Ezután került sor az Osztályozási Bizottság tavalyi propoziciójának megbeszélésére, melyet Pethes Iván (Magyarország, Országos Széchényi Könyvtár) terjesztett elő. Az elnök, ismertetvén a tavalyi javaslatot, először a szót a magyar származásu Egon Kenton professzornak (New York, Manes College of Music) adta meg, aki röviden ismertette saját bibliográfiai szakrendszerét. Felvetette az elnök által már ismertetett együttmüködés szükségességét és a már tervben szereplő egyetemes zenei osztályozási rendszer megteremtésének fontosságát. Az elnök válaszában elmondotta, hogy erre Magyarországról már tavaly javaslat érkezett, és első lépésként az elméleti alapvetést a jövő évi New York-i kongresszuson fogják megtárgyalni. Ezt azután kiadvány formájában is közreadják. Ezután került sor Pethes Iván hozzászólására, aki tavalyi javaslatát ismertette, mivel a jelenlévők többsége a varsói kongresszuson nem vett részt. A javaslatot és jelentést -ez az Osztályozási Bizottság létrehozásának szükségességét, egy majdani egyetemes zenei osztályozási rendszer érdekében a kutatómunka megindulását, stb.- a bizottság elfogadta és az AIBM elnökségének hozzájárulásával (az ülésen az elnökség tagjai is jelen voltak) megalakult az Osztályozási Bizottság, melynek E. Kenton, A.Ott, I. Pethes, H Plesske és Th.Wood

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

a tagjai. Ezután Heinz Werner (Berlin, Stadtbibliothek - DDR) tervezett beszámolója helyett -ez a jogvédelmi kérdésekről hangzott volna el- ismertette könyvtárának nemrégiben avatott zenei gyüjteményét és hanglemeztárát. Érdekes és szines előadása, mely az első néhány hónap munkájáról, illetve annak tapasztalatairól szólott, nagy sikert aratott.

Az ülésen egy javaslat hangzott el, mely szerint szükségesnek látszik a Zeneoktatási Intézmények Könyvtárai elnevezésü önálló bizottság létrehozása. Ennek a zenei-könyvtári tipusnak ugyanis az AIBM-en belül nincs önálló képviseleti szerve. Jóllehet e bizottság létrehozásának szükségességét többen kétségbe vonták, a javaslatnak némi módositással helyt adtak. Az a határozat született, hogy egy előzetes bizottság dolgozza ki és ismertesse a zeneoktatási intézmények jelenlegi helyzetét, majd a jelentést terjesszék a New York-i kongresszus elé, ahol dönteni fognak az albizottság szükségességéről.

A Zenemüvek Datálási Bizottsága

ülésén Donald W. Krummel (Chicago, Newberry Library) elnökölt. A bizottság folytatta munkáját, amelynek elsődleges feladata a különféle olyan zenei kiadóknak a regisztrálása, kik müveiket lemezszám segitségével adják ki. Természetesen ezen tulmenően is a zenei kiadók és zenemüvek nyomtatásának számos kérdését is megvitatták. Felkérték az AIBM tagjait, illetve a bizottság ülésén résztvevőket, hogy juttassák el azon kiadói katalógusokat, amelyek a megjelentett müvek lemezszám-jegyzékét is tartalmazzák.

A Cimleirási Bizottságban

Kurt Dorfmüller (München, Bayerische Staatsbibliothek) számolt be a munka jelenlegi állásáról. A "Code international de catalogage de la musique" c. sorozat első két kötetének megjelenése után még idén nyomdába kerül a Virginia Cunningham (Washington, Library of Congress) szerkesztette teljes szabályzat. Ennek megjelenését a sorozatban a Simone Wallon és Yvette Fédorov (mindkettő Paris, Bibliothèque Nationale) szerkesztésében készülő hanglemezek cimleirási szabályzata zárja. Ez utóbbi kötet azonban nemcsak a hanglemezek cimleirásával foglalkozik, hanem rövid hanglemeztári alapismereteket is közölni fog. A hanglemezek cimleirásának teljes szabályzatán -miként azt Dorfmüller dr. bejelentette- a német AIBM-Bizottság is dolgozik, ami annál is fontosabb, mivel ez a szabályzat az un. "Sprechplatte", tehát a nem-zenei felvételek cimleirási problémáit is magába foglalja majd.

A Hanglemeztárak Bizottságának

ülésén az elnöki tisztet Harold Spivacke (Washington, Library of Congress) látta el. Az üléseken főként a kommunikációk cseréjének problémáit tárgyalták meg, különös tekintettel a hanglemezek nemzetközi cseréjére, illetve a jogvédelmi kérdésekre. Ennek kapcsán sokrétüen vetődött fel a jogvédelmi törvények minden egyes kérdése, amely a hanglemezgyüjteménnyel rendelkező tárak életét meglehetősen megnehezíti. Mind nemzetközi, mind nemzeti vonatkozását tekintve igen rosszul állnak e kérdésben és a kötelespéldány-szolgáltatás is általában akadozik. Két albizottság létrehozását határozták el, ezek egyike a rádiós könyvtárak, másik a fonotékák albizottsága. A bizottság tervei között szerepel a Hanglemezgyüjtemények Minervájának a létrehozása, a nemzeti bibliográfiák hanglemezre vonatkozó publikációinak tanulmányozása, a gyüjteményes lemezek cimleirási kérdései, és végül, de nem utolsósorban, egy igen fontos dokumentum, a RISP (Répertoire Internationale des Sources Phonothèques) az Auditiv Kiadványok Nemzetközi Forrásrepertóriuma. Intenziven foglalkoznak a jövőben a hanglemezek nemzetközi cseréjének kérdésével.

A RILM-Bizottság

(Répertoire International de la Litterature Musicale - a Zenetudományi Szakirodalom Nemzetközi Forrásrepertóriuma) ülésén a terv létrehozója, Barry

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

S. Brook professzor (New York, Queens College) elnökölt. A nagy résztvevő létszámmal megtartott ülésen adták először kézbe a RILM Abstracts cimü kiadvány első számát. Brook professzor beszámolójában röviden ismertette a történeti előzményeket, és a RILM Commission Mixtejének összetételét. Ebbe az AIBM 5 tagot, - dr. H. Heckmann, Fr. Lesure, A. H. King, I. Adler és C. Von Gleich - delegált. Beszélt a RILM Abstracts első számának céljáról és a munka menetéről, elmondotta, hogy ebben az elektronikus gépek csak magukat az indexeket szerkesztették, mig a következő szám már teljes egészében gépi uton készül. Minden évfolyam negyedik száma kumulativ index-szel jelenik meg. Elemezte az Abstracts formanyomtatványra adandó válaszok jellegét és ismertette a gyüjtőkör egyes speciális kérdéseit. Különösen ez utóbbival kapcsolatban hangzott el számos hozzászólás. Ezután az egyes nemzeti bizottságok jelenlévő vezetői számoltak be a munka megindulásának és jelenlegi állásának körülményeiről. Ez idő szerint 32 ország küldi anyagát a RILM Abstracts számára. Több -az adatszolgáltatásban ez idő szerint részt nem vevő- ország anyagát a RILM nemzetközi központja végzi el. A beszámolókat a jelenlévők nagy érdeklődéssel hallgatták és azokkal kapcsolatosan számos hozzászólás, valamint kérdés hangzott el. A sajnálatos időhiány miatt számos problémát csak felvetni tudtak a jelenlévők, részletes megvitatásukra, illetve megnyugtató döntésre e pillanatban nem került sor. A problémák elsősorban a gyüjtőköri kérdésekkel kapcsolatosak, és e pillanatban a nemzeti bizottságok vezetőire, illetve magára a nemzeti bizottságra hagyatkozik a RILM-Központ a szelekció kérdésében. A végleges gyüjtőköri kódexet az IGM ljubljanai értekezletének meghallgatása után a Nemzetközi Központ az érdekelt nemzeti bizottságokkal fogja közölni.

A Kongresszus zárőülésén

az egyes bizottságok elnökei röviden ismertették a plénum előtt az elhangzottak lényegét, a tervbevett munkákat és javaslatokat. Az AIBM elnöke, André Jurrès zárószava jelentette a kongresszus befejezését, ebben beszámolt az elkövetkezendő esztendő kongresszusi terveiről. Elmondotta, hogy 1968-ban az ülést szeptember 4 - 14 között New Yorkban és Washingtonban tartják. 1969-re az AIBM-kongresszus szinhelye Lipcse, majd 1970-ben Sankt Gallen lesz. A jövő évi kongresszusra egyébként -tekintettel az utazás magas költségeire- az a terv született, hogy a küldöttek valamelyik európai városban találkoznak, ahonnan bérelt repülőgéppel utaznak New Yorkba, kihasználván az ilyenkor szokásos őszi utazási kedvezményt.

Pethes Iván

MÓDSZERTANI MUNKAÉRTEKEZLET BERLINBEN

1967. nov. 15-17-ig Berlinbe nemzetközi tanácskozásra hivta össze az NDK Tudományos Könyvtárak Módszertani Központja a testvérintézmények képviselőit. A tanácskozáson Bulgária, Dánia, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, Svédország és a Szovjetunió módszertani munkatársai vettek részt, néhány országból a könyvtárügy állami vezetői is elmentek a munkaértekezletre.

Referátumok az alábbi témakörökben hangzottak el:

A módszertani központok funkciója, helye, lehetősége a tudományos könyvtárügyben

A módszertani központok szerepe az állami vezetés és tervezés terén

A módszertani központok nemzetközi együttmüködése

A módszertani központok viszonya a hazai kutatási és oktatási intézményekhez, továbbá a könyvtárügy hazai tanácsadó szerveihez.

Az előadásokat élénk vita követte. (A tanácskozásról részletesen következő számunkban tájékoztatjuk olvasóinkat.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A MUZEUMI KÖNYVTÁRAK HELYZETE ÉS PROBLÉMÁI

HARASZTHY GYULA

A könyvtár a muzeum tudományos műhelye

Nem valószínű, hogy akad olyan muzeológus, tudományos kutató vagy könyvtáros, aki muzeumot -legalábbis már a fejlődés bizonyos fokára eljutott muzeumotel tudna képzelni megfelelő, a funkciójához igazodó könyvtár nélkül. Ugyanakkor tudjuk azt is (a történeti fejlődés, a problémakör ismerői, a jelenlegi fejlesztés adatai és tényei tanuskodnak erről), hogy a könyvtár természetszerüen nem a muzeum központi tudományos műhelye. Egyik kitünő muzeumi könyvtári szakértőnk Németh Endre ezt igy fogalmazta meg: "A muzeum világában a könyvtár szerény helyet foglal el. Itt előtérben vannak a tárgyi gyüjtemények, kiállitások, az anyag őrzése és gondozása. Azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy az anyag tudományos feldolgozásához, a kutató munkához a legnagyobb segitséget a könyvtár adja. Ha egy muzeum számot tart arra, hogy tudományos intézménynek tartsák, meg kell becsülnie és ki kell fejlesztenie könyvtárát. A kutatómunka fokmérője az irodalom ismerete, az irodalomhoz pedig megfelelő mértékben ma már csak a könyvtár utján lehet hozzáférni". (1)

Nincs mit hozzátennünk e megállapitáshoz, legfeljebb még annyit mondhatunk -erre Németh Endre is utalt-, hogy az a muzeumi könyvtár van jó helyzetben, amely szinte egyidős magával a muzeummal, fejlődése lépést tartott az intézmény haladásával, munkájának differenciálódásával. Ezt a tételt hazai muzeumaink, illetve muzeumi könyvtáraink története is igazolja.

Ezuttal nem célunk ennek a tudomány- és könyvtártörténeti szempontból kétségkivül érdekes, vonzónak mondható folyamatnak az elemzését, ábrázolását nyujtani.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A fejlődés érzékeltetése céljából -bevezetőül- csupán néhány fontos adatra emlékeztetünk:

- a Magyar Minerva c. kiadványnak az első világháboru előtt kiadott kötete (2) (az 1912-1913. évi helyzet) 11 budapesti és 20 vidéki (összesen 31) olyan muzeumot tartott nyilván és irt le, mely könyvtárral is rendelkezett,

- a ma is összehasonlitási alapul szolgáló és kétségteleniil országos jelentőségü szerepet vivő fővárosi muzeumok ebben az időben 89 000 kötet könyvet (periodikumot) mondhattak magukénak,

- majd ugyancsak az emlitett Magyar Minerva 1930-1931. évi adatai szerint (3) 17 budapesti és 20 vidéki muzeum (tehát összesen 37 intézmény) tulajdonában volt egyuttal könyvtár is,

- végül ugyanakkor a fővárosi muzeumok állományának összesitett kötetszáma 197 800-ra emelkedett. Ez könyvtári szempontból azt jelenti -természetesen a vezető szerepet játszó Budapestre vonatkoztatva- hogy a két világháboru közötti husz évi fejlődés megkétszerezte a központi (országos) muzeumok könyvtárainak könyvállományát.

A felszabadulás utáni demokratikus átalakulás, majd az egyre inkább érvényesülő, immár szocialista jellegü müvelődéspolitika az általunk elemzett területen is döntő változást hozott létre. (4)

Ennek eredményeképpen muzeumaink igen erőteljes fejlesztése is napirendre került. Nemcsak a mennyiségi növekedés támogatása, illetve hatásos előmozditása (bár ez is fontos tényező!), hanem a tudományos és társadalmi szempontból tekintett funkciók, feladatok eddig alig sejtett kiszélesitése, gazdagitása is valósággá vált (pl. a muzeumok bekapcsolása a szó igazi értelmében vett népmüvelésbe, ezzel párhuzamosan a tanácsok tevékenységébe). Összefoglalóan: a régi, kissé elszigetelt, nem egyszer csendes muzeum e müvelődéspolitikai folyamat eredményeként a nép igazi tulajdona lett, s egyuttal a nemzeti müvelődés -és ezzel együtt a tudományos munka- társadalmilag is egyik igen fontos bázisává vált.

A fejlődés néhány adatára ugy gondoljuk, nem árt, ha -ezuttal inkább csak jelzésszerüen- fényt vetitünk.

Mig 1931-ben 46 muzeumot tartottak nyilván, addig 1954-ben 79-et, 1960-ban 93-at, 1967-ben pedig már 145-öt. Ugyanakkor a muzeumlátogatók száma még fokozottabb mértékben emelkedett, a 30 év előttinek nyolcszorosára növekedett: mig 1935-ben 791 600-an, addig 1966-ban már 6 080 634-en keresték fel az ország muzeumait. (5)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A muzeumi könyvtárak -ha némi ritmus-különbséggel is- de lépést tartottak ezzel a fejlődéssel. Csak néhány példát említünk ennek érzékeltetésére:

- a második világháboru előtti évtizedben csupán 37 muzeum rendelkezett könyvtárral, az 1965-ben közzétett Magyar Minerva (6) viszont már 73 olyan muzeumot tart nyilván, melynek legalább 500 köteten felüli könyvtára van. E fejlődés természetesen azóta sem stagnál: 1966 végén készitett nyilvántartásunk szerint az országban 86 olyan muzeuma van, amely 500 köteten felüli könyvtárral rendelkezik (ezt a kötetszámot tekintjük könyvtárnak)(7),

- a mennyiségi növekedés arányainak érzékeltetésére ezuttal csupán két adatra hivjuk fel a figyelmet: mig 1931-ben a budapesti (központi) muzeumok könyvtárainak kötetszáma nem érte el a 200 000-et, addig ugyanezek a könyvtárak 1966 végén már 673 000 kötet könyvvel és periodikummal rendelkeztek, holott köztudomásu, hogy az elmult két évtizedben a háborus cselekmények következtében előállott, nem egyszer sulyos veszteségeiket is pótolniuk kellett,

- 1966 december 31-én a 103 muzeum (muzeumi könyvtár) több mint egy millió kötet könyv és periodikum birtokában volt.

II.

A muzeumi könyvtárak a magyar könyvtárügy rendszerében

Mielőtt elemeznénk és jellemeznénk e fontos könyvtári terület összetevőit, fejlesztésének jövő utjait, arra a kérdésre kell megfelelnünk, hogyan illeszkedett be a muzeumi könyvtári hálózat könyvtárügyünk fejlődésének szocialista szakaszába, jogilag és igazgatásilag milyen helyet foglalt és foglal el ebben a rendszerben, a korszerü könyvtárügyet jellemző hálózati szervező elv miképpen érvényesül a muzeumi könyvtári területen? Félreértések elkerülése céljából itt hangsulyozottan meg kell ismételnünk azt a bevezetésben közölt tételt, hogy az elemzett könyvtárak nem önállóak, hanem elsősorban saját intézményeik kutató, rendszerező és népmüvelő munkájának elősegitői, támogatói. Ennek következtében feladataikat, funkcióikat mindenekelőtt ebből a szempontból kell értékelnünk.

A muzeumi könyvtárügy rendszerének jogi, államigazgatási és módszertani szabályozása nem indult szerencsésen, s e nem egészen sikerült kezdet mind a mai napig rányomja bélyegét a muzeumi terület könyvtárainak helyzetére, fejlődésére.

Tudjuk, hogy a magyar könyvtárügy a Népköztársaság Elnöki Tanácsának

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

1956. évi 5. számu törvényerejü rendeletével, majd az ehhez kapcsolódó 1018/1956./III. 9./ sz. minisztertanácsi határozattal nyert alapvető törvényes elrendezést. A muzeumi könyvtárak tekintetében ugy szólt az intézkedés, hogy egységes muzeumi és müvészeti könyvtári hálózatot kell létrehozni, melynek hálózati központja a Szépmüvészeti Muzeum könyvtára (11.pont, G jelü alpont). Mivel e rendelkezés tartalmi, szervezeti és módszertani végrehatása lehetetlennek bizonyult (lényegében az érdekeltek kezdettől fogva nem értettek vele egyet), a MM 63/1957 M.K.11. sz. utasitása módositás: léptetett léptetett életbe, éspedig olyan formában, hogy a muzeumi és müvészeti könyvtári hálózat egységes szervezete helyett külön muzeumi és külön müvészeti hálózatot kivánt létrehozni. A hálózati feladatok ellátását, illetve a központi könyvtárak munkájának irányitását a Szépmüvészeti Muzeum helyett egyrészt a Müvelődésügyi Minisztérium mellett szervezendő Muzeumi Könyvtári Bizottsága, másrészt pedig a Müvelődésügyi Minisztérium muzeumi főosztályára óhajtotta bizni.

Eleve világos volt, hogy egy müködésbe sem kezdett Könyvtári Bizottság (amire különben szükség lett volna), és még kevésbé a Müvelődésügyi Minisztérium Muzeumi főosztálya nem volt hivatott sem hálózati központi feladatokat, sem módszertani munkát végezni a muzeumi könyvtárak területén. Ilyen módon e hálózat-fejlesztő rendelkezések nem segitettek, sőt bizonyos tekintetben hátránynyal is jártak. Muzeum-ügyünk irányitóiban, az igazgatókban és a tudományos dolgozókban ugyanis önkéntelenül is olyan szemléletet fejlesztettek ki, hogy ezen a területen nem szabad a könyvtári hálózat (vagy hálózatok) fejlesztését erőltetni, a hálózati könyvtári munkára időt, energiát és személyzetet pazarolni, végső soron a muzeumi könyvtárak problémáit nem lehet az egyéb könyvtári hálózatok analógiájára megoldani.

A magyar könyvtárügy, s igy az országos muzeumok könyvtárainak nézőpontjából is reálisabb, a funkciókhoz jobban igazodó rendelkezése volt a müvelődésügyi miniszternek az az utasitása (164/1958./M.K. 15./MM sz. utasitás), mely a tudományos- és szakkönyvtárak gyüjtőkörét kivánta rendezni. Bár ennek az utasitásnak nem voltak hálózati és módszertani vonatkozásai, mégis az a tény, hogy hat országos muzeum könyvtárát kilenc szaktudományi területen un. "tudományági szakkönyvtárnak" jelölte ki,

egyrészt deklarálta a muzeumi könyvtári terület fontosságát, a kutatás és az ismeretterjesztés szempontjából értékelt jelentőségét,

másrészt kiemelte a megnevezett könyvtárakat szakterületükön (régészet, néprajz, képzőmüvészet, iparmüvészet, természetrajz, embertan, nö-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

vénytan, állattan és őslénytan), legalábbis a szakirodalom begyüjtése tekintetében.

A magyar muzeumügy szocialista fejlődésének fontos mozzanata volt az a jogalkotás, amit a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1963. évi 9. sz. törvényerejü rendelete (M.K. 1963. V. 11.) hozott létre a muzeális emlékek védelméről. Ebből az alaprendeletből bennünket -könyvtári szempontból- különösen három intézkedés érdekel:

- megtörtént az országos muzeumok (8) pontos kijelölése;
- az országos muzeumok a tudományos tervek végrehajtása céljából, illetőleg a müvelődésügyi miniszter által meghatározott feladatkörben segitik a megyei muzeumok munkáját;
- a megyei tanácsok irányitása alá tartozó muzeumok közül a megyei muzeum - tudományos és népmüvelési tevékenységén felül- muzeumi szakszempontból segiti a megye területén müködő muzeumok (muzeális gyüjtemények) együttmüködését, munkájuk összehangolását.

Bár e rendelkezések nem emlitik a muzeumi könyvtárakat, bennünket könyvtári (esetleg később mégis létrejövő) hálózati szempontból a következő lényeges összefüggések érdekelnek:

a/ Az országos muzeumok és a megyei muzeumok között most már nem spontán, hanem szakmailag megalapozott, törvényesen szabályozott szak-, illetve munkakapcsolatok jöttek létre.

b/ Még ennél is jóval konkrétabb formában (igazgatási, szakmai, módszertani szint!) a megyei muzeumok és a megye területén müködő egyéb muzeumok (gyüjtemények, emlékszobák) szoros kapcsolatba kerültek egymással.

Nem nehéz felismerni, hogy könyvtári területen az országos szakkönyvtárak és a megyei könyvtárak, de különösen a megyei könyvtárak és a megye területén müködő egyéb tanácsi könyvtárak (járási és községi könyvtárak) egymás közötti viszonya, összefüggésük rendszere szinte analóg megoldást nyert. A muzeumi alaprendelet kodifikálta tehát ezt a természetes fejlődést, ami a könyvtári és a muzeumi területen egyaránt végbement: a vidéki muzeumok tanácsositását, s ennek nyomán a megyei muzeumi hálózatok létrejöttét. Ezeknek magától értetődő igazgatási, szakmai és módszertani központjai a megyeszékhelyeken müködő megyei muzeumok.

1965-ben az imént ismertetett Tvr. végrehajtásáról a müvelődésügyi miniszter külön intézkedett (2/1965./I.8./MM számu rendelet.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Könyvtári szempontból e rendelet két fontos megállapitására hivjuk fel a figyelmet:

a/ Kimondja, hogy a Tvr. nem érinti az un. könyvtári alaprendeletek (1956. évi Tvr., illetve az 1.018/1956/III.9./ sz. minisztertanácsi határozat) hatálya alá tartozó könyvtárak feladatait és müködését.

b/ Gyüjtőkörük tárgya és tevékenységük jellege szerint a muzeumokat tovább differenciálja s négy kategóriát állapit meg (országos muzeumok, országos gyüjtőkörü egyéb muzeumok, megyei muzeumok, tájmuzeumok).

Ha ismét a szakkönyvtári analógiákra figyelünk, a természetes párhuzamosság "az országos gyüjtökörü muzeumok" csoportjánál (müszaki- és technikatörténeti emlékek, szinháztörténeti tárgyi emlékek, sporttörténeti emlékek, közlekedéstörténeti emlékek) erősen szembeötlő. E muzeumok különben -hasonlóan a szakkönyvtárakhoz- főfelügyeletileg általában "egyéb" tárcákhoz tartoznak, a müvelődésügyi miniszter a szakfelügyelet jogát tartotta fenn magának.

A muzeumok 1965-ben kiadott ügyrendi szabályzatában történt meg a hivatkozott két muzeumi alaprendelet részletes kifejtése. (9) Ez a szabályzat tiz fejezetben részletekbe menően intézkedik a muzeumügy valamennyi fontos kérdéséről, a IX. fejezet (87-93 paragrafusok) "a muzeumi könyvtárak müködése" cimmel a bennünket legközelebbről érintő problémákat is tárgyalja, illetve szabályozza. Ez a muzeumi könyvtárak müködésének legteljesebb és ma is érvényes leirása, ügyrendjük, feladataik miniszteri szinten történt lerögzitése.

Először vegyük sorra azokat az intézkedéseket, melyek bár nem könyvtári jellegüek, de valamiképpen "lefordithatók" könyvtári nyelvre is, továbbá igazgatási, szakmai és módszertani vonatkozásaiknál fogva kétségkivül muzeumi könyvtárainkat is érinthetik, jobb és eredményesebb müködésüket elősegithetik, tehát hasznára lehetnek a terület könyvtári fejlődésének:

- a Tvr. hatálya alá tartozó muzeumok egységes muzeumi hálózatot alkotnak;

- a muzeumok (muzeális közgyüjtemények) munkájának összehangolását a felügyeleti szervek irányitó tevékenységén kivül: a/ tanácsadó testületek, b/ az országos muzeumok, c/ a megyei muzeumi szervezetek, d/ a központi muzeumi intézmények biztositják;

- a szakterület irányitását végző testületek közül az Igazgatói Tanács és a Muzeumi Kabinet létesitését kell kiemelni: az Igazgatói Tanács a Müvelődésügyi Minisztérium tanácskozó testülete, mely a szakterület egészére kiterjedő legfontosabb elvi és gyakorlati kérdések megvitatására ül össze; a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Muzeumi Kabinet egyes elvi és módszertani kérdésekben a Muzeumi Főosztály tanácsadó testülete;

- a muzeumok szakmai müködését a Müvelődésügyi Minisztériumtól kapott elvi utmutatások alapján az országos muzeumok segitik, az országos muzeumok adattárai szakterületük adattári nyilvántartásának központjai: összegyüjtik, őrzik, valamint rendszerezik a gyüjtések és feldolgozások során készült jelentéseket, jegyzőkönyveket és a más természetü dokumentációs anyagot;

- a Müvelődésügyi Minisztérium közvetlen felügyelete és irányitása alatt a következő központi jellegü intézmények müködnek: a/ a Muzeumi Ismeretterjesztő Központ, b/ a Muzeumok Központi Gazdasági Igazgatósága;

- a tudományos dolgozók és tudományos segéderők a muzeum vezetőjének utasitására a szorosan vett tudományos- vagy szakfeladataikon kivül képességeiknek megfelelő egyéb feladatot (pl. könyvtárkezelés stb.) is ellátnak.(10)

- a muzeumvezető belső ellenőrzésének egyik területe a társadalmi tulajdon fokozott védelme, illetve ennek biztositása (pl. adattár, könyvtár, fotoarchivum), ezek nyilvántartásainak áttekinthetőségéről és megbizhatóságáról való gondoskodás.

A muzeumi ügyrend IX. fejezete (87-93. §) a terület könyvtárainak belső munkáját szabályozza -korszerü formában. Az egyes fejezetek a tudományos szakkönyvtárnak minősitett könyvtárak jellegét és feladatát, az állományt és annak gyarapitási módjait, a könyvtári anyag kezelésének teendőit, a használat rendjét, a könyvek kölcsönadásának módját, a könyvtárközi kölcsönzés lebonyolitását, végül a könyvtár állagának védelmével kapcsolatos kötelezettségeket rögzitik le.

Különösen fontosnak és igen jelentősnek tartjuk a muzeumi könyvtárak olvasói körének meghatározását: a muzeumok, könyvtárak, levéltárak munkatársain, a tudományos intézeti és egyetemi kutatókon kivül jogosultak a könyvtárak használatára az egyetemi és főiskolai hallgatók, végül minden olyan olvasó, aki kutató, oktató és népmüvelési tevékenységet folytat. Ezzel az intézkedéssel a régebben zártnak tekinthető muzeumi könyvtárak kapui kitárultak azok előtt, akik hivatásuknál, foglalkozásuknál, s érdeklődésüknél fogva igényt tarthatnak ezen értékes gyüjtemények használatára.

Forditsuk le röviden a jogi rendelkezés elveit a hálózati és módszertani problémákra:

a/ A könyvtári alaprendeletek -és az ezeket követő utasitások papiron ugyan létrehozták a muzeumi könyvtári hálózatot, de ez a valóságban nem

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

jöhetett létre, a hálózati összefogó kapocs nélkül a könyvtári módszertani munka sem érvényesülhetett.

b/ Az ismertetett muzeumügyi alaprendeletek s a nyomukban járó ügyrendi szabályozás nem intézkedtek ugyan "egységes" muzeumi könyvtári hálózat létrehozásáról (valójában ilyenről véleményünk szerint nem is lehet szó!), de:

- megteremtették a megyei muzeumi szervezetek néven ténylegesen működő megyei muzeumi hálózatokat,
- egyéb fontos intézkedéseikkel (a belső könyvtári munka rendjének kodifikálása, szakmai kapcsolatok létrehozása az országos muzeumok és az egyéb muzeumok között, különféle tanácsok és kabinetek szervezése, központi jellegü muzeumi intézmények működtetése) jogi és szervezési alapozást nyujtottak a muzeumi könyvtárak hálózati és módszertani tevékenységének megindításához, majd később megfelelő tartalommal telitődő működéséhez.

Hogy ezt milyen formában képzeljük el, arra a muzeumi könyvtárak jövőjét érintő kitekintésünkben próbálunk majd néhány javaslatot tenni.

III.

A muzeumi szakkönyvtárak helyzete

Ritka eset, hogy a muzeumok igazgatói -akik tudományos irányitó munkájuk mellett tulontul el vannak látva még szervezési, adminisztrativ és gazdasági feladatokkal is (11)- könyvtári kérdésekkel szakirodalmi szempontból is tudjanak foglalkozni. E kivételek közé tartozik Éri István, a Veszprémi Megyei Muzeumi Szervezet igazgatója, aki egyik tanulmányában (12) a közelmultban hivta fel a figyelmet arra, hogy meggyőződése szerint a muzeumi szakkönyvtárak helyzetét az országos muzeumokban és vidéken is érdemes lenne részletes vizsgálat tárgyává tenni. (13) Jelen tanulmányunk -legalábbis részben- ezt a feladatot tüzte ki célul s néhány évi szakfelügyelői munka eredményeként- nem összefoglalásul, inkább inditásul - ujra szeretné felhivni a figyelmet a muzeumi terület könyvtárainak jelentőségére, a kutató és ismeretterjesztő munka szempontjából vett országos fontosságára.

Gyüjtőkör

Először a gyüjtőkör (profil) néhány problémáját vizsgáljuk meg.

Emlitettük, hogy a 164/1958. sz. müvelődésügyi miniszteri utasitás hat országos muzeum könyvtárát kilenc szaktudományi területen tudományági szakkönyvtárnak jelölte ki, majd a muzeumi alaptörvény (1963) tizenegy országos

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

muzeumot nevezett meg. Ezek mindegyike jelentős könyvtárral rendelkezik a saját tudományterületén: régészet, numizmatika, képzőművészet, iparművészet, néprajz, magyar munkásmozgalom, magyar irodalomtörténet, Budapest története, hadtörténet, mezőgazdaság, embertan, növénytan, állattan, ásványtan, őslénytan.(14)

Az országos muzeumok mellett a jelenlegi szakmuzeumok gyüjtőkörére (s igy szakkönyvtári jellegére) is utalnunk kell: alapvetően jelentős muzeumi könyvtári gyüjteményekkel rendelkezünk e könyvtártipuson belül a közlekedéstudomány (közlekedéstechnika), továbbá a szinháztörténet területén; közepes nagyságu gyüjteményük van a müszaki, a postai, a bányászati, a kohászati, az orvostörténeti, végül a porcelánra és a tüzoltásra vonatkozó szakmuzeumok könyvtárainak, s most van indulóban muzeumi területen a vegyészeti, a testnevelési és a vendéglátóipari könyvtárfejlesztés.

Az elmondottakból megállapitható, hogy országos muzeumaink mellett ma már a szakmuzeumok könyvtárai is -a gyüjtőkör változatosságát tekintve különösképpen- egyre fontosabb szerepet töltenek be.

De e sokféleség természetesen egyelőre még magán viseli a spontán fejlődés nyomait is, s igy a könyvtári területen különös gondosságra lesz szükség a tervszerü egyeztetésre, a kooperáló könyvtárak fokozott együttmüködésének megvalósitására.

A vidéki muzeumok tárgyi emlékeinek nagy többsége a régészet, a numizmatika, a néprajz és a helytörténet területéről származik, igy könyvtári érdeklődésük -a feltáró, a tudományos és az ismeretterjesztő tevékenység feladatai nyomán- elsősorban ezekre a gyüjtőkörökre összpontosul. 61 esetben a régészeti, 62-ben pedig a numizmatikai gyüjtés szerepel vidéki (tanácsi) muzeumaink profiljának első, második vagy harmadik helyén. A természettudomány, a képzőművészet, az iparművészet, végül az irodalom gyüjtés tekintetében messze elmarad az emlitett alapvetőnek mondható területeké mögött. Nem érdektelen még az a részletadat sem, hogy a régészet 41, a néprajz 24, a numizmatika pedig 19 vidéki muzeumunkban első helyen szerepel a mütárgyak számát illetően.

Talán mondanunk sem kell, hogy mindennek könyvtári (szerzeményezési) konzekvenciái természetszerüen jelentkeznek. A muzeumi gyüjtőkörök könyvtárihálózati jelentőségére itt csak jelzésszerüen utalunk, erre a problémára később még visszatérünk.

Állomány

1966. december 31-ével (15) 103 olyan muzeumról van tudomásunk, ahol kisebb vagy nagyobb könyvtár müködik. Köteteik összesitett száma 1 032 374.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A 100 kötet alatti könyvtárak száma 9, a 100-500 kötet közöttieké 8 (16) volt, 50-1000 kötettel 10 (6 tanácsi és 4 szaktárcához tartozó), 1000-5000 kötettel 35 (28 tanácsi, 7 szakmuzeum) könyvtár rendelkezett. A könyvtárak száma e középtipus után csökkenő tendenciát mutat: az 5000-10 000 kötetes csoportba 19 (14 tanácsi, 5 nem tanácsi) könyvtár tartozik, 10 000 kötetszámnál nagyobb állománnyal pedig 9 vidéki (tanácsi) és 13 fővárosi (országos vagy szakmuzeum) rendelkezik. E két utóbbi kategória átlagos kötetszáma könyvtáranként 14 729, illetve 50 792.

Jellemző adatként a következőket is közölnünk kell:

- a muzeumi könyvtárak 21.4 %-a Budapesten, 78.6 %-a pedig vidéken müködik,

- a fővárosban lévő könyvtárak a könyv- és periodikum-állomány 66 %-át, a vidékiek 34 %-át őrzik.

Tehát a muzeumi könyvtárak nem egészen negyed része van Budapesten, de ezekben az összesitett állomány kétharmadát tárolják. A könyvtárak háromnegyed része vidéki muzeumhoz kapcsolva müködik, azonban birtokukba az összgyüjteménynek csupán egyharmada tartozik. E mutatók a történeti fejlődésre, illetve az országos muzeumok természetes budapesti elhelyezésére utalnak.

Ugy véljük, hogy hasznos lesz, ha az elmondottak után még a legnagyobb fővárosi és vidéki muzeumi könyvtárak felsorolását adjuk:

a/ Budapest:	Kötetszám
Természettudományi Muzeum	218.052
Néprajzi Muzeum	81.769
Magyar Nemzeti Muzeum	63.857
Szépmüvészeti Muzeum	52.135
Közlekedési Muzeum	49.033
Szinháztörténeti Muzeum	41.678
Iparmüvészeti Muzeum	30.386
Budapesti Történeti Muzeum	30.283
Országos Hadtörténeti Muzeum	26.042
Petőfi Irodalmi Muzeum	20.369
Magyar Munkásmozgalmi Muzeum	18.615
Magyar Nemzeti Galéria	15.844
Hopp Ferenc Keletázsiai Müvészeti Muzeum	11.028

E 13 budapesti muzeum összesen 660 291 kötet könyvvel és periodikummal rendelkezik. Igen nagy szellemi tőke ez, komoly és rendszeres gyüjtőtevékenység eredménye.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

b/ Vidék:	Kötetszám
Székesfehérvár	21.848
Miskolc	17.904
Keszthely	13.933
Győr	13.754
Pécs	13.682
Szombathely	13.668
Debrecen	13.548
Szolnok	12.595
Veszprém	10.926

A felsorolt 9 megyei (tanácsi) muzeumnak van a legnagyobb szakkönyvtára, összesen 131.859 kötettel. Érdemes területi elosztásukra egy pillantást vetni: a történeti fejlődés következtében Dunántul rendelkezik a legtöbb (hat) nagy könyvtárral, az Alföldön két, Észak-Magyarországon pedig egy nagy muzeumi könyvtári gyüjteményt találunk.

Bizonyára érdeklődésre tarthat számot az az adat, hogy az irodalmi jellegü muzeumok a könyvek mellett összesen 13 134 db. kéziratot is őriznek. Ezek nagyrésze (11 017 db.) természetesen a Petőfi Irodalmi Muzeum birtokában van.

Jól tudjuk, hogy a kötetszámok közlése, a statisztikai elemzés nem adhat teljes képet a muzeumi könyvtárak gazdagságáról. A gyüjtőkörök vázolásánál már jeleztük az állomány-összetétel irányát, szakmai rétegeződését. Ez azonban nem elég. Még pontos és részletes felderitésre vár, hogy az egyes könyvtárak milyen speciális gyüjtemény-részlegekkel rendelkeznek, amelyek a magyar tudományos kutatás számára nemcsak jelentősek, hanem egyenesen nélkülözhetetlenek lehetnek. A szakfelügyeleti munka során nyert tapasztalatokból, a teljesség igénye nélkül, csupán kiragadott példaként emlitjük meg a következőket: A Hopp Ferenc Keletázsiai Müvészeti Muzeum távolkeleti müvészeti könyvgyüjteménye, a Szépmüvészeti Muzeum Elek Artur-hagyatéka, a Nemzeti Galéria Könyvtárának Szentiványi-féle katalógusgyüjteménye, a Magyar Postamuzeum XVIII. és XIX. századi kalendáriumai és állami sematizmusai, Sopron helytörténeti-, Kiskunhalas kalendárium- és Kiskunfélegyháza 1848-as gyüjteménye, egyes megyei muzeumok gazdag hirlapanyaga, 1919-es dokumentumai stb. E könyvtári értékek csupán kiragadott példák a muzeumi könyvtárak ritkaságairól. A muzeumi évkönyvek és sorozatok hasznos és fontos feladatot teljesitenének, ha időnként részletes, elemző leirást adnának a birtokukban lévő dokumentumokról, gyüjteményeik tartalmi összetételéről, kutatói értékéről.

Az évi gyarapodás

A muzeumi könyvtárak nincsenek könnyü helyzetben, midőn lépést akarnak tartani a szakirodalom fejlődésével, amikor biztositani szeretnék az intéze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

INTERDISCIPLINÁRIS TENDENCIÁK A TUDOMÁNYBAN ÉS A KÖNYVTÁRAK

Julie KRIVINKOVÀ

KRIVINKOVÀ, Julie:
Interdisciplinárni tendence ve vede a knihovny. = Knihovnik. 12. vol. 1967. 8. no. 229-233.p. Bibliogr. 232-233.p. 21 tétel.

A jelenlegi krizist nemcsak a tájékoztatás annyit emlegetett mennyiségi növekedése idézte elő, hanem a tudományok rendszerére közvetlenül ható minőségi változások is elősegitették. A tudomány forradalmának üteme a második világháboru befejezése óta jelentős mértékben meggyorsult. Vonatkozik ez nemcsak az elektronikára, amely uj területeket tárt fel a tudományos kutatás számára. Alapvető változások történtek a tudományos kutatás tárgyában, a kisérletek vezetése és folyamata terén, de azokban a társadalmi formációkban is, amelyeknek közremüködésével a tudományos kutatás folyik.

A tizenkilencedik században, de még a huszadik század elején is a tudomány diszciplináris elv alapján fejlődött. Aránylag állandósult és eléggé szigoruan elhatárolt területekre volt felosztva: pl. biológia, kémia, fizika; ezek további alosztályokra bomlottak: zoológia, szervetlen kémia, akusztika, majd ezek is tovább osztódtak. Ezeknek a diszciplináris területeknek és alosztályoknak állandóságát azzal támasztották alá, hogy a tudományos kutatásokat az egyetemekre központositották. A tudományos kutatások vezetői egyetemi tanárok voltak és ők meg voltak győződve arról, hogy a világosan körülhatárolt tudományos diszciplina a legmegfelelőbb szervezeti forma az oktatásra.

A kivételek, mint például a fiziológia, amely Claude Bernarde felfogásában tulajdonképpen számos leiró biológia keresztmetszete volt, vagy a biokémia csak erősitették a diszciplina elv szabályát a tudományban. A tudományos kutatások és a tudományos intézetek szervezete egészében véve rögzitett volt. A diszciplinák növekvő ütemü osztódása azonban a tudományok szétdarabolásához, atomizálódásához vezetett. A tudósok egyre többet és többet tudtak, de mindig szü-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

kebb problémáról. Filozófiai szempontból nézve a 20.század első felében a tudományban elérték az analitikai tendenciák tetőfokát, több helyen fenyegetett, hogy abszurd helyzet következik be. Szükségszerüen forradalomra volt szükség, amely majd ujból helyreállitja az egyensulyt és a tudományos kutatás uj minőségü egyesitését.

Ezt a forradalmat például a fizikában Planck és Einsteint idézte elő, a biológiai tudományokban a ribonuklein és a desoxyribonuklein savaknak, mint a genetikai tulajdonságok hordózóinak felfedezése. Az atomkutatás és a molekuláris biológia lerombolták a diszciplinák közötti korábbi válaszfalakat. Olyan tudományos problémákat vetettek fel, amelyeknek megoldása a diszciplináris tudomány poziciójából kiindulva nehézkes, sőt szinte lehetetlen. Sokkal járhatóbb ut a csoportos kutatás, amely egy feladat megoldásához több különböző diszciplina dolgozóit egyesiti. Kiderült, hogy a tudományos kutatás interdiszciplináris formája a csoportos kutatás a huszadik század második felében logikusan elkerülhetetlen.

A tudományos problémák interdiszciplináris módszerekkel való megközelitését számos országban a finanszirozás uj formáival, az ugynevezett grant-okkal támogatják, azaz a pénzügyi eszközöket nem egy specializált tudományos intézménynek adományozzák, hanem a tudományos dolgozók csoportjának egy konkrét kutatási feladat elvégzésére. A feladat megoldásában több tudományos diszciplina szakemberei vesznek részt.

Ezt a változást az is megkönnyiti, hogy a tudományos munka sulypontja a hagyományos főiskolai intézményekből az ujonnan létesitett kutató intézetekbe tevődik át. Közelebbről megvizsgálva az orvostudomány területén kialakult tudományos kutató intézeteket, megállapithatjuk, hogy például Csehszlovákiában az összes kutató dolgozó közül 61 % dolgozik az egészségügyi minisztérium kutató intézeteiben, 12 % a Csehszlovák Tudományos Akadémia kutató intézeteiben, 16 % a gyógyszeriparban, s csak 11 % az orvostudományi karokon. Tehát ezen a szakterületen a tudományos dolgozók majdnem háromnegyed része tudományos kutató intézetekben tevékenykedik és csak nem egészen egy nyolcaduk az orvostudományi karokon.

Jelentős mértékben enyhitették az orvostudományi egyetemek tanszékeinek hagyományos izoláltságát az interdiszciplináris törekvések, de ugyanez a tendencia nyilvánul meg a specializált kutató intézetek szervezetében is. Diszciplináris alapelveken létrehozott kutató intézetek mellett a Csehszlovák Tudományos Akadémia és a minisztériumok olyan kutató intézeteket létesitenek, amelyek több hagyományos diszciplinát egyesitenek. Az orvostudomány területén

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ugy gondoljuk, hogy egy ilyen feltárás elkészültéig is fel kell néhány ezzel kapcsolatos adatra hívni a figyelmet.

A cseretevékenység bázisát muzeumi területen az évkönyvek másodlagosan a sorozatok jelentik. 1964-es adatok szerint (21) a fővárosban 11, vidéken 10 muzeum, illetve muzeumi szervezet adott ki rendszeresen évkönyveket. Muzeumi sorozatok pedig 12 helyen láttak napvilágot.

A vidéken folyó cseretevékenység adatait összesítve kitűnt (22), hogy a tiz vidéki muzeum 1965 végén összesen 51 ország 696 muzeumával, illetve tudományos intézetével állt cserekapcsolatban. Éri István felmérései alapján arra a következtetésre jutott, hogy a vidéki muzeumok esetében a külföldi könyvanyag beszerzésénél a vásárolt és a cserélt müvek aránya legalább 10 % - 90 % Átlagosan 150 cserepartnerrel számolva, egy-egy (évkönyvet rendszeresen kiadó) vidéki muzeum évenként 10-20 000 deviza Ft. értékü könyvvel gyarapszik. Ez azt jelenti, hogy csak egyetlen évben is 100-200 000 dev. Ft-ot ér meg, a tiz muzeumi könyvtár gyarapodása és ez sima forintra átszámitva többet jelent, mint a költségvetésileg előirányzott egész -belföldi és külföldi célokra szánt- beszerzési keret. Természetesen e csereanyag tudományos értéke és felhasználhatósága nem mérhető e pénzügyi mutatókkal.

Bár hasonló összefoglaló jellegü értekezés nem jelent meg az országos muzeumok cseretevékenységéről, a rendelkezésre álló adatok alapján arra következtethetünk, hogy a központi nagy muzeumok könyvtárainak évi gyarapitásában -mennyiségben és minőségben egyaránt- igen fontos tényező a nemzetközi kiadványcsere(23). Néhány jellemző adatra ezen a területen is utalunk.

Az Iparmüvészeti Muzeum már az ötvenes évek közepén -első évkönyvének megjelenése után- 30 ország 180 tudományos intézetével lépett cserekapcsolatba. (24) A Magyar Nemzeti Muzeum Régészeti Könyvtára 1961-ben 904 müvet szerzett be vétel utján, 1129-et pedig a nemzetközi cseretevékenység segitségével. Az 1952-ben létrejött könyvtár kezdeti cseréje (103 partner, 230 mü) a hatvanas években ötszörösére emelkedett. (25) Egy másik nagy muzeum, a Budapesti Történeti Muzeum a hatvanas évek közepén 17 ország 89 intézményével folytatott rendszeres és igen intenziv cserét, a Természettudományi Muzeum pedig 63 ország kb. 800 tudományos intézményének küldte meg ismert kiadványát (Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici), aminek ellenében a könyvtár folyóiratállománya évente kb. 1000-1200 kötettel gyarapodott. (26).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Szólni kell a muzeumi könyvtárakon belül folyó szakmunka kérdéseiről is.

A könyvek és folyóiratok leltárba vétele ma már rendszeresnek mondható; 1966. XII. 31-én az egész muzeumi könyvtári állománynak 2.63 százaléka (Budapesten 19 349, vidéken 7799 kötet) volt leltározatlan. Mivel ez a tevékenység nemcsak könyvtári szakmunka, hanem állami fegyelem kérdése is, melyet a gazdasági szervek igen komolyan vesznek, a leltárba még nem került dokumentumok száma magasnak látszik. A budapesti adat negativ jellege azonban csökken, ha figyelembe vesszük, hogy egyes muzeumok (pl. Mezőgazdasági Muzeum) könyvtárai uj leltárakat fektetnek fel, s a régieket nem tekintik érvényesnek.

A feldolgozó munka s a katalógusok épitése országos viszonylatban már jóval kedvezőtlenebb képet mutat.

Bevezetésként leszögezzük, hogy a 17, ötszáz köteten aluli állománnyal rendelkező könyvtár (kézikönyvtár) esetében nem gondolunk katalogizálásra, illetve katalógus-épitésre (ez a megvizsgált időpontban összesen 2803 kötetre vonatkozott). Azonban az 500 köteten felüli könyv- és folyóiratállománnyal rendelkező könyvtáraktól (86 muzeum könyvtára) nagyságrendjüknek megfelelően egyre inkább elvárhatjuk, sőt megkövetelhetjük a müvek könyvtári feldolgozását s a leglényegesebb katalógusok: betürendes katalógus, nagyobb könyvtáraknál már valamilyen rendszerü tárgyi katalógus, esetleg az anyag további feltárását elősegitő kiegészitő katalógusok, fokozatos kiépitését.

Adataink szerint a tárgyalt intézmények birtokában lévő állomány 15.31 százaléka feldolgozatlan.

Kedvezőbb a kép akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a nagy országos muzeumok majdnem kivétel nélkül azonnal feldolgozzák a hozzájuk beérkezett müveket s a betürendes katalóguson kivül a legtöbb helyen nemcsak tárgyi katalógust, hanem kiegészitő katalógusokat is épitenek. E nagy muzeumok jó részében, pl. a Magyar Nemzeti Muzeum Régészeti Könyvtárában, a Szépmüvészeti Muzeum, az Iparmüvészeti Muzeum, a Petőfi Irodalmi Muzeum, a Néprajzi Muzeum, a Természettudományi Muzeum, a Szinháztörténeti Muzeum könyvtáraiban nagyon szinvonalas feldolgozó munka és katalógus-szervezés folyik, nemcsak a belső apparátus dolgozói, hanem az olvasók is jól tudnak tájékozódni ezekben a folyamatosan és naprakészen épülő katalógusokban.

*

A vezető muzeumok könyvtárainak szinvonalas belső munkája azonban nem feledtetheti el, hogy a könyvtári tevékenység sok helyen -természetesen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

nem egyszer kényszerüségből- háttérbe szorul. A muzeumi terület egyik igen jó ismerője nemrégiben egy ezzel analóg jelenséget a következőképpen fogalmazott meg: "A beszámoló jelentések elemző értékelése alapján arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a vidéki kutatók jelentős része mind kevesebb energiát fordit a belső muzeológiai munkára, ezzel szemben ugyanezen időszakban egyre hatékonyabban nyilvánul meg a tudományos publikációs, valamint az irásos és előadásos ismeretterjesztő munka. Ez az utóbbi jelenség önmagában helyes, de a hasonló fontosságu belső feladatok szemszögéből vizsgálva egyoldalunak tünik, komoly aggodalomra ad okot." (27)

Kiss László megállapitásaival kapcsolatban két fontos kérdéshez érkeztünk el. Az egyiket mi szemléleti jellegünek, s éppen ezért némileg szubjektivnek tartjuk, a másikat már objektivebbnek, a helyzettől is függőnek érezzük.

Az első nehézséget irásban nem szokás megfogalmazni, mert ezt tényekkel nehéz lenne bizonyitani. Ha a konzultációk során tapasztalt eme "hangulati" tényezőről mégis beszélünk, azért tesszük, mert ez is hozzátartozik a muzeumi könyvtári szinképhez és szubjektivitása ellenére is gátlóan hathat a belső könyvtári munkára.

A muzeumok vezetői és kutatói általában készséggel elismerik a muzeumi könyvtárak fontosságát, nagy tudományos hasznát, hiszen munkájuk során tapasztalják a jó könyvtár fontosságát. Ennek ellenére több muzeumi könyvtáros nem érzi kielégitőnek a saját intézménye részéről kapott megbecsülést, támogatást. Egyik kiváló szakemberünk pl. azt mondotta, hogy minden muzeum olyan könyvtárat érdemel,- amilyen. Többen utaltak arra, hogy a muzeumi könyvtáraknak valamiféle "segédhivatali" jellegük van. Mások a pejorativ hangzásu "csak" könyvtáros megjelölést emlitették.

Meg kell mondani, hogy mi ellenkező előjelü, kedvező tapasztalatokat is gyüjtöttünk össze. Ahol kitünő könyvtárosok müködnek, ott a könyvtárnak és a könyvtárosnak is tekintélye van, s a segédhivatali jelleg helyett a tudományos mühely légkörét érzi a látogató.

A könyvtári belső munka akadozását, sőt sok helyen elégtelen voltát természetesen nem e hangulati elem okozza, de esetleg az a belőle következő magatartás, amely szükségtelennek látja a könyvtári munkára -annak lebecsülése miatt- a szakképzett munkaerők beállitását. Igy térünk át az előbb emlitett objektiv tényező taglalására. Ez pedig a képzett könyvtárosok rendkivül csekély száma.

Nem véletlen, hogy a nagy fővárosi muzeumok könyvtári munkája a legjobb: ezeken a helyeken -ha nem is mindig elegendő létszámmal- de gyakorlott könyvtárosok dolgoznak. Viszont még ezeknél az intézményeknél is feltünik -és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ez később jelentős nehézségeket okozhat- a megfelelő utánpótlás hiánya.

Vidéken ellenben egészen lehangoló, szinte tarthatatlan a helyzet. Még a 10 000 köteten felüli állománnyal rendelkező könyvtárakban sem találunk főhivatásu, szakképzett könyvtárosokat. Az igazgatók -ha tehetik- pótmegoldásokhoz folyamodnak: az un. alrovaton, részidőben, nyugalmazott pedagógust, vagy könyvtárost alkalmaznak. Másutt csupán az adminisztrátor vagy gépirónő látja el félkézzel a könyvtári teendőket. Nem vált be a muzeológusok könyvtári területen való foglalkoztatása sem. Az egyik nagy vidéki muzeumban öt év alatt hét fiatal muzeológus dolgozott a könyvtárban, mindnyájan elmenekültek a könyvtárból, sőt nem egyszer a muzeumból is.

Mondanunk sem kell, hogy ilyen személyzeti viszonyok mellett a megyei muzeumi szervezetek könyvtáraiban nem folyhat céltudatos, szinvonalas belső munka, a módszerek az "ahány ház, annyi szokás" gyakorlatát tükrözik. Bár egyes megyei szervezetekben- éppen a tanácsositás óta s a megyei könyvtárakkal való egészséges együttmüködés következtében- kedvező fejlődés tapasztalható (28), meg kell állapitanunk, hogy a vidéki muzeumok könyvtári problémája e mostoha személyzeti viszonyok következtében egyelőre megoldatlan. Ezen a helyzeten -fokozatosan- minden erre illetékes hatóságnak és vezetőnek segitenie kellene.

IV.

A továbbfejlesztés

Befejezésül néhány javaslatot szeretnénk a muzeumi könyvtári belső munka megjavitására, s a muzeumi hálózatokban, könyvtárakban érvényesithető módszertani tevékenység megindítására, majd későbbi fokozására a képernyőre vetiteni. Hogy mindebből mi lesz megvalósitható, nem tudjuk, de ugy véljük, hogy valamilyen, a szakmai és jogi elrendezéssel összhangban álló elképzelést most mégis fel kell vázolnunk. Ennek során a következő megoldási javaslatokat terjeszthetjük elő:

a/ A muzeumok idézett ügyrendi szabályzata (5.§) előirja a MM Muzeumi Főosztálya mellett szervezésre kerülő elvi és módszertani tanácsadó testület, a Muzeumi Kabinet felállitását. Fontosnak tartanánk, hogy e testület tagjai közé a muzeumi könyvtári terület legkiválóbb szakértői is nyerjenek meghivást. Ugy gondoljuk, hogy közremüködésükkel e fontos hálózat könyvtári problémáinak megoldása jó utra terelődhetne.

b/ Lehetségesnek, sőt kivánatosnak tartjuk azt is, hogy valamilyen központi muzeumi szervezet keretein belül jöjjön létre egy két, esetleg három főből álló könyvtári instruktori csoport. Ennek jó szervezeti helyét ter-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

mészetesen meg kellene keresni. Ugy gondoljuk, hogy ez sem a MM Muzeumi Főosztálya, sem egy országos muzeum könyvtára nem lehet, e részleg sokkal inkább egy olyan muzeumi "középszervhez" lenne telepithető, mely egyrészt a Főosztály irányitása alá tartozik, másrészt valamilyen központi hatáskörrel is rendelkezik. A csoport vezetésével széles látókörü, sokoldalu szakismerettel rendelkező -nem utolsósorban tárgyalóképes- könyvtárost kell megbizni. A részleg vezetője tagja lehetne a Muzeumi Kabinetnek.

A csoport alapvető tevékenységi területe -a muzeumigazgatók eddigi jogainak csorbithatatlanul hagyása mellett a muzeumi könyvtári módszertan lenne. Helyszini szakmai instruálás (leltározás, katalogizálás, katalógusok szervezése, belső könyvtári és raktározási rend, a könyvtárhasználattal kapcsolatos kérdések, egységes statisztikai rend és gyakorlat kialakitása, a továbbképzés megszervezése, összefoglalóan a muzeumi könyvtári rendtartás összeállitása, stb.), továbbá a nélkülözhetetlen kooperációk (pl. a megyei muzeum könyvtára és a megyei könyvtár, a muzeumi könyvtár és az országos, központi könyvtárügyi szolgáltatások között) szervezésében való közremüködés lenne a feladata.

E csoportnak, illetve vezetőjének felhatalmazást kellene kapnia minden tipusu és bármely felügyeleti hatóság alá tartozó muzeumi könyvtárban teljesitendő, könyvtári jellegü szakmai-módszertani tevékenység folytatására, szükség esetén pedig akár a szakfelügyeleti, akár a főfelügyeleti hatóságok számára előterjesztendő könyvtári-szakmai jellegü javaslatok megtételére.

A muzeumi terület könyvtárainak látogatása során folytatott tárgyalásainkban nem egyszer meggyőződtünk arról, hogy egy ilyen könyvtári instruktori csoport megszervezését nemcsak a könyvtárosok, de általában a muzeumvezetők is örömmel fogadnák.

c/ Ha az előbbiekben felvázolt instruktori forma valamilyen ok miatt nem kerülhetne megvalósitásra, felvethető az a megoldás is, amit a Muzeumi ügyrendi szabályzat 6. § -a a muzeumi-szakmai területen előir. Ennek megfelelően a leginkább érdekelt országos muzeumok könyvtári területen is felhatalmazást kapnának szakmai (módszertani) irányitásra és ellenőrzésre.

Rámutattunk már arra, hogy a vidéki muzeumok tulnyomó többsége vagy régészeti-numizmatikai-helytörténeti, vagy néprajzi gyüjteményekkel s az ezeknek megfelelő szakkönyvtárakkal rendelkezik. Igy mind a Tvr., mind az idézett ügyrendi szabályzat alapján elképzelhető, hogy a Magyar Nemzeti Muzeum Régészeti Könyvtára és a Néprajzi Muzeum Könyvtára egy-egy fő jól képzett instruktorral megerősitést nyerne, s e két könyvtáros -a megfelelő profilu vagy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

területi munkamegosztás alapján- a vidéki muzeumok könyvtárait szakmai (módszertani) tanácsokkal látná el.

E megoldási forma nem igényelne kevesebb státust, mint az előző, viszont azzal a hátránnyal járna, hogy korlátozottabb, zártabb vonalon mozogna: e régészeti - néprajzi szakkönyvtári instruktorok bizonyára nem lennének felhatalmazva az országos- és szakmuzeumok könyvtáraiban szakmai tanácsadási feladatok ellátására.

Végső soron ugy véljük, hogy e javaslatok valamelyikének megvalósitása megerősithetné a muzeumi könyvtárak belső munkáját, s egyuttal - legalábbis gyakorlatilag- segitséget nyujthatna a muzeumi könyvtári hálózatok kialakitásához.

JEGYZETEK

(1) Németh Endre: Tizéves a Régészeti Könyvtár. = Folia Archeologica. 1963. XV. 215-223. p.

(2) Magyar Minerva. A magyarországi muzeumok és könyvtárak cimkönyve. 1912-13. 5. köt. Bp. 1915. Athenaeum. VI, 1127 p.

(3) Magyar Minerva. A magyarországi muzeumok, könyvtárak, levéltárak, tudományos intézetek ... évkönyve. 1930-31. 6. köt. Bp. 1932. Egyet. Ny. IX, 976 p.

(4) A muzeumi könyvtárak fejlődésének ujabb szakaszát azért van módunkban elemezni, mert e terület könyvtári szakfelügyeletét e sorok irója 1962. juliusától 1966. december végéig elláthatta.

(5) Muzeumi Magazin. 1967. okt. 36 p.

(6) Könyvtári Minerva. (Szerk. Faragó Lászlóné). 1. köt. Bp. 1965. Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ. XLII, 684 p.

(7) Az 500 köteten aluli állománnyal rendelkező könyvtárakat segédkönyvtáraknak, illetve kézikönyvtáraknak minősitjük.

(8) Ezek a következők: Magyar Nemzeti Muzeum, Szépmüvészeti Muzeum, Magyar Nemzeti Galéria, Iparmüvészeti Muzeum, Néprajzi Muzeum, Természettudományi Muzeum, Magyar Munkásmozgalmi Muzeum, Petőfi Sándor Irodalmi Muzeum, Budapesti Történeti Muzeum, Mezőgazdasági Muzeum, Hadtörténeti Muzeum (tehát összesen 11 -jelentős könyvtárral rendelkező- muzeum).

(9) A müvelődésügyi miniszter 136/1965/M. K. 12./MM számu utasitása a muzeumok ügyrendi szabályzatának kiadásáról. E kiadvány adatai: A muzeumok ügyrendi szabályzata. Bp. 1965. IV, 66 p. (Soksz.)

(10) Az idézett ügyrendi szabályzat 17. /4/ pontja tartalmazza ezt a könyvtári munkát meglehetősen háttérbe szoritó meghatározást. A muzeumok számára a kutatómunka, sőt ismeretterjesztő munka) szempontjából annyira fontos könyvtár eszerint "egyéb" feladat, amely a szakfeladatok területén kivül esik.

(11) Domonkos Ottó: A tudományos és népmüvelő munka aránya a muzeumokban. = Muzeumi Közlemények. 1965. 1. sz. 1-5. p.

(12) Éri István: Vidéki muzeumaink külföldi cserekapcsolatai. = Muzeumi Közlemények. 1966. 3/4. sz. 109-137. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

(13) A muzeumi könyvtárak helyzetével, problémáival foglalkozó néhány cikkre, illetve tanulmányra ezen a helyen utalunk: Budai Gyula: A könyvtári rovat munkájáról. = Muzeumi Hiradó. 1956. 1. sz. 20-21. p. - Németh Endre: A muzeumi könyvtárak együttmüködésének módja. = Muzeumi Hiradó. 1956. 1. sz. 21-23. p. - Sándor István: Nemzetközi tapasztalatcsere a Néprajzi Muzeum könyvtárában. = Muzeumi Hiradó. 1. sz. - Pölöskei Ferencné: A Petőfi Irodalmi Muzeum könyvtára. = Muzeumi Hiradó. 1. sz. - Koós Judit: Az Iparmüvészeti Muzeum cserekapcsolatai és nemzetközi kiadványcsere könyvkiállitása. = Muzeumi Hiradó. 1956. 2. sz. 98-100. p. - Németh Endre: Tizéves a Régészeti Könyvtár. = Folia Archeológica. 1963. 215-223. p. - Bátori Mihályné: Husz év a Természettudományi Muzeum könyvtárában. = Muzeumi Közlemények. 1965. 2. sz. 120-123. p. - Uzsoki András: A Győr-Sopron megyei Muzeumi Szervezet könyvtári hálózatának kialakitásáról. = Muzeumi Közlemények. 1965. 1. sz. 50-53. p. - Éri István: Vidéki muzeumaink külföldi cserekapcsolatairól. = Muzeumi Közlemények. 1966. 3/4. sz. 109-137. p. - Uzsoki Andrásné: A Győr-Sopron megyei muzeumok könyvtári hálózata. = Muzeumi Közlemények. 1966. 1/2. sz. 20-33. p. - Haraszthy Gyula: A muzeumi könyvtárak szakfelügyeletének módszertani problémái. = A módszertani szolgáltatások a tudományos és szakkönyvtári hálózatokban. Bp. 1965. KMK. 141-158. p.

(14) A MM Könyvtári osztálya uj, korszerü gyüjtőköri szabályozás tervezetén dolgozik; ebben az országos muzeumok könyvtárai ismét lényeges szerephez fognak jutni.

(15) Ennek az utolsó lezárt évnek az adatai állanak rendelkezésünkre.

(16) Az 500 kötet alatti muzeumi könyvtárakat nem tekintjük a szó szokásos (szakmai) értelmében vett könyvtáraknak. Ezek kézi- vagy segédkönyvtárak.

(17) Lányi Vera: Első esztendő a muzeumban. = Muzeumi Közlemények. 1964. 3. sz. 18. p.

(18) Kovács István: A muzeumok müködésének gazdasági kérdései. = Muzeumi Közlemények. 1965. 4. sz. 231-242. p.

(19) Kiss László: Adatok a muzeumok 1964. évi munkájáról. = Muzeumi Közlemények. 1965. 2. sz. 64-69. p.

(20) Éri István tanulmánya -a vidéki muzeumok viszonylatában- e területen alapvetőnek mondható: "Vidéki muzeumaink cserekapcsolatairól". = Muzeumi Közlemények. 1966. 3/4. sz. 109-137. p.

(21) Kiss László: Adatok a muzeumok 1964. évi munkájáról. = Muzeumi Közlemények. 1965. 2. sz. 88. p.

(22) Ld. Éri László i.m. 110-111. p., 137. p.

(23) Ennek alapja a 11 budapesti nagy muzeum rendszeresen megjelenő évkönyve.

(24) Ld. Koós Judit i.m. 98-100. p.

(25) Németh Endre i.m. 216-217. p.

(26) Bátori Mihályné i.m. 121. p.

(27) Kiss László: Adatok a muzeumok 1964. évi munkájáról. = Muzeumi Közlemények. 1965. 2. sz. 69-94. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

EGYES EURÓPAI ORSZÁGOK MÜSZAKI TUDOMÁNYOS TÁJÉKOZTATÁSI HÁLÓZATÁNAK MEGSZERVEZÉSÉBEN MUTATKOZÓ IRÁNYZATOK

Adam WYSOCKI

WYSOCKI, Adam:
Tendencje w organizacji systemów informacji naukowe i technicznej w niektórych panstwach europejskich. = Aktual Probl. Inform. Dok. 11.rok. 1966. 2.no. 5-9.p. Bibliogr. 8-9.p. 10 tétel.

A tanulmány arra a feladatra vállalkozik, hogy bemutassa az egyes kelet-európai országokban (különösen Lengyelországban, Csehszlovákiában, Magyarországon, az NDK-ban és a Szovjetunióban) a müszaki tudományos tájékoztatási rendszerek megszervezésében mutatkozó irányzatokat. A cikk megjelenése óta több országban -igy nálunk is- bizonyos szervezeti változások történtek, illetve vannak folyamatban. Közlését mégis hasznosnak itéltük, mivel jó áttekintést ad a törekvések általánositható vonásairól.

A müszaki tudományos tájékoztatási rendszer -a szerző meghatározása szerint- magában foglalja a müszaki tudományos szakirodalom adatainak gyüjtési, feldolgozási, kikeresési és elterjesztési módját egy bizonyos országban. E fogalom körébe tartozik ennek a tevékenységnek a szervezete, eljárásmódja és elfogadott, valamint alkalmazott eszközei. A rendszer szervezetének nevezzük viszont a tudományos tájékoztató szolgálat megvalósitott strukturáját, valamint annak főfeladatait.

Az európai szocialista országokban a müszaki tudományos technikai tájékoztató szolgálat szervezete elvileg a tudomány és az ipar szervezeti formáihoz, valamint a népgazdaság ezen szektoraiban jelentkező szükségletekhez alkalmazkodik. A szervezeti formák, a müködés módja és az igénybevett eszközök ennek ellenére egyöntetüek. A sok azonos jellemvonás mellett találkozunk eltérő szervezeti megoldásokkal is. Ez nagymértékben függ az egyes országok szükségleteitől, valamint a rendelkezésre álló eszközöktől, valamint az egyes országok igazgatási, gazdasági és tudományos szervezetének felépitésbeli különbségeitől.

A közös jellemzők közé tartozik például, hogy a dokumentáció és a tudományos tájékoztatás elsősorban a müszaki és közgazdasági jellegü, valamint a természettudományos munkák dokumentálását végzi. Ez nem jelenti azt, hogy a felsorolt országok nem foglalkoznak pl. a társadalomtudományok dokumentálásával, de dokumentációs tevékenységük nem ezekre a területekre koncentrálódik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Országos jellegü egységes müszaki tudományos tájékoztató rendszerek kiépitése.

Valamennyi emlitett szocialista országban a tájékoztató szolgálat megszervezésének fő kiindulási pontja a központilag koordinált tájékoztató hálózat kialakitása a legfontosabb tudományos és gazdasági területeken, egységes formák és müködésmód szerint.

E célkitüzés realizálása a vizsgált országok többségében már jelentősen előrehaladt. A müszaki tudományos tájékoztató intézmények szerteágazó hálózata épült ki, amelynek alapelve a tájékoztató szolgálat több fokozatusága. A legalsó szinten kezdve vannak: tudományos technikai tájékoztató részlegek a vállalatoknál, a tudományos és kutatóintézeteknél, valamint a szerkesztő- és tervezőirodákban. A tájékoztató részlegek feladatai és kötelességei, valamint szervezeti formái jelentős mértékben nem különböznek egymástól. Feladataik közé tartozik a tájékoztató adatok összegyüjtése, valamint hasznositása, a tudományos munkahely vagy üzem szükségleteinek megfelelően.

A következő lépcsőfok az ágazati tájékoztató intézet. Ezek feladata az ágazat körébe tartozó technikára és módszerekre vonatkozó információk gyüjtése, feldolgozása és rendszerezése, hasonló adatok gyüjtése az ágazat gazdálkodására és termelés-szervezésére vonatkozóan, ágazati tájékoztató adatgyüjtemény összeállitása az ágazat üzemeinek és tudományos intézeteinek használatára. Ilyen központok Kelet-Európa valamennyi országában vannak. A tájékoztató szolgálat törzsét alkotják.

Egyes országokban, mint pl. a Szovjetunióban vannak még tájékoztató ipari tudományos kutató intézetek és technikai-ökonómiai kutatóintézetek, amelyek feladata tájékoztatások gyüjtése és rendszerezése az ágazat körébe tartozó tudomány és technika, közgazdaság és szervezet állapotáról és szervezetéről, az ökonómiai mutatók vizsgálata és javaslatok kidolgozása az ágazat szervezeti egységei részére.

A szervezeti hierarchia következő szintjén különféle tájékoztató intézetek vagy tárcaszintü alközpontok müködnek, az egyes országok népgazdaságának és adminisztrációjának szervezeti formáitól és nagyságrendjétől függően. Lengyelországban, Csehszlovákiában, Magyarországon és az NDK-ban tárcaszintü tájékoztató központok tevékenykednek, a Szovjetunióban pedig a területi és gazdasági tagolódásnak megfelelően -közgazdasági, müszaki tudományos tájékoztató intézetek. Ezen intézmények feladata, hogy közkinccsé tegyék a tudomány és technika hazai, valamint külföldi eredményeit, továbbá szervezési és koordinációs feladataik vannak a tárcák vagy köztársaságok központjai irá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

nyában, tanácsadó szolgálattal rendelkeznek és biztositják a tájékoztató tevékenység fejlődését meghatározott szervezeti keretek között.

Végül a tájékoztató szolgálat legfelsőbb szintjén állnak a központi müszaki tudományos tájékoztató intézetek valamennyi vizsgált országban. Rendszerint központi szervek ezek, amelyek az ország egész müszaki tájékoztató szolgálatát irányitják, vezetik a tudományos kutatást vagy őrködnek afelett, kezelik a tájékoztató anyag központi gyüjteményét és sokféle, koordinációs, metodikai, sőt gyakran szolgáltatási funkciót is teljesitenek.

A központi intézetek elvileg egy legfelsőbb állami hatóság alá vannak rendelve, amely felelős a tudományos kutatások és a technika fejlődéséért.

A müszaki tudományos tájékoztató szolgálat szervezetéről szólva, meg kell állapitanunk, hogy ezen országok többségében a müszaki tudományos tájékoztatási részlegek a szakkönyvtárakhoz vannak telepitve. E kapcsolat megoldási formája ugyan nem mindenütt egyforma, mégis, mint pl. Lengyelországban, a tájékoztató központok rendszerint könyvtári tevékenységet is kifejtenek. Az ilyenfajta szimbiózis egyre gyakrabban fordul elő más országokban is.

A szocialista országokban a müszaki tudományos tájékoztató szolgálat rendszerének szervezeti strukturája szorosan alkalmazkodik a tudomány és az ipar szervezeti felépitéséhez, ahol pedig ez még nem következett be, ilyen irányuak a célkitüzések.

A központi koordináció az elfogadott müszaki tudományos tájékoztatási rendszer logikus következménye, miután ez szervezeti szintekre tagolja a munkát, szükséges az egész rendszer müködésének egyöntetü és harmonikus irányitása. E funkciót minden országban a minisztertanács mellett müködő bizottság (Magyarországon az OMFB) realizálja, rendszerint a központi tájékoztató intézmény közremüködésével.

Ennek az intézménynek a következő feladatokat kell teljesitenie: meg kell szerveznie a tájékoztató és dokumentációs tevékenységet a tudomány, technika és közgazdaság egész körében, koordinálnia kell az egyes ágazati vagy szakmai tudományos technikai központok müködését, egységes, hatékony dokumentációs és tájékoztató rendszert kell létrehoznia, ügyelnie kell az ország egész területén a tájékoztató tevékenység helyes fejlődésére, ki kell dolgoznia a tájékoztatás tudományos, technikai és módszertani alapjait, koordinálnia kell a kutatómunkát és a kezdeményezést a tájékoztatás területén.

A müszaki tudományos tájékoztatás jelenlegi szervezetét elemezve, arra a következtetésre juthatunk, hogy a Kelet-Európa országaiban bevezetett rendszer lényegében a "koordinált decentralizáció" elvén alapszik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A szintén általános tendenciaként jelentkező ágazati szakositás elkerülhetővé teszi az információk gyüjtésének tulzott elaprózását és kettősségét, ugyanakkor lehetőséget teremt a tájékoztatás technikai eszközeinek beállitására, kezdve az egyszerü mechanikai berendezésektől, egészen a tájékoztatások tárolására és kikeresésére szolgáló elektrónikus berendezésekig.

A dokumentációs-tájékoztató gyüjtemények létrehozása.

A dokumentációs-tájékoztató gyüjtemények létrehozása terén különböző irányzatok mutatkoznak. Rendszerint ágazati vagy szakmai gyüjtemények ezek, amelyek az ágazati központokban jönnek létre. A kutatóintézetekben vagy a vállalatoknál kialakitott gyüjtemények általában helyi jellegüek.

A gyüjtemények a vizsgált országokban vagy manuális müveletekre alkalmas kartotékokból vagy gépi lyukkártyákból állnak, a gyüjtemény nagyságától függően.

A gyüjteményeket különféle módokon hasznositják. Általában azonban szemle jellegü közlemények (absztraktok) folyamatos kidolgozására, valamint konkrét szükségletet kielégitő tájékoztatás kikeresésére szolgálnak. Előre látható, hogy a tájékoztató anyag mennyiségének növekedésével és a tájékoztató gyüjtemények tökéletesitésével a korszerü technikai felszereléssel ellátott gyüjtemények csökkenteni fogják a referálólapok szerepét, viszont jelentősen megnő a keresett anyag hatékony visszakeresésének és dokumentációs összeállitások készitésének szerepe, továbbá eredeti anyagok nyujtásának, valamint szintetikus munkálatok kidolgozásának a jelentősége. Ehhez megfelelő közlési rendszereket kell bevezetnünk, Ez egyike a távlati fejlesztési tendenciáknak Kelet-Európa országainak tájékoztató szolgálataiban.

Ugyancsak határozott törekvések mutatkoznak olyan kereső rendszer kiépitésére is, amely megfelel az egyes tudományos területeknek és a különféle gyüjteményeknek. Ez viszont azzal függ össze, hogy ezeket a rendszereket speciális tárolókkal kell tökéletesiteni, amelyek megkönnyitik a tájékoztatások kikeresését, elektrónikus gépek beállitásával is.

Minden vizsgált országban törekszenek arra, hogy a müszaki tudományos tájékoztatás egyes szervei tevékenységük során megfelelő kapcsolatokat épitsenek ki.

Az információs kapcsolatok elvét ugy jellemezhetjük mint kétirányu kapcsolatot a bevezetett szervezeti rendszerben; éspedig: felülről induló kapcsolatot - a tájékoztató anyag közvetlen beáramlásának formájában; ez az anyag vagy kivülről ered, vagy a központi, illetve ágazati tájékoztató központ készíti az in-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tézeti vagy üzemi központok részére, illetve lentről jövő kapcsolat - olyan formában, hogy saját müszaki tudományos munkájukból származó olyan tájékoztató anyagot továbbitanak, amelyre a központi gyüjteményeknek szükségük van. A tájékoztató kapcsolatnak e főirányai mellett a tudomány és a közgazdaság területén egyre határozottabb, országos szintü tendenciát figyelhetünk meg: sokirányu tájékoztató kapcsolatok kiépitése a különféle egységek között, akár spontán formában, akár megtervezett tájékoztatási együttmüködés formájában.

Egyre szélesedik a nemzetközi együttmüködés is, különösen a Kölcsönös Gazdasági Segitség Tanácsa tagállamai között. Ez az együttmüködés szoros nemzetközi kooperáció, azzal a határozott tendenciával, hogy a jövőben közös müszaki tudományos tájékoztató rendszert hozzanak létre a KGST tagállamai között.

Az együttmüködés felöleli az időszerü kölcsönös tudományos információcserét, valamint a segélynyujtást tájékoztató szemlék kiadására, továbbá közös kutatásokat a tudományos tájékoztatás problémakörében, akár elméleti, akár gyakorlati jelleggel, valamint normázó és terminológiai munkákat.

Az UNESCO támogatásával 1967. julius 31-én a Buenos-Aires-i egyetemen Könyvtártudományi Kutató Központ alakult. Célkitüzései: kutatómunka a könyvtártudomány és dokumentáció terén; bibliográfiák összeállitása és tanulmányozása; Argentina jelenlegi könyvtári szolgáltatásainak vizsgálata; tájékoztató források vizsgálata az egyetemeken, könyvtárakban és hasonló tudományos intézetekben; a jobb együttmüködés megteremtése; végül a könyvtárosképzés megjavitása.

*

A New Yorki Orvostudományi Egyetem könyvtára uj, számitógéppel müködő könyvtári rendszert dolgozott ki, amely 1968. szeptemberében kezdi meg müködését. Ennek a tervezetnek egyik része a mélységekben menő indexelés. Ez az első eset a világon, hogy gépesitett indexelő rendszerben megkisérlik feltárni a könyvek fejezeteit is. Igy, ha az egyetemi hallgató esetleg a könyv egyik fontos fejezetén átsiklik, a számitógép erre felhivja figyelmét.

*

A Washingtoni Egyetem Orvostudományi Tanszékének (Saint Louis) Könyvtára az 1967-1968-as tanév kezdetétől a következő nyitvatartási időt határozta meg: hétfőtől-péntekig: reggel 8.30 - éjjel 12-ig; szombaton: reggel 8.30 - délután 6-ig; vasárnap: déli 1 órától - este 10-ig.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tük feladatainak ellátásához, valamint a náluk folyó tudományos kutatáshoz szükséges müveket. A kisebb és középnagyságu könyvtárak -a 10 000 köteten aluliak- helyzete majdnem reménytelen a "világszint" tartása szempontjából. A szükséges könyvanyaggal való ellátásukat csak a megyei hálózatok közötti szoros együttmüködés, a könyvtárközi kölcsönzés intenziv igénybevétele, továbbá a szakemberek számára engedélyezett tanulmányi (kutató) szabadság biztosithatja. Éppen a könyvtári gyarapitás szinte megoldhatatlan problémái miatt idézzük egy vidéken dolgozó fiatal muzeumi kutatónk keserves panaszát. Az egyetemről nemrég kikerült muzeológus a numizmatikával, általában a IV. század végével, a feladás és kontinuitás kérdéseivel szeretne foglalkozni. Ezzel kapcsolatban igy ir (17): "Ez adja legjelentősebb problémámat is -azt hiszem ez minden vidéki muzeológus problémája -a megfelelő szakkönyvtár hiánya, mely megnehezíti, sőt sok esetben hosszabb időre le is állitja munkánkat. A muzeum igyekszik a pesti szakkönyvtárak felkereséséhez a lehetőséget megteremteni, mivel azonban egyedül vagyok régész, ez tavasztól őszig egyáltalán nem, és télen is nehezen lehetséges." Pedig vegyük figyelembe azt, hogy a fiatal kutató olyan régi és nagykulturáju "muzeumi" városban dolgozik, ahol 8000 kötetes könyvtár van ...

Muzeumi könyvtáraink állományának megfelelő gyarapitását nemcsak a minden könyvtári területen általános jelenség: a folyó-forint és a deviza-forint elégtelensége teszi nehézzé, hanem az a tény is, hogy e terület kiadványai különösen drágák, akár forintban, akár valutában mérjük azok beszerzési árát.

Mindezeket figyelembevéve, nem mondható jelentéktelennek a muzeumi könyvtárak évi gyarapodásának mennyisége: 1966-ban pl. az egész terület könyvtárai 52 903 kötettel gyarapodtak (ebből 34 845 a könyv és 18 058 a folyóirat). Ez az egész muzeumi könyvállomány 5 százaléka, ami országos átlagban elfogadhatónak látszik és azt jelenti, hogy a muzeumi könyvtárak mai állománya husz év alatt megduplázódik.

A gyarapodás összesitett volumenén belül 1966 folyamán a 100 köteten aluli könyvtárak átlagosan évi 15, a 100-500 közöttiek 32, az 500-1000 közti nagyságrendüek 135, az 1000-5000 kötet közötti kategóriához tartozók 203, az 5000-10 000 kötettel rendelkezők 471, a 10 000 köteten felüli legjelentősebb megyei muzeumok könyvtárai 924, a fővárosi (10 000 köteten felüli) muzeumi könyvtárak pedig évi 2060 kötet könyvvel (periodikummal) növelték állományukat. Itt valóban felmerül a jogos kérdés: sok ez vagy kevés? Az elemzett terület számára elegendő-e ez a gyarapitás, vagy nem?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Feleletünk nem egyértelmű:

- meggyőződésünk, hogy a valóban költséges beszerzést figyelembe véve a muzeumi könyvtárak állományának évenkénti fejlesztésére a jövőben nagyobb összeget kellene forditani,

- ugyanakkor jobb könyvtári szervezéssel, szervezettséggel, jól működő könyvtári hálózatok létrehozásával fokozni lehetne a muzeumok könyvtárainak működési hatásfokát, elsősorban az összehangolt gyarapitásból származó előnyök kihasználásával.

E könyvtárfejlesztés egyik -primér- eszköze költségvetési forrásokból táplálkozik. Nem szabad azt gondolni, hogy ez statikus tényező. Az ötvenes évektől kezdve a magyarországi muzeumok igen nagy fejlődésen mentek keresztül nemcsak szellemi és funkcionális, hanem anyagi vonatkozásban is.

Anélkül, hogy belemerülnénk a téma elemzésébe, csupán néhány tényre figyelmeztetünk: mig 1949-ben 14 millió forinttal, addig 1965-ben 100 millió forinttal gazdagodtak az ország muzeumai. (18) Ebből az országos keretből a Művelődésügyi Minisztérium hatáskörébe tartozó intézmények ténylegesen felhasznált évi hitele 51 és félmillió Ft. volt. Könyvtári szempontból számunkra igen fontos adat az, hogy e keretből 973 000 Ft. jutott könyvbeszerzésre (19). Nem csekély összeg ez, ha figyelembe veszzük könyvtárainknak országos viszonylatban évente felhasználható beszerzési kereteit.

Vidéki viszonylatban a tanácsositás következtében a muzeumok (s igy könyvtáraik) fejlesztésére évente forditható összegek állandóan növekedtek. Az idézett értekezés szerzője szerint a tanácsok kezelésében lévő muzeumok 1964. évi költségvetési előirányzata meghaladta a 35 millió forintot. Ez kb. 6 millió forinttal több az 1963. évinél (19.3 százalékos globális növekedés). Ami bennünket különösen érdekel: ebből az összegből könyvbeszerzésre 410 000 Ft. állt rendelkezésre.

A nemzetközi kiadványcsere az állománygyarapitás igen lényeges forrása. A muzeumok, éppugy mint könyvtári intézményeink, helyesen ismerték fel ennek jelentőségét, egyrészt a tudományos kapcsolatok ápolása és fejlesztése, másrészt könyvtáraik külföldi anyagának gyarapitása szempontjából. A cseretevékenység utján lehetővé válik az, hogy a magyar muzeumokban folyó tudományos kutatás eredményeinek ismertetése kijusson külföldre, és a kiküldött anyag ellenértékeként értékes (könyvkereskedelmi forgalomban sokszor nem is kapható) külföldi dokumentumok kerüljenek be az országba.

Érdemes lenne e cseretevékenységet -mint a külföldi beszerzés egyik alapvető forrását- részletes vizsgálódás tárgyává tenni(20), a vidéki muzeumok mellett budapesti (országos muzeumi könyvtárak) viszonylatban is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Csehszlovákiában tipikus példa egy interdiszciplináris jellegü kutató intézményre a Munkahigienia és Foglalkozási Betegségek Intézete, ahol valamennyi iparág higiéniai és a foglalkozási ártalmakkal kapcsolatos problémáit (kezdve a bányászattól és kohászattól az épitészetig és könnyüiparig, az ipari üzemek tervezésétől az urbanisztikáig, az ipari higieniától egészen a konkrét munkabiztonsági berendezésekig és társadalombiztositásig) meg kivánják oldani, mégpedig mind a klinikai orvostudomány különböző területeinek (sebészet, ideggyógyászat, tüdőgyógyászat, onkológia, bőrgyógyászat, gerontológia), mind a biológiai tudományok (biológia, fiziológia, histológia, farmakológia, toxikológia), mind a fizikai tudományok (akusztika, elektromagnetika, sugárzástudomány), ugyszintén a kémiai tudományok (fiziológiai kémia, radiokémia, szerves és szervetlen kémia), és a társadalomtudományok (pszichológia, szociológia, közgazdaságtan, jogtudomány), valamint a müszaki tudományok és gyártástechnológia szempontjából. Hasonló elvek szerint müködik a Sugárzás Higieniai Kutató Intézet vagy a Csehszlovák Tudományos Akadémia Biofizikai intézete is.

Behatol az interdiszciplináris elv a diszciplináris alapon létrejött intézetekbe is. Ezekben is olyan munkacsoportokat hoznak létre, amelyek közvetlenül nem tartoznak abba a diszciplinába, amely az intézet nevében szerepel. Az orvostudomány szakterületén például ma már nincs olyan kutató intézet, amelyben ne dolgozna egy-egy biokémikus vagy statisztikus szakember. Nagy-Britanniában és az Amerikai Egyesült Államokban a tudományos problémák interdiszciplináris megoldásának elve oly mértékben érvényesül, hogy az orvostudományi kutatás területén a főiskolai végzettséggel rendelkező dolgozók 70 százaléka nem orvos (fizikus, kémikus, matematikus, mérnök). Ezenkivül a diszciplináris alapelveken létrehozott kutató intézetek nagyobb egységekbe tömörülnek, mint például az Amerikai Egyesült Államokban a Bethesdaban müködő National Institutes of Health, amely tizenhét szakterület kutató intézetét egyesiti, hogy igy megkönnyitse az interdiszciplináris tudományos munkát a biológiai tudományok területén.

A tudomány interdiszciplináris fejlődése tükröződik a könyvtárakban is. Elsősorban a könyvtárakba érkező kiadványok elvesztik diszciplináris jellegüket. Közvetlenül a második világháboru után olyan folyóiratok indulnak, amelyek demonstrálják a tudományok atomizálódását (például Bronches cimü folyóirat, amely egy olyan szük szakterülettel foglalkozik, mint a légcső megbetegedések). Az ötvenes években viszont -az interdiszciplináris alapelv szerint- olyan uj folyóiratok jönnek létre -mint például a Development Biology cimü folyóirat-, amelyek nem egy ujabb szük területre specializálódnak. A kiadók feladatul tüzték ki, hogy nemcsak az embriológia és genetika területéről közölnek ismereteket, hanem a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

biológia, az állati és növényi fiziológia és patológia, a zoológia, növénytan, összehasonlító anatómia, biokémia, hisztokémia, citológia, enzymológia és a klinikai szakterületeknek egész sorából is. A folyóirat megindulása óta eltelt nyolc év megmutatta, hogy milyen hasznos áttörni az egyes tudományok közötti korlátokat és a korábban különböző folyóiratokban szétszórt ismereteket egy helyen összpontositani.

Megnyilvánulnak az interdiszciplináris tendenciák a másodfoku publikációk és általában a bibliográfiai munkákban is. Megnövekedtek az igények az olyan teljességre törekvő retrospektiv bibliográfiák iránt, amelyek összefoglalják a korábbi diszciplinák mindazon ismereteit, amelyek az interdiszciplináris szférában fontosak a problémák megoldásához. Az uj kutatási feladatok hovatovább olyan komplexekké váltak, annyi diszciplinát érintenek, hogy számos különböző tudományos és szakforrásból eredő recherchekkel kell alátámasztani. A gondosan feldolgozott interdiszciplináris bibliográfia példájaként a Bibliography of World Literature on Mental Retardation-t emlithetjük, amely anyagát három diszciplina szakterületéről meriti. Feldolgozza az Index Medicus-t, az Education Index-et és a Psychological Abstracts-ot és több mint 1400 folyóirat vonatkozó cikkeinek cimleirását tartalmazza a szellemi elmaradottságról, a pszichológus, az elmegyógyász, a pedagógus, a gyógypedagógus, a szociológus, a genetikus, a gyermekgyógyász és más szakterületek klinikai orvosainak szemszögéből.

A tudomány interdiszciplináris követelményeiből számos nehézség származik a bibliográfiai folyóiratok kiadása során. Klasszikus formában ezek a kialakult tudományos diszciplinák szerint specializálódtak: a Chemisches Zentralblatt, a Biological Abstracts, a Mathematics Reviews. Ezzel szemben az interdiszciplináris tudomány gyors referálást igényel egy meghatározott kutatási feladatra vagy területre vonatkozó anyagokról, amelyek a legkülönbözőbb diszciplinák folyóirataiban jelentek meg. Ezért jönnek létre uj bibliográfiák, amelyek egy meghatározott problémára vonatkozóan több diszciplina anyagából gyüjtik össze az információkat. Ilyen például a csehszlovák Index Radiohygienicus, amely tartalmazza a magfizika, a nukleáris kémia, a nukleáris energetika és ugyszintén a genetika, az ökológia, a fiziológia és az emberi és állati klinikai orvostan számos szakterületéről a vonatkozó irodalmat.

Egyidejüleg azonban továbbra is megjelennek a diszciplinárisan felosztott bibliográfiai folyóiratok, mint az orvostudomány területén például az Experta Medika. Huszonhárom szekciója a klasszikus orvostudományi diszciplinák szerint oszlik meg és ezeken belül olyan szükebb alcsoportokra tagolódik, ahogyan az szokás volt a század elején. Ugy tünik, hogy továbbra is megvan a kettős igény, mind a diszciplináris alapelv szerint tagolt bibliográfiai publikációk és tu-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

dományos tájékoztatások, mind pedig az interdiszciplináris kutatási feladatoknak megfelelő publikációk és tájékoztatások iránt.

Az interdiszciplináris tudomány követelményei közvetlenül hatnak a szak- és tudományos könyvtárak munkájának módszereire és formáira. Találkozunk olyan nézettel, hogy a könyvtárak az uj feladatokkal nem tudnak megbirkózni. A másik vélemény szerint az enciklopédikus jellegü tudományos könyvtár ideális tájékoztatási forrás az interdiszciplináris tudományos kutatás számára, hiszen nagy forrásanyag választéka van és ezeket rendszerezni is tudja. A mult tanulmányozása azonban azt bizonyitja, hogy amikor emelkedik a megjelent publikációk száma, törvényszerüen csökken az eddigi tájékoztatási eszközök hatékonysága, mignem elérkezik ahhoz a pillanathoz, amikor az információterjesztés módszereinek minőségi megváltoztatására elkerülhetetlenül szükség nem lesz. Fokozottabban áll ez a tétel a huszadik században. A könyvtárak azonban nem értették meg eléggé gyorsan ezt a törvényszerüséget, leggyakrabban az irodalom megőrzésére koncentráltak és ragaszkodtak megőrző feladatukhoz még olyan területeken is, ahol pedig a könyvtár aktivabb és dinamikusabb tevékenységi koncepciót igényelt volna.

Az interdiszciplináris tendencia elsősorban a tudományos könyvtárak állománygyarapitási koncepciójának felülvizsgálatát igényelte. Nyilvánvaló, hogy már a relativ teljesség sem lehet reális célkitüzés, de még jámbor óhaj vagy álom sem. A jelenlegi helyzetnek mind a tudományon belüli, mind a kiadói politika és a gazdasági helyzet területén való reális vizsgálata azt mutatja, hogy egyetlen járható megoldás a könyvtárak közötti kapcsolatok rendezése és a könyvtárak közötti együttmüködésnek a lehető legszélesebb mértékben való fejlesztése. Ezek a törekvések törnek előre minden országban, azonban nem mindenhol realizálódnak még olyan gyorsan és olyan mértékben, ahogyan azt a tudományok fejlődése megkövetelné.

Ezenkivül aggasztó, hogy számos könyvtáros mennyire ragaszkodik a klaszszikus osztályozási rendszerekhez. Ugyanakkor, amikor más szakemberek megoldották a problémát, hogy a tárgyi osztályozás melyik fajtája felel meg legjobban az interdiszciplináris tendenciáknak. Uj szisztematikus vagy tárgyi osztályozási rendszerek jöttek létre, többségükben a könyvtárakon kivül. Ilyenek az uniterm, a deszkriptor rendszerek és a tájékoztatás rendszerezésének uj módszerei, mint például a KWIC rendszer, a Science Citation Index, az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Orvosi Könyvtárában az ugynevezett Medical Subject Headings és még sok más.

Ezenkivül a könyvtárosok nem határozták el magukat időben arra, hogy aktivan terjesszék az összegyüjtött tájékoztatási anyagokat, megvárták, hogy azt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

állományukban mások keressék. Igy következett be az, hogy a hagyományos könyvtárak rendszere mellett uj módszerek és uj megoldások alakultak ki a tájékoztatási szükségletek kielégitésére a szakmai tájékoztatási központokban, a tudományos és kutató intézetekben, a nagy bibliográfiai folyóiratok mellett, valamint a termelő üzemekben. Ezek a központok a tájékoztatási anyagot ugy tudták összegyüjteni a különböző diszciplinák területéről, hogy az a problémát teljes terjedelmében felölelje. S annak érdekében, hogy ezeket a tájékoztatási anyagokat a megfelelő kapcsolatba hozzák az interdiszciplináris kutatási problémával, nem tétováztak egészen uj, nem hagyományos osztályozási rendszereket létrehozni. Magasabb fejlettségi fokon azután a tájékoztatási anyagot értékelték és szintetizálták részletes analizis és kutatási jelentések révén. Ezért történhetett meg az, hogy a Kennedy elnök számára készült Weinberg report nem a tudományos könyvtárak rendszerének, hanem a tájékoztatási intézmények rendszerének fejlesztését javasolja.

Hiba volna azonban a tudományos-müszaki tájékoztató központokat szembeállitani a tudományos és szakkönyvtárakkal. Amennyiben a könyvtárosok meg tudnak birkózni az uj helyzettel a tudományos kutatás területén és kiharcolják maguknak a modern technikai berendezéseket, ugy, hogy ne maradjanak el a tudományos-müszaki intézmények mögött, akkor olyan egyezményeket hozhatnak létre a tájékoztatási rendszerrel, hogy a konkurrenciát kiküszöbölve együttesen vállalják a felelősséget a gyors tájékoztatásért, olyan tájékoztatásért, amely teljes mértékben megfelel az interdiszciplináris tudományos munka követelményeinek.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A KÖNYVTÁRI SZOLGÁLTATÁSOK TERVEZÉSE

Carlos Victor PENNA

PENNA, Carlos Victor:
Library planning techniques. Principles of the planning of library services. = B. Unesco. Bibl. 21. vol. 1967. 2. no. 60-92. p. Bibliogr. 89-92.p.

A tanulmány elméleti koncepciót és gyakorlati mintát nyujtó összefoglalás a könyvtárügy országos tervezésére a latin-amerikai országok számára. Nagy segitséget jelenthet valamennyi olyan ország müvelődés- és tudománypolitikai, könyvtári szakemberei számára, ahol most kerül napirendre a könyvtárügy országos megszervezése.

A magyar könyvtárosok számára két okból is érdekes az elolvasása. Elsősorban tanulmányozhatjuk azt a nehéz utat, melyet a magyar könyvtárügynek is be kellett járnia a felszabadulás után, mig kialakitotta egységes szervezetét, kiépitette az egymáshoz kapcsolódó szolgáltatások rendszerét. A másik tanulság, hogy manapság a fejlődő országok nagy természetességgel választják a központositott hálózati rendszert, könyvtárügyük fejlesztési irányzatának megválasztása során, ami közvetett elismerést jelent a hálózati rendszer kialakitásában uttörő munkát végző szocialista könyvtárügy számára.

A tanulmány hosszu bevezetőjének első része a könyvtári szolgáltatások és a gazdasági, társadalmi fejlődés közötti összefüggéseket tárgyalja a különböző könyvtártipusok szerinti tagolásban. A bevezető fejtegetések második része a tervezéskor figyelembe veendő szempontokat taglalja. Egészében szinvonalas eszmefuttatás -amely elsősorban Latin-Amerika könyvtári problémáira van tekintettel- a különböző könyvtártipusoknak a társadalom életében betöltött, illetve kivánatos szerepéről. A tömör meghatározásokat mindig a könyvtárügy egészének funkcióiból bontja ki. Ujdonságokat nem tartalmaz, de jó elméleti alapot teremt az utána következő fejtegetések számára és definiciói is hasznosak lehetnek.

Általánosabb érdeklődésre azonban inkább a tanulmány második része tarthat számot. Ott fejti ki a szerző a könyvtári tervezés főbb alapelveit, technikai folyamatát, a tervezés fázisait, könyvtártipusok szerint is bontva anyagát.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Könyvtári szolgáltatások tervezésének elvei

A könyvtári szolgáltatások tervezése része az oktatás tervezésének. Nem öncél, hanem bizonyos célok teljesitésének eszköze, amely a közösség és az egyén fejlődését szolgálja.

A tervezés állandóan alakuló folyamat, amely nem fejeződik be a fejlesztési terv elkészültével, hanem hatályba lépése után is állandóan értékelni és módositani kell.

A könyvtári szolgáltatások, amelyek -a szerző szerint- az oktatásügy tervezésének részét képezik, még nem nyerték el az oktatásügy tervezőinek jogosan kiérdemelt figyelmét. Még ki kell alakitani a könyvtárügy tervezésének elveit és tevékenységi formáit az oktatás tervezésénél szerzett tapasztalatok alapján.

A könyvtárügy országos tervezésébe képzett, vezető könyvtárosokat kell bevonni, akik közgazdászokkal, szociológusokkal, oktatási szakemberekkel együtt az országos fejlesztési tervek ismeretében, készitsék el az átfogó tervet. A szerző megjegyzi, hogy a latin-amerikai könyvtárosoknak jelenleg nincs megfelelő képzettségük ahhoz, hogy ezt a felelősségteljes munkát el tudják végezni, ezért az UNESCO tanfolyamot fog rendezni az egyetemi végzettségü és kellő tapasztalattal rendelkező könyvtárosok számára. Ez a tanfolyam kvalifikálni fogja őket, hogy saját országukban a tervezési feladatokat megoldják és egyben az UNESCO tervezési feladatait a többi tagállamokban is segitsék.

A szerző valószinünek tartja, hogy az oktatásügy irányitói megkisérlik a könyvtári szolgáltatások tervezésének beolvasztását az általános oktatási tervekbe. Ha ez megtörténik, akkor a könyvtárosok kizárólag arra szoritkozhatnak, hogy a mások által elkészitett terveket végrehajtsák. A könyvtárosoknak éppen ezért olyan képzettséget kell szerezniök, hogy a kormányzati szervek rájuk bizzák a könyvtárügy megtervezését. Ujabban a kormányzati szervek Közép- és Dél-Amerika országainak többségében nagy érdeklődést mutatnak a könyvtárügy és szolgáltatásai iránt. Konferenciákat szerveznek, anyagi és pénzügyi alapot bocsátanak rendelkezésre a könyvtári szolgáltatások megszilárditásához és kiterjesztéséhez.

A jó tervezés előfeltétele, hogy a kormányzati szervek a legjobb szakemberek bevonásával testületet hozzanak létre, a könyvtári szolgáltatások országos méretü megszervezésére. Ezt a testületet kellő számu müszaki és adminisztrativ személyzettel lássák el, és a szükséges pénzösszegeket bocsássák rendelkezésére.

A tervezés fázisai

A tervezés mindig kétfázisu: normativ és müködési. Vagyis a) a könyvtári szolgáltatások létrehozásának, müködtetésének és kiterjesztésének ál-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

talános és speciális céljait határozza meg a lehető legkülönbözőbb alternatívákban; b) stratégia létrehozása, amely biztositja a rendelkezésre álló emberi és anyagi források hatékony és racionális felhasználását.

A tervezés folyamata

A könyvtári szolgáltatások fejlesztési tervének elkészitése során a következő feladatokat kell elvégezni: a tapasztalatok vizsgálata, a helyzet felmérése, az igények meghatározása, a pénzügyi szükséglet megállapitása, programozás, a tervezet nyilvánosságra hozása, végrehajtás és kiértékelés és pénzügyi ellátás.

A tapasztalatok vizsgálata

Nem lehet tulbecsülni olyan racionális könyvtári szolgáltatás programozásának bonyolultságát, amelynek minden lakos igényét, korra, foglalkozásra vagy müveltségi fokra való tekintet nélkül ki kell elégitenie. Minden megszerzett tapasztalatot tanulmányozni kell, mert semmi sem veszélyesebb annál, mint ha tul gyorsan próbálnak cselekedni.

A tervezőknek rendelkezniök kell a más területen tevékenykedő tervezők tapasztalatainak dokumentumaival, hogy azok sikereiből és kudarcaiból profitálhassanak. Tanulmányozni kell a szakemberek vitáit és ajánlásait. Meg kell szerezni a könyvtárosok, oktatók, szociológusok, közgazdászok stb. véleményét, összehasonlitásokat kell végezni más országok könyvtári szolgáltatásaival, a kiküldött szakértők jelentéseit meg kell vizsgálni stb. A könyvtárosoknak bizonyára nem kell megmagyarázni, milyen elégtelen lehet az az intellektuális erőfeszités, amelyet megfelelő dokumentáció nélkül végeztek.

Helyzetmegállapitás

A helyzetmegállapitás az a tervezési szakasz, amelynél a könyvtári szolgáltatások különböző szinten természetüknek, szerkezetüknek és jelenlegi helyzetüknek megfelelően elemzésre kerülnek. Bonyolult feladat, amelyet a megbizható statisztika hiánya nehezit meg.

A helyzetmegállapitásnak a következőket kell magában foglalnia:

Vizsgálatok

Olvasási szokások és szintek.

A bibliográfiai források racionális felhasználására vonatkozó képesség megállapitása azoknál, akik már részesültek vagy jelenleg részesülnek rendszeres oktatásban.

Bibliográfiai források használata a tanitók és a közép- és felsőfoku iskolák diákjai körében.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A müszaki és tudományos dokumentáció felhasználása a kutatóknál, dokumentációs nehézségek, a könyvtárak által nyujtott szolgáltatások határai.

A könyvtári szolgáltatások hatékonysága.

Tanulmányok

A különböző szintü könyvtári szolgáltatások szervezete és a politikai, oktatási és akadémiai hatóságok által való elismertségük foka.

A szóbanforgó ország és más országok könyvtári szabályzata.

Kapcsolatok az egyetemi és szakkönyvtárak, a dokumentációs központok és a tájékoztató szolgáltatások között.

A könyvtárosok szakmai képzése, könyvtártudományi iskolák tanmenete, a diploma értéke.

A könyvtári technika helyzete.

Ellenőrzés

A helyzetmegállapitáshoz szükség van a meglévő állapot vizsgálatára a következő szempontok szerint:

Mennyiségi szempont

Megoszlás szerinti térkép, amely megmutatja azokat a közösségeket, ahol könyvtárak vannak, továbbá a meglévő könyvtárak számát, tipusait és elhelyezésüket.

A különböző tipusu könyvtárak dokumentumainak száma kategóriák szerinti bontásban.

Az egyes könyvtárakban dolgozó könyvtárosok, segédszemélyzet, adminisztrátorok és kisegitők száma, a könyvtártipusok szerint bontva.

A könyvtárlátogatók száma könyvtártipusok szerint, a földrajzi hely megjelölésével.

Az állomány évi gyarapodása, a beszerzés módja szerinti bontásban (vásárlás, ajándék, csere stb.) könyvtártipusonként.

A kölcsönzők száma és százalékaránya könyvtártipusonként.

A könyvtárépületek alapterülete könyvtártipusonként.

Butorzat és felszerelés könyvtártipusonként.

Szállitóeszközök: a használt járművek száma és tipusa, beleértve a mozgókönyvtárakat is.

Minőségi szempont

Személyzet: diplomával rendelkezők, esti vagy levelező uton végzettek, külföldön tanultak száma, idegen nyelvet beszélők vagy olvasók száma; könyv-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tárban dolgozó könyvtárosok szakirodalmi munkássága. Az adatokat könyvtártipusok szerint kell táblázatokba foglalni.

Gyüjtemények: minőség a könyvtártipus viszonylatában, tartalom és tulajdonság szerint; referensz munkák; periodikus kiadványok, különösen a tudományos és müszaki vonatkozásuak.

Épületek: elhelyezés, kapacitás, megfelelőség, tisztaság, esetleges bővitések.

Butorzat és felszerelés minősége.

Sokszorositáshoz, restauráláshoz, kötészethez stb. a megfelelő berendezés minősége és mennyisége.

A válogatás, gyarapitás, katalógizálás, osztályozás és kölcsönzés munkaszervezete.

Összehangolás és könyvtárközi együttmüködés.

Az általános iskolai oktatás, a felnőttoktatás, a közmüvelődés, szakmai és felsőfoku oktatás, valamint a kutatási igények kielégitésének foka.

Milyen mértékben igyekszik a gyarapitási eljárás olyan tájékoztatás beszerzésére, amely a gazdasági és szociális fejlődés céljaira sürgősen szükséges.

A közösségek, ifjusági szervezetek, szülői munkaközösségek stb. érdeklődésének foka a könyvtári szolgáltatások fejlesztése és használata iránt.

Szervezeti szempontok

A hálózatba szerveződés foka.

A különböző könyvtártipusok szervezete és müködése, függőségi viszonyaik.

A könyvtári szolgáltatások fejlesztése és kiterjesztése terén végzett erőfeszitések hatékonysága.

A könyvtári törvények és szabályzatok hatékonysága és alkalmazása.

Szolgálat előtti képzés, specializálódás, szolgálat alatti képzés és a könyvtári személyzet védelme.

Közvetitő szervek hatása a könyvtári szolgáltatások elősegitésében, ifjusági mozgalmak szerepe, a közösség részvétele a könyvtári kampányokban.

Gazdasági szempontok

A könyvtári szolgáltatás számára biztositott összeg a Müvelődésügyi Minisztérium, az egyetemek és intézmények költségvetéséből.

A politikai-adminisztrativ szervek pénzügyi hozzájárulása a könyvtári szolgáltatások fejlesztéséhez és kiterjesztéséhez.

Egyenes adók a könyvtár támogatására: évi hozam.

Önkéntes hozzájárulások a könyvtárak létrehozásához, fejlesztéséhez és fenntartásához.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az olvasók által fizetett illetmények.

Nemzetközi szervezetek gazdasági és müszaki segitség nagysága.

Az igények meghatározása és pénzügyi megvalósitásuk

Ez a szakasz magába foglalja annak meghatározását, hogy milyen könyvtári szolgáltatások szükségesek ahhoz, hogy a társadalom igényeinek eleget tehessenek, tekintetbe véve az ország gazdasági és szociális fejlődésének irányát.

Könyvtári szolgáltatásokat tervező intézet

Ez az iroda magasfokon kvalifikált személyzettel, szakembereket, segédmunkaerőket, titkárokat, kisegitő személyzetet és felszerelést igényel.

Országos könyvtárügyi intézet

Olyan országos szakintézményt kell felállitani, amely a könyvtári szolgáltatásokat tervező intézet által elkészitett terveket végrehajtja, és mint az ország könyvtárainak adminisztrativ és technikai központja müködik. Müködhet magában a Müvelődésügyi Minisztériumban, a Nemzeti Könyvtárban vagy más szervezetben, amely lehetővé teszi, hogy minden szinten dolgozhasson. Az intézetet szekciókra kell felbontani, hogy ellássa a könyvtárak különböző tipusait. Hozzáértő technikai személyzettel kell rendelkeznie, hogy megállja a helyét a válogatás, gyarapitás, katalógizálás, osztályozás, audio-vizuális felszerelések elrendezése, azoknak terjesztése, tájékoztatási szolgáltatások megszervezése, könyvtári együttmüködés, szolgáltatások ellenőrzése stb. különböző szempontjainak érvényesitése során.

A szakemberek, a segéderők és a kisegitő személyzet száma, valamint a felszerelés mennyisége a helyi feltételektől és a könyvtári szolgáltatásokhoz alkalmazott szervezés módszerétől függ.

A könyvtári szolgáltatások fejlesztésének tanácsadó testülete

A tanácsadó testület, amely általános, közép- szakiskolai és egyetemi oktatás vezetőiből, kutatókból, közgazdászokból és szociológusokból áll, hasznos intellektuális és tudományos hátteret biztosit. A könyvtárügyi intézet gondoskodik a titkársági teendőkről, igy a tanácsadó testület kiadásai a testületi tagoknak kifizetendő konzultációs költségekre és a kiadványok költségeire korlátozódnak.

Nemzeti Könyvtár

A latin-amerikai könyvtári szolgáltatások tervezési szakembereinek tanácskozása a Nemzeti Könyvtár feladataként a következőket javasolta:

A nemzeti könyvtermés gyüjtése és megőrzésének biztositása, amelyhez más forrásokon kivül megkapja azoknak a kiadványoknak példányait, amelyek a szerzői jogi törvény értelmében letétbe kerülnek. (Tulajdonképpen kötelespéldány. - Szerk.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Gondoskodnia kell az állampolgárok és a külföldi olvasók és kutatók megfelelő és hatékony tájékoztatási szolgáltatással való ellátásáról. Ezért beszerzi a szükséges általános gyüjteményt, a referensz munkák gyüjteményét, központi katalógust készit az ország valamennyi könyvtárának állományáról, összeállitja a nemzeti bibliográfiát és e feladatai ellátásához szükséges egyéb bibliográfiákat.

Megszervezi a nemzeti és a nemzetközi kiadványcserét.

Központilag intézi a külföldi könyvtárakkal való könyvtárközi kölcsönzést.

Koordinálja a kiadványok beszerzését, beleértve a folyóiratokat is, mindazon könyvtárak között, amelyek a könyvtári szolgáltatások fejlesztésének tervéhez csatlakoztak.

Központositja a kiadványok katalógizálását és osztályozását, és biztositja a katalóguskártyák szétosztását.

Együttmüködik, amikor ezt saját szervezete és a tervezés fejlesztése megkivánja, az iskolai és közmüvelődési könyvtári szolgáltatások kiterjesztésében és megjavitásában.

Ennek alapján, és a helyzetmegállapitás tükrében a tervezők megállapithatják a Nemzeti Könyvtár szükségleteit. Ezek meglehetősen különbözőek lesznek, annak megfelelően, hogy a Nemzeti Könyvtár felelős-e vagy sem a közmüvelődési és iskolai könyvtári szolgáltatások központi irányitásáért.

Nehéz feladat az állomány, a felszerelés és a szükséges személyzet pénzügyi fedezetét felbecsülni, kivéve, ha ezt a nyujtott szolgáltatások és a potenciális felhasználók számának alapján végzi az előzőleg létrehozott normák alapján. Néhány általános adaton kivül még nincsenek érvényes normák a latin-amerikai országok számára. A tervező intézetnek önmagának kell e sztenderdeket kidolgoznia. Az alkalmazáshoz vagy a szükséges módositásokhoz fel lehet használni olyan szabványokat, amelyeket testületek, mint például az IFLA készitettek.

*

A követelmények megtervezéséhez viszonyitási alapul szolgál: az általános-, közép- és szakiskolába beiratkozott tanulók és az irástudó felnőtt lakosság.

Közmüvelődési könyvtárak feladatai

Mindenki számára szabad olvasást kell biztositani, tekintet nélkül vallásra, fajra vagy politikai felfogásra; aktiv részt kell venni a közösség kulturális programjaiban; gondoskodni kell berendezésekről olyan iskolák számára, ahol nincs könyvtár, együtt kell müködni a felnőtt analfabetizmus elleni küzdelemben.

A könyvtárak tervezésekor számitásba kell venni a szükséges könyvek és más dokumentumok számát, a könyvtárosok és könyvtárostanitók számát, a megfelelő helyiségeket, felszerelést, szállitást, felülvizsgálatot és különféle költségeket;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

számolni kell olyan tényezőkkel, mint a hirközlés, népességi eloszlás, vidéki közösségek, az egyes területek gazdasági és szociális fejlettsége, a lakosság etnográfiai összetétele stb.

Az oktatási és demográfiai statisztikák alapulvételével, az előbb emlitett szabványokat kell alkalmazni, hogy a felszerelésre és anyagra a szükséges összegeket meghatározhassák.

Az általános költségek növekedni fognak a könyvtári szolgáltatások növekedésével és ennek megfelelően a teljes költségvetésbe is beleszámitódnak.

Iskolai könyvtárak feladatai

Segiteniök kell az általános és középiskolák tanárait oktatási munkájukban; segiteniök kell a tanulókat iskolai oktatásuk, tanulásuk megjavitásában és befejezésében; közmüvelődési könyvtárként müködjenek ott, ahol ilyen nincs.

Egyetemi és szakkönyvtárak

Legnehezebb meghatározni az egyetemi és szakkönyvtárak, valamint a tudományos kutatói munkát szolgáló könyvtárak igényeit. Nem lehet pl. általánosságban megszabni az egyetemi oktatás és a kutatás minimális igényeinek kielégitését szolgáló dokumentumok számát és összetételét.

A latin-amerikai könyvtárosok Quito-ban megrendezett konferenciája az alábbiak szerint határozta meg e könyvtárak funkcióit.

Az egyetemi könyvtárak feladata olyan tájékoztatási szolgáltatásokról gondoskodni, amelyek az egyetemi oktatást egészében és a kutatási igényeket minimálisan kielégitik.

A szakkönyvtárak feladata az általuk kiszolgált intézményeket a szaktanulmányok és kutatásokhoz szükséges könyvtári szolgáltatásokkal ellátni.

E célok eléréséhez az egyetemi és szakkönyvtáraknak nem csak könyvekre van szükségük, hanem magas képzettségü személyzetre, megfelelő épületre és berendezésre, olyan központi szervezetre, amely a megfelelő és rendelkezésre álló források helyes használatát biztositja, és csere utján beszerzi a hiányzó dokumentumokat.

Programozás

Amikor az országos könyvtárügyi szolgáltatások céljait, feladatait meghatározták és a helyzetmegállapitásokat elvégezték, az igényeket felmérték és a költségeket megállapitották, a tervező intézet előkészitheti a könyvtári szolgáltatások fejlesztési tervét, különös tekintettel a jövőbeni és jelenlegi feltételekre. A jövő a céloktól és feladatoktól függ; a jelent a könyvtárak gazdasági és szociális fejlesztési igényei határozzák meg, valamint korlátozottan az emberi és pénzügyi források.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A feladatok nem a könyvtári tervező akaratától függenek, azt mennyiségileg a magasabb politikai és kormányzati határozatok irányitják. Latin-Amerikában korlátozza a tervezőket a gazdasági források elégtelensége és a szakképzett könyvtári személyzet majdnem teljes hiánya. Ugyanakkor az egyes országok kormányhatóságai elsőbbségi jogot biztositanak olyan létfontossági tényezőknek, mint az oktatás, közegészségügy, hirközlés stb.

A tervező már ismeri a jelenlegi könyvtári helyzetet: a mennyiségi és minőségi forrásokat és a szolgáltatások költségeit. Ismeri az igényeket és a kielégitésükhöz szükséges körülbelüli költségeket. Tudja, hogy az állami fejlesztési és beruházási keretekből milyen pénzügyi támogatásra számithat az ország könyvtárügye.

A tanulmány mintát ad a fejlesztési program elkészitéséhez. Megjegyzi, hogy ajánlatos 10 éves terveket készíteni, amelyeket 2, 3 és 5 évekre lehet felosztani, tehát rövid, közép és hosszulejáratu tervekre.

A továbbiakban részletesen ismerteti a terv felépitését és az egyes fejezetek tartalmát, ami lényegében a fentebbi részletesebb fejtegetések összeállitása. A sorrendre nézve a következőket javasolja:

a/ Bevezetés: háttér és módszertan; b/ Célok, feladatok és tervek; c/ Struktura; d/ Személyzet; e/ Törvény; f/ Könyvtári szolgáltatások szervezése; g/ Költségek.

Végrehajtás és kiértékelés

Amikor a tervet jóváhagyták, azt végre is kell hajtani. Ez az e célra felállitott végrehajtó testület feladata. Minden tervnek van egy "változó jellegü horizontja", vagyis soha nem végleges, hanem a tapasztalatok alapján javitani kell rajta. Elkerülhetetlen az oktatás, kutatás és fejlesztés változó feltételeihez és igényeihez való igazodás is.

A végrehajtás folyamán a terv rövidlejáratu része adja a legsürgősebb és alapproblémákat (törvényhozás, személyzet oktatása, végrehajtó testületek létrehozása stb.). Ezeket el kell végezni annak érdekében, hogy a közép- és hosszulejáratu terv feladatait meg lehessen oldani. A kezdeti rövidlejáratu terv időszakában helyes volna néhány könyvtárat létrehozni és a központi szolgáltatások nyujtását megkisérelni, persze korlátozott mértékben. Helyes továbbá az elért megoldások megvizsgálása is.

Ez a nehéz korai periódus adminisztrativ és technikai reformokat tesz szükségessé, pl. az előző könyvtári rendszer és szolgáltatások minőségi megjavitását és a személyzet ujbóli képzését, hogy azok a tervben megszabott uj kötelezettségeiknek eleget tudjanak tenni. Meg kell győzni az oktatási hatóságokat az uj rendelkezések előnyeiről; adminisztrativ intézkedéseket kell tenni, hogy a közép- és hosszu lejáratu terv számára az utat előkészitsük és lehetővé te-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

gyük a céljául kitüzött mennyiségi és minőségi mutatók elérését.

A terv végrehajtás közbeni kiértékelése feltétlenül szükséges, hogy a tervezés hatékonyságát ellenőrizni és a szükséges módositásokat végrehajtani lehessen. Az eredményeket össze kell hasonlitani a kitüzött célokkal.

Pénzügyi ellátás

Ezideig még nem készült tanulmány arra vonatkozóan, hogy Latin-Amerikában milyen százalékarányban támogatják az iskolai, közmüvelődési és nemzeti könyvtárakat az állami, regionális és városi költségvetésből. Ez a százalékarány azonban igen fontos minden könyvtári fejlesztési terv elkészitésénél. Kiinduló pontnak az oktatási célokra jóváhagyott költségvetés 4 százalékát lehet tekinteni.

A Mendoza-i konferencia javasolta, hogy az egyetemi költségvetés 5 százalékát használják fel könyvtári szolgáltatási célokra.

Rögzitett százalékarány ártalmas lehet a jövőbeni erőfeszitésekre, hogy nagyobb összeg jóváhagyását kérjék. Ezért a 4, illetőleg 5 százalék csak viszonylagos megjelölés, amely csupán tárgyalási alapként szolgál.

Speciális adók

Ezek forrásai lehetnek egy esetleges pénzügyi segélynek. Kuba például gyönyörü Nemzeti Könyvtárát és annak felszerelését annak az egyenes adónak köszönheti, amelyet minden zsák exportált cukorra kivetettek és igy rövid néhány év alatt rendelkezésre állt a szükséges pénzösszeg.

Ingyenes és fizetés ellenében történő szolgáltatások

A szolgáltatások a lehetőség szerint ingyenesek legyenek. Azonban emlékeztetni kell arra, hogy Latin-Amerikában számos közmüvelődési könyvtár müködését baráti hozzájárulásoknak köszönheti és a beiratkozási költségek néhány egyetemen rendszerint nagyon csekély összeget jelentenek ahhoz, hogy a könyvtári szolgáltatásokat fedezzék. Az állami bevétel ezen esetleges forrásaira azonban számitani kell, különösen a terv első éveiben, amikor a könyvekbe, felszerelésbe és épületekre beruházott összegek viszonylagosan magasak.

Pénzügyi háttér a nemzeti szerveknél

A kulturális szövetségek, magán alapitványok, cégek és a szakszervezetek olyan esetleges forrásai a pénzügyi támogatásnak, amelyeket meg kell vizsgálni. A szülői munkaközösségek (amelyek számos országban támogatják az általános iskolákat) az ifjusági szervezetek, a szakszervezetek és más társadalmi szervek támogatják a nemzeti oktatás megnövekedett kiadásait és amennyiben megfelelően ösztönzik őket, sokat tehetnek a könyvtári szolgáltatásokért is. A kiadói szövetségek is potenciális forrásai a pénzügyi támogatásnak, miután

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

egy pénzügyileg támogatott könyvtári szolgáltatás a legjobb gazdasági alap mindenféle kiadói üzleti tevékenységnek. (A tókiói szeminárium bizonyitotta be, hogy az Egyesült Királyságban kiadott gyermekkönyvek 80 százalékát, az Egyesült Államokban kiadottak kb. 90 százalékát a könyvtárak szerzik be.)

Forgalmi dugó a British Museumban

- igy lehetne leginkább jellemezni azt a problémát, amellyel Nagybritannia e hires muzeuma jelenleg szinte kilátástalanul küzd. Az óriási értékeket felhalmozó muzeumban és könyvtárában lassan legnagyobb érték a férőhely lesz. Minden egyes kiállitott tárgyra 9 olyan tárgy esik, amelyek dugig tömött raktárakban elásva a British Museumnak mint kulturális repozitóriumnak jelentőségét erősen csökkentik.

A tárgyaknak az embereket kiszoritó szerepe méginkább jelentkezik a könyvtárban, ahol több mint 9 milliós állomány mellé egy mindössze 390 férőhelyes olvasóterem járul. Be kellett vezetni a "sponsorship system" megoldást, tehát az ajánlási rendszert, ami viszont azt eredményezte, hogy a nemzeti könyvtárt a tudósokon kivül más már nem használhatja. És azok is csak nagyon nehézkesen, mert olykor két óra hosszáig is kell egy-egy könyvre várniok. Ennek oka sem a személyzet elégtelensége vagy hanyagsága, hanem az, hogy a könyvek egy része stószolva áll, mert a köteles példányok évente mintegy 2400 folyóméter uj polcot kivánnának.

A munkahelyek körül is szomoru képet nyujt a helyhiány. Az 1425 főnyi személyzet közül sokan olyan ablaknélküli lukakban dolgoznak, ahol csak ventillátor állandó járatása mellett lehet tartózkodni. Ilyen körülmények között rendezték meg - irja a Times - a centenáris kiállitást Marx Károly emlékére, aki A tőke nagy részét a British Museum olvasótermében irta, és ilyen munkahelyeken készül a 263 kötetes General Catalogue of Printed Books, amely a könyvtár 1455 és 1955 között megjelent összes nyugati nyelvü könyveit tartalmazza.

Részben a tulzsufoltság az oka az épület elhanyagoltságának is. Nemrég olvasóinak nagy derültségére a Times beszámolt arról, hogy kóbor macskák tömege él, szeretkezik és pusztul a muzeum alagsorának légaknáiban - és a rozsdásodó vastetőzet is őrzi helyenként még a náci bombatámadások nyomait.

Az egyre sulyosbodó problémák megoldására a muzeum immár két évtizede foglalkozik azzal a tervvel, hogy a könyvtár céljaira a tér szembenlévő oldalán telket vásárol. Ugy volt, hogy a kormány e célra mintegy 5 millió dollárnyi összeget engedélyez. (A közelmult szerzeményei között szerepel egy 1 millió dolláros kártyagyüjtemény!) Ez év novemberében azonban a müvelődésügyi miniszter, Patrick Gordon Walker bejelentette, hogy a kormány elejti ezt a tervet. Helyette inkább azt inditványozta, hogy a muzeum felesleges kincseit és könyveit adja át más, több férőhellyel rendelkező intézményeknek.

A közvélemény élesen szembeszállt ezzel az elgondolással, s a tudós világ is szinte egyértelmüen ellene foglalt állást. A nemzeti könyvtár - irta a Sunday Times - talán legkifejezőbb szimbóluma az angol kulturának. A kultuszminiszter -tették hozzá mások- ezzel az erővel akár a Westminster apátság lebontását is inditványozhatta volna.

A muzeum igazgatója bejelentette, hogy tovább is harcol az eredeti elgondolás keresztülviteléért - de jelenleg az emberi kultura egyik legnagyobb gyüjtőhelyére felstószolt könyvek nehezitik meg a bejutást.

KELECSÉNYI Gábor

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

IRODALOM NYILVÁNTARTÁSÁRA SZOLGÁLÓ KATALÓGUSFAJTÁK ÖSSZEHASONLITÁSA

KENÉZ Győzőné

Irwin Pizer(1) a könyvtári katalógusokról szóló cikkében - a többi közöttezt irja: "Végül kénytelenek vagyunk ujból a nagy emberi mumust, a tradiciót emlegetni, ami most a cédulakatalógust részesiti előnyben". (A kiemelés tőlem. K.Gy.)

Érdemes ismételten foglalkozni a kérdéssel, ha a cédulakatalógus előnyben részesitésének okait kissé szélesebben akarjuk feltárni.

A katalógusfajták áttekintése előtt szögezzünk le annyit, hogy akár a hagyományos, akár a gépi- vagy más uton készitett katalógusoknál legelső követelmény a feltárás mélysége és szakszerüsége.

A katalógusok mélysége függ a könyvtár jellegétől is, hiszen természetes, hogy szakkönyvtárak katalógusaival szemben nagyobb követelményeket támasztunk, s a szakozás mélysége elengedhetetlenebb, mint a közmüvelődési könyvtáraknál. A katalógusok szükséges mélysége és szakszerüsége akár gépi- akár cédulakatalógusnál, elsősorban a szakozó szaktudásán és lelkiismeretességén mulik.

Amerikai kutatóintézetekben nem egy helyen használnak olyan elektronikus számitógépeket, amelyeknek egy-egy irógépszerü egysége a kutatók szobájában van elhelyezve. A kutatók ezeken a gépeken adják meg a központi számolóegységnek a problémákat, melyeket az perceken belül megoldva, kész, gépelt eredmények formájában bocsát rendelkezésükre. Az ilyen számitógép memóriájába tárolt könyvtári szakkatalógus lesz az a formája az irodalomtárolásnak, amelyik abszolut gépesitett s amelyik a bibliográfiát az igényelt téma szerint összegyüjtve kiirja a kutató számára. Ezzel a mi körülményeink között nem egyhamar számolhatunk, nem is lenne kihasználható, csak egy-egy nagy hálózati központ (pl. OMK) esetében, amely telex-szerü kapcsolatban állva a szakintézményekkel egy egész országot elláthat szakbibliográfiával.

Jelenlegi hazai adottságainkat tárgyaljuk csak, s a katalógusokat az olvasó és a könyvtáros szempontjából is vizsgálva.

AZ OLVASÓ

Vegyük először az olvasó és katalógus viszonyát, éspedig egy tudományos kutatóét, aki témájához keres irodalmat.

Belépve a cédulakatalógussal rendelkező könyvtárba, az olvasó sajátmaga vagy a könyvtáros segitségével keresi meg a szakkatalógus megfelelő

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

fiókját, s a cédulákat végignézve szedi össze a szükséges irodalmat. E válogató müvelet után kölcsönzi a könyveket a könyvtárból.

A géppel készült könyvkatalógusoknál ugyanigy válogat, ugyanezeket a cimleirásokat nézi végig, hiszen ha azonos szakozóval számolunk, akkor a gépi katalógus ugyanannyi szempont szerint irta le és tartja nyilván a müvet, mint a cédulakatalógus. Mivel azonban a gépi katalógus nem készittethető naponta, nem tartalmazza esetleg az utolsó hónap irodalmát, igy a kutató azt kénytelen cédulakatalóguson átnézni, ha naprakész irodalmat keres. A gépi kiirásu katalógus nehezebben olvasható, a mai technika nem tudja biztositani a kiemelt szövegrészeket, az aláhuzásokat, a szövegből hiányzik az összes veszsző, kötőjel. stb. jelzések, amik könnyitik az olvasást. Munkapszichológiai szempontból tehát a monoton szöveg miatt előnytelenebb az olvasó helyzete, s az egyetlen látszólagos előny, hogy kézbevehető kötetet lapoz az olvasó és nem cédulákat.

A kézi lyukkártyás rendszerek közül:a perem- vagy réslyukkártyás rendszer, csak korlátozott mennyiségü kártya esetében használható kényelmesen. Ha például kétezer kártyából ki kell válogatni az egy témával foglalkozókat, a kétezer kártyát (válogatóvillás válogatás esetén) hat menetben lehet átválogatni. Évi átlagosan 2000 mü gyarapodása mellett három év alatt 6000 kártya gyülik össze. Az utolsó három év keresett szakirodalmának válogatását tehát, már hosszadalmas kézimunka előzi meg, s csak ezután láthat hozzá az olvasó a cimek közti irodalom érdemi válogatáshoz, majd a kölcsönzéshez.

Ez a válogatást megelőző időtartam még tovább nő a fénylyukkártyák esetében, ahol valóban széleskörü tartalomfeltárási lehetőségek nyilnak ugyan, de ha az olvasó a kártyákon áttüző fényjelzéssel kétszáz fontos szakmüvet (illetve azok számát) állapit meg, a számokhoz tartozó cimleirásokat (200-at) - 200 helyről kell előkeresnie, hogy azokból válogathasson és kölcsönözhessen.

Láthatjuk tehát, hogy az olvasó az őt érdeklő irodalom adataihoz minden rendszernél más-más uton jut el: a jól szerkesztett cédulakatalógusnál két-három fiókban megtalálja azt, ami őt érdekli, a gépi kiirásu kötetkatalógusnál ugyanezt találja meg ugyanigy közvetlenül, csak nehezebben olvasható formában és egy oldalon nem egy cimmel, hanem nyolccal, ékezetek nélkül, fárasztó nyomásban; a peremlyukkártyáknál előválogatni kell -ami mint mondtuk évi 2000 kötetes gyarapodásnál- nem kis munka, végül a fénylyukkártyás nyilvántartásnál háromszoros előválogatási lépcső előzi meg a cimleirások kézbevételét. (Lásd 1. ábra).

Az olvasó számára egy fontos: minél jobb bibliográfiát kapjon a munkájához. Nem érdeke, hogy előtte vibrátoros válogatóval, vagy fénylyukkártyás válogatással kelljen szelektálni. Ha a szakozót, illetve a szakozás mélységét azonosnak vesszük az összes katalógusfajtáknál, akkor az olvasó számára könnyebben hozzáférhetőnek, előnyösebbnek látszanak a gépi kiirásu vagy cédulakatalógusos rendszerek, ahol közvetlenül kezébe kapja a kért irodalmat.

A KÖNYVTÁROS

Az olvasó szempontjait áttekintettük; lássuk a könyvtárosét: először a katalógust használó könyvtárosét.

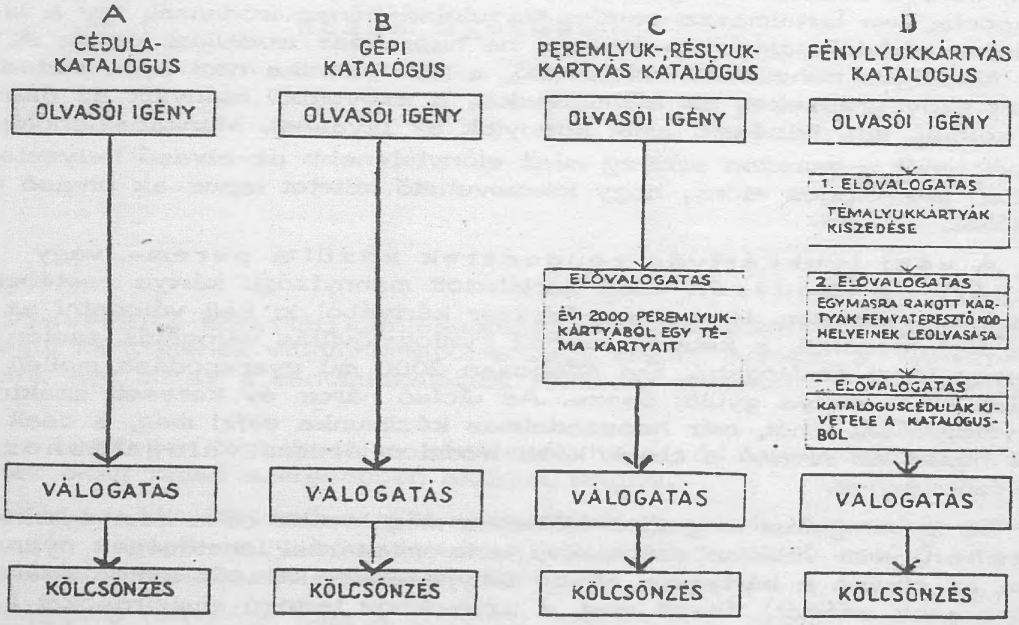
Olyan könyvtárakban, ahol a munkaerő komoly probléma, feltétlenül azok a katalógusrendszerek gazdaságosak, ahol az olvasó maga válogat (tehát a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

cédula és a könyvkatalógus) s a könyvtárosnak már csak a kölcsönzési tennivalója lesz az olvasó által megirt kölcsönzőlapok alapján. (2.ábra.)

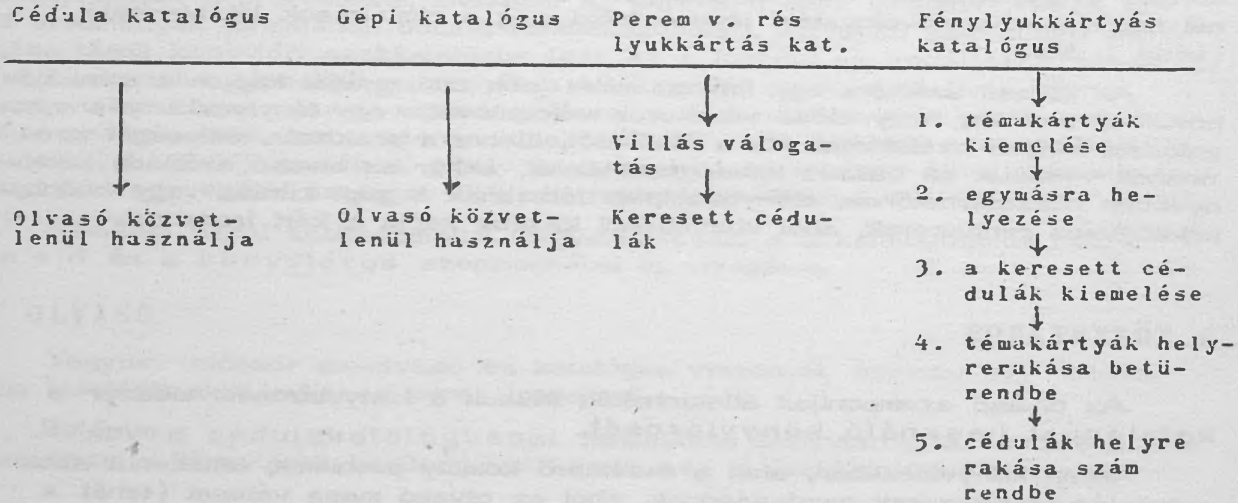
1. ábra

KÜLÖNBÖZŐ SZAKKATALÓGUS FAJTÁK HASZNÁLATÁNAK FÁZISRENDSZERE

2. ábra

IRODALOMKERESÉSI MUNKAFOLYAMATOK KÜLÖNBÖZŐ SZAKKATALÓGUSFAJTÁKNÁL

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Nagyforgalmu helyeken nem tanácsos a peremlyukkártyák válogatását sem az olvasóra bizni, mert kevés gyakorlattal rendelkező olvasók rongálják a kártyákat, s időtrabló munka a szétfoszlott peremü kártyák ujragépelése és ujralyukasztása.

Nem bizható az olvasóra a fénylyukkártya rendszeres kezelése sem, ahol a témakártyákat betürendből, esetleg nagyobb csoportokba előrendezett betürendből kell kiemelnie, oda visszatenni, s ugyanigy a sorszámozott cimleirásokat is.

A kölcsönző könyvtáros szempontjából tehát -mai adottságainkat tekintve- azok a rendszerek tekinthetők előnyösnek, ahol az olvasó önállóan használhatja a katalógust.

Hogy a katalógust készitő könyvtáros szempontjából kereshessük meg a legelőnyösebb rendszert, a katalóguskészités munkafolyamatainak egyes fázisait át kell vázlatosan tekintenünk.

3. ábra

A KATALÓGUSKÉSZITÉS MUNKAFOLYAMATA

A. cédulakatalógus	B. Gépi kötetkatalógus	C. Perem- réslyukkártya	D. Fénylyukkártya
1. cimleirás	1. cimleirás	1. cimleirás	1. cimleirás
2. ellenőrzés	2. elleuőrzés	2. ellenőrzés	2. ellenőrzés
3. szakozás	3. szakozás	3. szakozás	3. szakozás
4. " ellenőrzés	4. " ellenőrzés	4. " ellenőrzés	4. " ellenőrzés
5. sokszorositás	5. lyukasztás	5. kódbejelölés a lyukkártyán	5. sorszámozás
6. szakszám aláhuzás, irányitás	6. gépi rendezés	6. kártyalyukasztás	6. belyukasztás
7. szétválogatás	7. kiirás		7. lyukkártya betürendberakás
8. beosztás, katalógusszerkesztés	8. köttetés		8. beosztás

Előkészitő munka

Szakrendszer Gépi program Kártyaterv - - - -

A./ A cédulakatalógus készitésének munkafolyamata

Munkaerőigénye

Müveletek	Munkaerőszükséglet
1. cimleirás	középfoku képzettségü
2. ellenőrzés	középfoku
3. szakozás	szakképzett
4. ellenőrzés	szakképzett
5. sokszorositás	technikai
6. cédulajelölés	technikai
7. szétválogatás	technikai
8. besorolás	középfoku, illetve felsőfoku

Előkészitő munkák

1. A könyvtár egyéni szakrendszerének vagy ETO katalógus szerkesztési szempontjainak összeállitása az intézmény igényeinek megfelelően.
2. Tárgy-, illetve szakmutató készitése.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A cédulakatalógus előnyei

1. Az olvasó a könyvtáros segitsége nélkül használhatja.
2. Tetszés szerint bővithető.
3. Bármikor javitható.
4. Csak a 3. és 4. lépés kiván felsőfoku képzettségü szakembert.

Hátránya

A gyorsan szaporodó és nagy helyet foglaló (szerteágazó) katalógus.

B./ A gépi katalógusok készitésének munkafolyamata(2)

Müveletek	Munkaerőszükséglet
1. cimleirás	középfoku
2. ellenőrzés	középfoku
3. szakozás	szakképzett
4. ellenőrzés	szakképzett
5. géprevitel	
6. rendezés	müszaki
7. kiirás	
8. kötés	technikai

Előkészitő munkák

A programozás, a teljes gépreviteli rendszer felállitása (könyvtárosi és lyukkártyás programozó szakembert igényel).

Előnyei

A tárolt adatokból bármikor gépi uton kiiratható egy-egy téma bibliográfiája. A szakkatalógus esetleges rendezését is a gép végzi. Felsőfoku képzettségü szakembert a rendszer beinditásától csak a 3., 4. részmüvelet igényel.

Hátránya

A gép csak sok könyvtár közös tulajdonaként müködtethető gazdaságosan, ezért "sorbaállás" adódik a használatnál.

C./ Perem- vagy réslyukkártyás katalógusok készitésének munkafolyamata

Müveletek	Munkaerőszükséglet
1. cimleirás közvetlenül kártyára	középfoku
2. cimleirás ellenőrzése	középfoku
3. szakozás: a könyv témájának megfelelő kódszám megállapitása	szakképzett
4. a "szakozás" ellenőrzése	szakképzett
5. a kódszám helyének bejelölése a lyukkártyán	
6. a kártya lyukasztása	technikai

Előkészitő munka

A kódrendszer felállitása. A kártyák optimális kihasználása szem előtt tartásával.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Előnye

1. elmarad a katalóguscédulák rendezése és besorolása
2. elmarad a sokszorositásuk
3. sok szempont vihető rá.

Hátránya

1. bizonyos kártyamennyiségen tul nehézkes a válogatás
2. a kártyák erősen kopnak a válogatás során
3. a katalógus ugyan kártyadarabszám szerint átlagosan egyötöde az ETO szakkatalógusok kártyamennyiségének, azonban a kártyák nagyobb mérete miatt foglalnak el több helyet, s e méret a szükséges lyukak száma miatt csak bizonyos mértékig csökkenthető.

D./ Fénylyukkártyás katalógusok készitésének munkafolyamata

Müveletek	Munkaerőszükséglet
1. cimleirás	középfoku
2. cimleirás ellenőrzése	középfoku
3. szakozás	szakképzett
4. szakozás ellenőrzése	szakképzett
5. a cimleirást tartalmazó katalóguskártyák besorszámozása	technikai
6. a kártyák sorszámának belyukasztása a mü szakterületének megfelelő fénylyukkártyára	technikai
7. a lyukkártyák betürendes sorrendbe történő lerakása	technikai
8. a cimleirt kártyák sorszám szerinti lerakása	technikai

Elönyök

Előzetes szakrendfelállitást nem igényel, a lyukkártyás témakartonok számát tetszés szerintire bővithetjük, 7-10 000 mü tartható nyilván egy kártyán.

Hátrányok

Bizonyos témakártyamennyiségen tul nehézkes a válogatás: a témakártyák visszakeresése is.

Minden kikeresett számot külön ki kell keresni a cédulakatalógusból (100 kártyát 100 helyről).

A nagy kartyaméret nehézkes nagy katalógusszekrényeket, illetve fiókokat igényel, kényelmetlen munkaeszköz.

Mint a 2. ábrán látható, az irodalomfeldolgozás első négy lépése minden katalógusfajtánál azonos.

Az A és B rendszert összehasonlitva B előnyösebbnek, s a kevés munkaerővel dolgozó könyvtár számára gazdaságosabbnak látszik, mert a könyvtáros munkája a szakozással végetér, s a többit elvégezheti bérmunkába: kész könyvkatalógusokat kap vissza. (3)

Ha egy könyvtár a havi katalógus ujrairást rendszeresen biztositani tudja, és a könyvkatalógus előbbiekben emlitett hátrányaival nem törődik, évi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

2000 kötetes gyarapodásnál két munkaerőről mondhat le (a sokszorositóról és a katalógusszerkesztőről).

A C rendszernél jelentősen kevesebb az 5., 6. munkaműveletek munkaerőigénye, mint az A és B rendszernél (2), nemcsak órában, hanem képzettséget tekintve is, hiszen a lyukasztás technikai munka, a katalógusszerkesztés pedig korántsem az.

Az A és D rendszert összehasonlitva: az A-nál ugyanannyi cédulát kell lerakni a szakkatalógusba, mint ahány témalyukkártyát elő kell venni, belyukasztani s ujra helyére tenni, D-nél minden egyes könyvnél (4). Az A esetben mechanikusnak tünnek a 6. 7. lépés munkaműveletei, mig a D esetben minden mü minden descriptoránál egyedileg keresendő ki és rakandó vissza a témalyukkártya.

A-nál tehát mechanikusan aláhuzok, szétválogatok és besorolok egy könyv esetében 10 kártyát, D-nél forditva: kiválogatom a 10 descriptort tartalmazó kártyát, belyukasztom, utána visszarakom a betürendbe (a visszarakás mechanikus, mert megjelöltem, hogy honnan vettem ki) s ugyancsak mechanikus a cimleirást tartalmazó kártya helyrerakása a katalógusba. Érezhetően nehézkesebbnek tünik a D rendszer - de nem a "tradició" miatt.

Ha az olvasó - a katalógust használó, s a katalógust készitő könyvtáros szempontjait egymással összevetjük, látható, hogy az első két esetben a gazdaságosság szempontját tekintve könnyebben törtünk pálcát a cédulakatalógus mellett, mint a harmadik esetben, hiszen az egyes könyvtárakba bevezetett katalógusok rendszerint az ottani adottságoknak megfelelően alakultak ki (kevés gyarapodás évente - lyukkártyás szakkatalógus; nagy könyvtár, sok gyarapodás - gépi feldolgozás stb.) és rendszerint ezek determinálják a katalógusfajtákat.

E néhány gondolattal csak arra kivántam rámutatni, hogy a "tradició" korántsem fogadható el egyértelmüen elsődleges "korlátozó" tényezőként. A kérdés igen széleskörü és érdekesen összetett, ezért mélyebb vizsgálatot kiván. Munkaökonómiai és időméréseket és vizsgálatokat volna érdemes végezni, mely felmérések esetleg hiteles támpontot is nyujtanának a könyvtár és dokumentációhoz szükséges hazai munkanormák megállapitásához.

J e g y z e t e k

(1) Plzer, J. H.: Kötetkatalógus, vagy cédulakatalógus. = Könyvtári Figyelő, 12. évf. 1966. 1. sz. 49. p.

(2) A könyvkatalógusokhoz: jelenlegi gépi adatfeldolgozó és kiiró adottságok mellett kiskönyvtárnál évi 2000 gyarapodást számitva a betürendes katalógus legalább hatszáz oldalas könyv lenne. Nagykönyvtár évi 30 000 darabos gyarapodásánál 9000 oldalas csak a betürendes katalógus (9000 monoton oldal). A szakkatalógus évente (kiskönyvtárnál mondjuk négyszer 600 oldal, nagykönyvtárnál 36 000 oldal. Eszerint a nagykönyvtár évente 18 kötet betürendes katalógust és cca 50 kötet szakkatalógust készit, ami két polcfolyóméter. Kiskönyvtárnál ez öt kötet évente.

A katalógusokat frissességük biztositása miatt legalább havonta ujra kell nyomni. Nagykönyvtárnál tehát első évben 70 kötetet, másodikban 140-et nyomnak havonta ujra. A Hollerithgép kiirási kapacitásának megfelelő hat-nyolc példányban készül a katalógus. Ha a köteteket valamilyen eljárással sokszorositani kell, mert mondjuk a könyvtárnak a fenti hat-nyolc példány nem elég, akkor a költségek, a havi ujranyomás, a köttetés (mondjuk 140 kötetnél) tetemes összeget jelentenek.

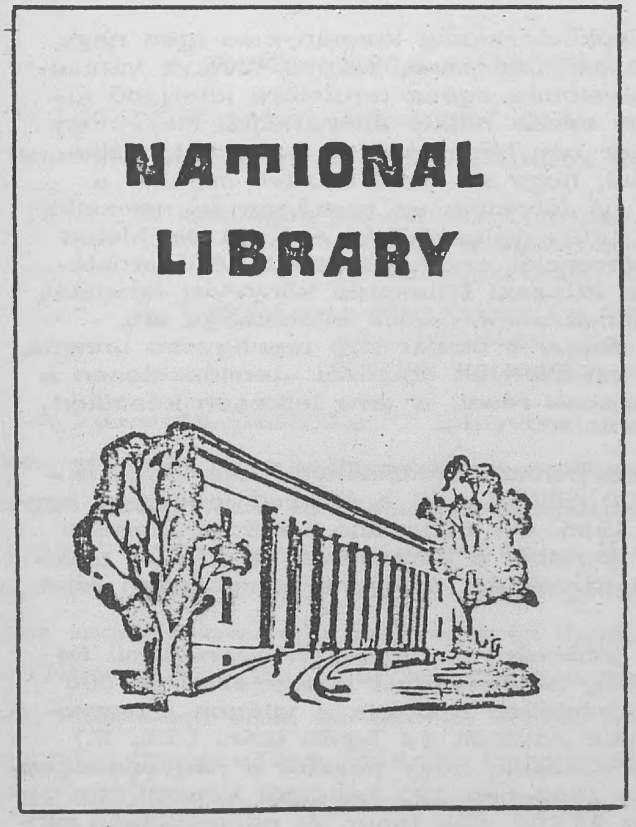
(3) A cédulakatalógus és gépi katalógus költségeinek összehasonlitására vonatkozóan az OMK adata áll csak rendelkezésre. Hagyományos feldolgozónál 1 könyv 17.- Ft., gépinél 11.- Ft. Az irodalomban található munkanormák olyan eltérőek, hogy semmiféle következtetést azokból levonni nem lehet. E katalógusfajták elkészitésének időmérését olyan jellegü könyvtár van hivatva elvégezni, ahol mind a négy rendszert használják (OMK), igy azonos jellegü irodalmat dolgoznak fel mind a négyre s ezért összehasonlithatók a kapott adatok.

(4) A két katalógusfajtának nagyságbeli különbsége (az A karton 1/6-a a D-nek) külön munkaügyi vizsgálatot igénylő és érdemlő téma.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

BULGÁRIA TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRAIRÓL

VERBŐCZI Gyuláné

Könyv és könyvtár tudományos könyv és tudományos könyvtár fontos szerepet tölt be a mai Bulgáriában. Az a felismerés, hogy fejlesztésük és optimális müködésük biztositása a tudományos haladás és gazdasági-müszaki fejlődés szempontjából alapvető jelentőségü, a kérdést a müvelődéspolitika előterébe állitotta. A könyvtárügy e részterületének vázlatos ismertetése is megkivánja,hogy röviden áttekintsük a bolgár könyvtárak fejlődésének történetét. Enélkül nem kaphatunk hü képet, hiszen az ország gazdasági, politikai és kulturális helyzete tükröződik mindenkor a könyvtárügy alakulásában, s az elért eredmények értékelése csak ebben a megvilágitásban lehet reális.

Bulgária, mint Európa kapuja a Kelet felé, évezredeken át harcok, háboruk szintere volt. A kialakult kulturák

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ezekben a harcokban mindig ujra és ujra megsemmisültek. A bolgár állam fejlődésére is döntően hatottak ezek a földrajzi és történelmi tényezők.

A középkori Bulgária politikai hatalom, területe ekkor éri el legnagyobb kiterjedését. Magas szinvonalra emelkedő kulturális életében már szerephez jutnak a könyvtárak is. A szláv irás megalkotását, Kirill és Metod müködését követően a IX. században kolostori és főuri könyvtárak egész sora létesül. A bizánci hatalommal, majd az ozmán birodalommal szemben vivott harcok folyamán ezek a könyvtárak elpusztulnak, s az 500 éves török uralom a müveltség fejlődését végzetesen megakadályozza. Ha elgondoljuk, mit jelentett hazánk számára a 150 éves török megszállás, könnyen elképzelhető, mit jelentett Bulgária számára ez az öt évszázad. 1878-ban szabadul meg végre az ország a török igától, s megkezdődhet a bolgár állam "reneszansz"-a. A kulturális felemelkedés vágya - mely oly jellemző a bolgár népre - tudományos és oktatási intézményeket hoz létre, s megalakulhatnak ezek könyvtárai (Tudományos Akadémia Könyvtára, Szófiai Egyetem Könyvtára). Az azóta eltelt kilenc évtized sem kedvezett a békés fejlődésnek. Két világháboru és a német megszállás szenvedéseit kellett a bolgár népnek elviselni. A könyvtárak fejlődése semmiképpen sem állott arányban a velük szemben jelentkező igényekkel, a bombázások során pedig még a Nemzeti Könyvtárnak is csaknem teljes állománya megsemmisült. Igy szinte csak a Bolgár Népköztársaság megalakulása, 1944. szeptember 9. hozta meg a döntő fordulatot. Nemcsak az ország gazdasági fellendülése, de egyetemes fejlődése is ekkor veszi kezdetét. A kulturpolitika alapvető változását tükröző néhány jelentősebb célkitüzésre kivánok a továbbiakban rámutatni, melyek hatása könyvtári vonatkozásban is észlelhető.

Müvelődéspolitika. A Bolgár Népköztársaság kormányzata igen nagy jelentőséget tulajdonit mindazon kérdések megoldásának, melyek hivatva vannak az ország kulturális felemelkedését, a müvelődés egész területére kiterjedő állandó, folyamatos fejlődését biztositani. De tulzás nélkül állapithatjuk meg, hogy ebben a tevékenységében az egész bolgár nép támogatására számithat. Céltudatos müvelődés-politikáját jellemzi például, hogy ez évtől kezdve májust a "Kultura hónapjá"-nak nyilvánitotta, s e hó folyamán az országos és nemzetközi kongresszusok egész sorát rendezik. 1967. május 22-én a Kirill és Metod Nemzeti Könyvtár tartott tudományos konferenciát országos jelentőségü problémák megvitatására, igy: a tudományos és müszaki fejlesztés könyvtári feladatai, egzakt és alkalmazott tudományok müvelőinek szakirodalmi ellátottsága stb. - Május 24. a szláv irás, Kirill és Metod napja, a bolgár nép legnagyobb ünnepe. Ekkor a diákok, tanárok és a kulturális intézmények dolgozói -természetesen a könyvtárosok is- ünnepi felvonuláson vesznek részt, s erre lelkesen készülődnek.

A kormányzat kulturális és szociális célokra (tudományos fejlesztés, müvészet, oktatás stb.) az 1966. évben 1000 millió Levát, a nemzeti jövedelem egyharmadát irányozta elő, mely összeg az 1965. évi 800 millió Levával szemben 25 %-os emelkedést jelent (3). Ebből a keretből a könyvtárak is komoly támogatásban részesülnek, hogy az általános müveltségi szinvonal emelésében rájuk váró feladataikat megoldhassák.

Kormányzati célkitüzés az oktatási intézmények hihetetlen gyorsütemü fejlesztése, de a következő adatok a fiatalság tanulásvágyát is kifejezik. 10 000 lakosra jutó főiskolai hallgatók száma tekintetében Bulgária a világon a negyedik helyen áll - a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Japán után. (15., 2.) Figyelmet érdemlő adat ez, ha tekintetbe vesszük, hogy például a negyedszázaddal ezelőtt megindult müszaki felsőoktatás 1942-ben 122 hallgatót képzett, ma pedig csupán a szófiai müszaki főiskolákon 25 000 diák tanul. A népgazdaság minden ágában, de főként müszaki vonalon mutatkozó szakemberhiánynak ez a szám megnyugtató felszámolását jelzi.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Néhány szót érdemel a könyvkiadás fejlesztésének kérdése is. 1939-hez képest 1963-ban hatszorta magasabbra emelkedett a kiadott kötetek száma (1939-ben 6 480 000; 1963-ban 37 700 000 (15). A felszabadulás óta, 1944. szeptember 9-től 1966-ig 58 670 mü, összesen 512,5 millió példányban került kiadásra. A IX. Pártkongresszus határozatai és irányelvei a könyvkiadás fejlesztésének széleskörü programját tartalmazzák, mely 1970-re lakosonként átlagban 6 könyvet irányoz elő. A bolgár könyvkiadók 1966-ban 4 534 000 példányban jelentettek meg ezernél több tudományos müvet, melyek között elsősorban müszaki, orvostudományi és mezőgazdasági témákat feldolgozó kiadványok szerepelnek. Egyébként mind a müvek, mind a kötetek számát tekintve, legtöbb a társadalmi-politikai irodalom müfajában megjelentetett kiadvány (2).

A könyvkiadás fejlődésére már csak azért is érdemes figyelmet forditani, mert ezen a területen szintén évszázadok elmaradását kell Bulgáriának felszámolni. Igen sok könyvtárban tapasztalható -főként a müszaki jellegüekben- hogy az orosz nyelvü kötetek száma messze meghaladja a bolgár nyelvü müvekét. Például a szófiai Müszaki Főiskolák Központi Könyvtárában a statisztika kb. 60 000 bolgár kötettel szemben kb. 130 000 orosz nyelvü müvet regisztrál. Nagy feladatok várnak tehát a müszaki szakirodalom müvelőire és kiadóira.

Igen nagy fejlődést mutat az elmult évtizedben a tudományos intézmények publikációs tevékenysége. A Tudományos Akadémia, Szófiai Egyetem, Müszaki Főiskolák kiadványait a könyvtárak nemzetközi kiadványcsere keretében is eljuttatják külföldre s tájékoztatásuk szerint a partnerek részéről ezek iránt egyre nagyobb érdeklődés nyilvánul meg.

A TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRAK TEVÉKENYSÉGE

A "Bolgár könyvtári tájékoztató" (12), mely az 1961-ig alapitott könyvtárakat ismerteti, jellegük és funkciójuk szerint két csoportot különböztet meg:

1. Általános könyvtárak (kerületi könyvtárak, csitalisték -melyek egyuttal a kulturotthon szerepét is betöltik-, iskolai és szakszervezeti könyvtárak)
2. Tudományos könyvtárak (a Tudományos Akadémia, Mezőgazdasági Akadémia, Egyetemek és főiskolák könyvtári hálózatai, valamint a szakkönyvtárak).

A könyvtárpolitika fő irányvonalainak meghatározása, a könyvtárak tevékenységének és együttmüködésük szempontjainak kialakitása, egységes tudományos módszertani és ideológiai irányitásuk a 167/1957.sz. könyvtárügyi szabályrendelet értelmében a Kulturális és Müvészeti Bizottság hatáskörébe tartozik. (15, 13. p.). Költségvetési hitelkeretük biztositása és felosztása azonban nem egy szervezetben összpontosul, csak a vezető nagykönyvtárak (Nemzeti Könyvtár, Tudományos Akadémia Könyvtára) müködnek a Bizottság főhatósága alatt. Ez az oka annak, hogy anyagi ellátottság, elhelyezés és technikai felszereltség, valamint állományfejlesztési lehetőségek tekintetében ezek az intézmények előnyösebb helyzetben vannak, mint a minisztériumok - pl. Oktatásügyi Minisztérium- alá rendelt könyvtárak. A Kulturális és Müvészeti Bizottság munkáját a Nemzeti Könyvtár támogatja.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az organizációs kérdésekben is tervszerü és céltudatos munka tapasztalható. A tudományos könyvtárak szervezetileg erősen központositott hálózatok keretében müködnek. A Tudományos Akadémia, valamint a felsőoktatási intézmények központi könyvtárai például mind a beszerzést, állománybavételt és feldolgozást, mind a cseretevékenységet központilag végzik tagkönyvtáraik részére. A könyvek a hálózat minden könyvtárába a pontos cimfelvételt és szakszámot tartalmazó katalóguscédulákkal és leltári számmal ellátva kerülnek. Több helyütt, igy a Nemzeti Könyvtárban, a Tudományos Akadémia és a Szófiai Egyetem Központi Könyvtárában az intézetek saját nyomdája készíti a nyomtatott katalóguslapokat. A felsőoktatási intézményekben megfigyelhető a törekvés a tanszéki könyvtárak helyett kari, illetve intézeti könyvtárak kialakitására, nemcsak az ujonnan alakuló főiskolákon, de a nagyobb hagyományokkal rendelkező felsőoktatási intézmények esetében is. Kialakult az a vélemény, hogy ezuton jobban biztositható a kötetek kihasználtsága, a szakszerü könyvtári gondozás és feltárás. A központi, illetve intézeti könyvtárak mellett tanácsadó testületek, könyvtári tanácsok müködnek. Ezek tagjai (tudományos dolgozók és oktatók) segitséget nyujtanak az előszerzeményezésben, főként a devizás rendelésekkel kapcsolatos problémák megoldásában, a könyvtár és az intézet közötti jó együttmüködés biztositásában.

A módszertani munkára igen nagy hangsuly esik, ezt alapvetően fontosnak tartják a könyvtárak folyamatos továbbfejlesztése érdekében. Vezető szerepet tölt be ezen a téren a Kulturális és Müvészeti Bizottság Könyvtárosztálya és irányitása alatt a Nemzeti Könyvtár Tudományos Módszertani Osztálya. A Nemzeti Könyvtár közvetlen módszertani tevékenységet fejt ki a közmüvelődési és a főiskolai hálózat felé, a többi könyvtári hálózat saját módszertani szerveinek irányitása alatt müködik, de a Nemzeti Könyvtár segiti és koordinálja munkájukat. A tudományos-müszaki könyvtárak (tervezőintézetek, vállalatok stb. könyvtárai) módszertani irányitására például a néhány év előtt alapitott Állami Müszaki Könyvtár kapott megbizást, a feladatok döntően fontos részét azonban ma is a Nemzeti Könyvtár látja el, s csak fokozatosan adja át a megfelelő tapasztalatokkal még nem rendelkező, fiatal intézménynek.

A Nemzeti Könyvtár módszertani osztálya elméletileg kidolgozza a könyvtári munkafolyamatok (szerzeményezés, könyvtártechnika, könyvtárigazgatás, tájékoztatás stb.) ésszerü rendjét és publikációival, gyakorlati utmutatásaival, konferenciák és szemináriumok szervezése utján előmozditja az ország könyvtáraiban végzett munka hatékonyságát, szinvonalának emelését. Példaként emlitem a "Könyvtártechnikai minimum" c. kötetet, mely minden könyvtártipusra vonatkozóan kidolgozott iránymutatást tartalmaz (14), vagy Z. Dafinov tanulmányát (4), mely-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ben a speciális müszaki kiadványok fajtáit, beszerzésük, feldolgozásuk és raktározásuk legcélszerübb módját ismerteti, egyuttal tanácsot ad, hogyan lehet feltárni és a szakember számára hozzáférhetővé tenni ezt az irodalmat. Több tanulmány foglalkozik a tudományos-müszaki könyvtárak szervezésének, fejlődési perspektiváinak kérdésével. Módszertani iránymutatást adnak a tájékoztatási szervekkel és az iparral fennálló kapcsolatok elmélyitésére (pl. 5,6.)

A Nemzeti Könyvtár módszertani osztálya gondoskodik alsó- és középfoku tanfolyamok szervezése utján a könyvtári dolgozók szakmai továbbképzéséről is.

Felsőfoku könyvtárosképzés a Szófiai Egyetem Bölcsészet- és Történettudományi Karán folyik 1953 óta, könyvtártani és bibliográfiai szakágazat keretében. Harmadik, vagy második szakként választható kémia, biológia, jog stb. mellett a könyvtárszak az 1. és 2. félévében. Az egyetem összes elsőéves hallgatója részére 3 órában könyvtárhasználati alapismereteket és a 6. félévben bibliográfiai minimumot (4 óra előadás, 4 óra gyakorlat) oktatnak (10., 139.p.). Bulgária tehát azon felismerés alapján, hogy optimális eredmény eléréséhez nemcsak a könyvtárak dolgozóit, de használóit is fel kell szakmailag készíteni, példamutatóan megtette az első lépéseket. Ezen felül diplomás mérnökök levelezőoktatás keretében könyvtárosi pótképesitést szerezhetnek. (Bulgária könyvtárosképzéséről következő cikkünkben számolunk be részletesebben.)

Jelenleg a könyvtárakban -még a müszaki jellegüekben is- általában humán képesitésü munkatársak dolgoznak, mérnökök inkább csak tájékoztató és dokumentációs feladatköröket töltenek be. A tudományos dolgozók az oroszon kivül általában legalább egy nyugati nyelvet értenek és sok esetben egészen kitünően beszélnek.

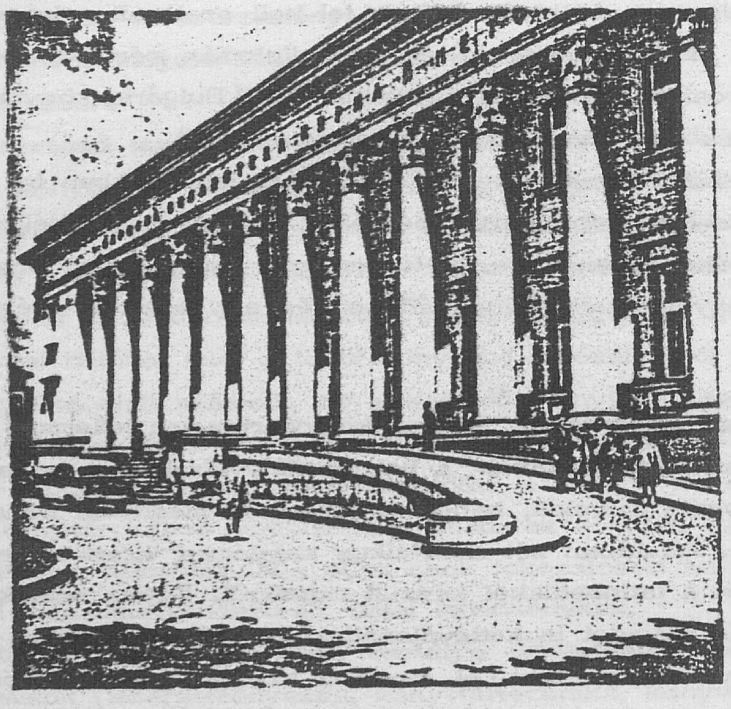
Cimleirás, szakozás. Minden könyvtártipusra jellemző, hogy -eltérően a nálunk alkalmazott gyakorlattól- a bolgár könyvtárak nem transzliterálják a cirill- illetve latinbetüs müveket, hanem a cimlapnak megfelelő irásmóddal készitik a cimfelvételeket. Általában két alfabetikus katalógust szerkesztenek, egyet a cirillbetükkel, egyet a latinbetükkel készült müvekről. Egyes esetekben előfordul, hogy a cirillbetüs anyagot is kettéválasztják és külön katalógus tárja fel a bolgár, külön az orosznyelvü irodalmat (pl. Nemzeti Könyvtár, várnai Főiskolai Könyvtár.) A szakkatalógusban azonban együtt találhatók az egész gyüjteményről készült cimfelvételek, itt az egyes szakcsoportokon belül a cirill irással készült katalóguslapok előzik a latinbetüs felvételeket. Mind a könyvanyagot, mind a folyóiratállományt feltáró katalógusok a fent ismertetett módszerrel készülnek.

A bolgár könyvtárak nem alkalmaznak egységes szakozási rendszert. A kisebb könyvtárakban az ETO rendszerben osztályozzák a beérkezett müveket.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A tudományos könyvtárak azonban a közelmultban áttértek a szovjet szakozási rendszer egy bolgár könyvtárak részére kidolgozott változatának használatára, amely betü- és számkombinációs jelzetrendszerével véleményük szerint a mü tartalmának nagyobb részletességü feltárását, differenciálását teszi lehetővé. Az ETO-tól eltérően a tudományok területét 20 főosztályra bontják. A főosztályokat a nagy ABC két betüjével jelzik, ezek mellett alkalmazzák a decimális számokat (pl. UG Szállitás; UG 1 Autóbusz-szállitás). További bontásra a kis abc betüinek használata nyujt lehetőséget, a főosztályokon belüli további differenciálás megoldásával. Az alosztások tekintetében (földrajzi stb.) az ETO módszerét alkalmazzák. Ez az osztályozási rendszer jelenleg átdolgozás alatt áll, 1970-ben tervezik az ujabb változat kiadását.

A továbbiakban -e tanulmány szabta korlátok között- egy-egy nagykönyvtár tevékenységében a jellemző sajátságok kiemelésével szeretnék a bolgár könyvtárügy mai helyzetéről áttekintést adni.

KIRILL ÉS METOD NEMZETI KÖNYVTÁR

Bulgária vezető nagykönyvtárát 1878-ban, közvetlenül a török hóditók kiüzése után alapitották. Gyüjteményét kezdetben elsősorban adományok növel-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ték. Ezekben az években komoly nehézségekkel küzdött, fejlesztését a kormányzat elhanyagolta. Gyüjteménye főként bolgár irodalmi és történelmi müveket foglalt magába. 1897-ben rendelték el a kötelespéldány szolgáltatást, ezidő óta minden Bulgáriában kiadott mü 2 példányát kapja meg. A II. világháboru alatt épületét bombatámadás érte, összeomlott és állományának nagyrésze megsemmisült. A még idejében elszállitott kézirattár és archivális anyag azonban elkerülte a pusztulást.

A felszabadulás a Nemzeti Könyvtár számára is döntő változást hozott. 1953-ban ünnepélyes keretek között adták át rendeltetésének uj otthonát, s jelenleg a főváros egyik legreprezentativabb épületében, a tudományos centrumban, az Egyetem és a Tudományos Akadémia szomszédságában helyezkedik el. Gyors fejlődését mutatja, hogy az 1954-ig eltelt 10 év alatt állománya megkétszereződött, olvasóinak száma pedig nyolcszorosára emelkedett (9., 6.p.) 1965 évi adatok szerint állománya már 2 169 090 könyvtári egységet foglalt magába (13). Európa egyik legjelentősebb kézirattárát őrzi, a XI. századtól kezdve készült mintegy 1500 müvet. Értékesek ősnyomtatványai és keleti gyüjteménye, térképtára. De a modern állományrészek fejlesztése is nagy körültekintéssel folyik. Megtalálhatók itt a tudomány minden területén kiadásra került jelentős szakmunkák, irodalmi müvek és folyóiratok. A cirillbetüs periodikumokon kivül 8000 latinbetüs folyóiratféleséget gyüjt. Az uj beszerzésekről állandó kiállitás tájékoztatja az érdeklődőket.

A könyvtár tágas előcsarnokában gondosan kiépitett katalógusrendszer áll az olvasók rendelkezésére; alfabetikus katalógusok egész sora tárja fel a könyveket, folyóiratokat, disszertációkat, a Nemzeti Könyvtár kiadványait. Vannak még szak- és tárgyszókatalógusai, különböző kiegészitő katalógusok, mint pl. a fontosabb folyóiratcikkeket regisztráló katalógus. A cimfelvételeket a könyvtár saját nyomdájában sokszorositják és nyomtatott katalóguscédulákkal látják el az ország más könyvtárait is.

Külön említést érdemelnek gondosan válogatott kézikönyvtárral felszerelt szakositott olvasótermei. A tudományos kutatók részére berendezett 4 olvasótermen kivül (müszaki, társadalomtudományi, irodalomtudományi, orvostudományi) külön helyiségekben biztositják a nyugodt tanulmányozás lehetőségét az egyes különgyüjtemények (kézirattár, keleti gyüjtemény, térképtár stb.) olvasói számára. Ezenfelül 200 férőhelyes terem áll a könyvtár többi olvasójának rendelkezésére.

A Tudományos Módszertani Osztály országos jelentőségü feladatokat lát el. Jól szervezett információs szolgálat nyujt szó- és irásbeli tájékoztatást. Az ötvenes években még szervezetileg különváltan működő bibliográfiai in-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

tézet ma már a könyvtár egyik osztályaként fejti ki tevékenységét, szerkeszti a nemzeti bibliográfiát és más kurrens bibliográfiákat.

Technikai segédüzemei: nyomda, könyvkötészet, könyvhigiéniai és restaurációs laboratórium, valamint fotolaboratórium.

(A Nemzeti Könyvtár tevékenységét ismertető bolgár kiadványokon kivül (9, 12, 15) külföldi szakemberek is értékes tanulmányokban számoltak be tapasztalataikról 11, 1, 8).

TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖZPONTI KÖNYVTÁRA

Bulgária legrégibb tudományos könyvtára, 1869-ben létesitették, de tervszerü és nagyarányu fejlesztése ugyancsak a felszabadulás után indulhatott meg. Jelenleg 45 akadémiai intézet könyvtárának hálózati központja. Évi beszerzése 25 000 kötet. A tagkönyvtárak részére központilag végzi a beszerzést, feldolgozást és csere-tevékenységet. Minden intézetben könyvtári tanács müködik, tagjai intenziven segitik a könyvtár munkáját. A beszerzési osztály köralaku helyiségében érdekes elrendezésben, magas táblákon állitják ki az ujonnan beszerzett müveket, amelyek közül az intézetek naponta választják ki a kivánt anyagot. A feldolgozási osztály munkatársai a könyveket katalóguscédulákkal együtt adják át az intézeteknek, a folyóiratokkal kapcsolatos munkálatokat külön folyóiratosztály látja el. Dokumentációs osztálya országos jelentőségü kiadványokban ismerteti a külföldi szakirodalmat, illetve tájékoztatja a külföldet a bolgár tudományos publikációkról. Olvasótermi kézikönyvtárában minden publikáció megtalálható, amely az Akadémia fennállása óta megjelent. Van saját nyomdája, könyvkötészete, fotolaboratóriuma, de a raktári férőhely már semmiképpen nem bizonyul elégnek.

Külön kell szólni a nemzetközi cserét bonyolitó osztály munkájáról. 82 országban 2750 intézménnyel épitettek ki kapcsolatot. A legaktivabb partnerek -mintegy 50- között nemcsak tudományos intézetek, de kiadók és antikváriumok is szerepelnek. Figyelemreméltó, hogy a nyugati összbeszerzés 1/3-át képezi a cserepartnerektől kapott anyag. Ezek között értékes kézikönyvek, szakfolyóiratok találhatók igen nagy számban, a devizamegtakaritás mértéke egészen meglepő. Eredményeiket ügyes politikájuknak és jól szervezett munkájuknak köszönhetik. Az osztályon 4 tudományos munkatárs, 1 adminisztrátor és egy segédmunkaerő dolgozik. A cserepartnerek részére jegyzékeket küldenek, egyrészt a feljánlott, másrészt az igényelt müvekről. A külföld általában -mint mondják- archeológiai és lingvisztikai szakmunkákat igényel, a könyvtár pedig nemcsak akadémiai kiadványokat bocsát rendelkezésükre, de igen gyakran vásárol is cserecélokra

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

szánt anyagot. Munkájuk pontos eliátását gondosan kialakitott kartotékrnyilvántartásaik biztositják. Uj partnerek bevonására sok esetben az intézetekben dolgozó szakemberek tesznek javaslatot. Tevékenységükről már korábban magyar tanulmány is beszámolt.(7).

A hálózat keretében müködő intézeti könyvtárakkal szoros kapcsolatot tart fenn a központi könyvtár módszertani vonatkozásban is. A kémiai Intézet Könyvtárával külön foglalkozunk, ezzel egyuttal általában is jellemezve a bolgár hálózati tagkönyvtárak tevékenységét.

Az 1950-ben létesitett könyvtár az intézet modern épületének földszintjén tágas termekben kapott helyet. Az olvasóterem falait boritó polcokon a legfontosabb szakfolyóiratok, kézikönyvek, referálólapok az olvasó számára könnyen hozzáférhetőek. Ugyanitt nyertek elhelyezést a katalógusok, az uj beszerzéseket bemutató állandó kiállitás, itt dolgozik az állomány gondozását, feltárását mintaszerüen ellátó két könyvtáros. A raktárban a könyvek 3 méretcsoportban, a folyóiratok cimszerinti betürendben sorakoznak, helyrajzi katalógus ezért csak a könyvekről készül. A raktár méretei a számszerüleg gyorsan növekvő anyag elhelyezésére még hosszabb ideig lehetőséget biztositanak.

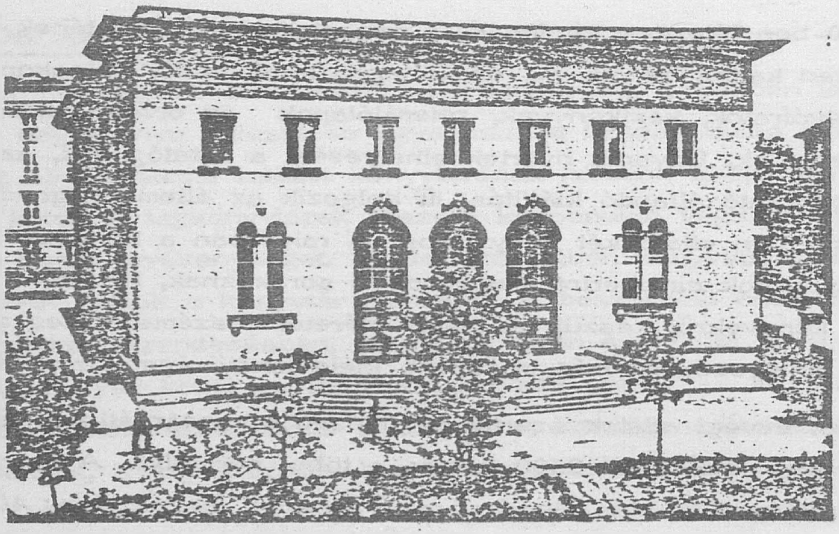
Az 1966. évvégi adatok szerint az intézeti könyvtár állománya 17 950 könyvtári egység, ezen belül 9500 könyv, a többi periodika. A kurrens folyóiratféleségek száma 650. Az állomány nyelv szerinti megoszlása: 408 bolgár, 6042 orosz, 5000 angol, 3700 német, 1300 francia, 1500 egyéb nyelven kiadott mü, mely adatok itt is az orosz nyelvü irodalom tulsulyát mutatják. Kétféle betürendes katalóguson kivül (cirill- és latinbetüs) mikrofilm-katalógust is szerkesztenek. Szakkatalógusuk rendszere kissé eltér a bolgár tudományos könyvtárakban alkalmazott osztályozási rendszertől, mert a kémia területén jobban differenciált.

A szerves kémiai, szervetlen kémiai és fizikai kémiai intézet tudományos kutatói számára gyüjtik és tárják fel a szakirodalmat, a könyvtár állománya egyuttal bázisát képezi az intézetek keretén belül müködő 2-2 dokumentátor tájékoztató munkájának. Szolgáltatásaikat a máshol dolgozó szakemberek is igénybeveszik, ennek bizonyitéka, hogy olvasóinak egyharmada más intézmények dolgozója. A szakemberek aktivan bekapcsolódnak a könyvtár munkájába, elsősorban a könyvtári tanácson keresztül, amelynek intézetenként 2-2 kutató a tagja. E gyakran ülésező tanács elé terjeszti a könyvtáros a szakemberek által igényelt, illetve az általa beszerzésre javasolt, devizaigényes müvek jegyzékét. A fontossági sorrendet a tanács állapitja meg, az igénylést a könyvtáros a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Központi Könyvtár beszerzési osztályára továbbitja, ahol az ügyet a továbbiakban intézik. A kivánt kötet-vétel, vagy igen gyakran csere utján történt- beszerzéséről az intézeti könyvtáros értesiti olvasóit.

A bolgár felsőoktatási intézmények -számszerint 22- mellett központi könyvtárak müködnek. A hálózatok éppoly erősen központositottak, mint a Tudományos Akadémia könyvtári hálózata.

KLIMENT OHRIDSZKI SZÓFIAI EGYETEM KÖZPONTI KÖNYVTÁRA

Az 1887-ben alapitott könyvtár Bulgária legtöbb főiskolai könyvtárával szemben abban az előnyös helyzetben van, hogy épületét eredetileg is könyvtár céljára tervezték (1933-ban). Habár a gyors fejlődés következtében kezd az épület szüknek bizonyulni, faburkolatu, köralaku kölcsönzőhelyisége, elegáns olvasótermei igen kedvező benyomást keltenek. Az egyes könyvtári osztályok funkciójuknak megfelelően, célszerüen vannak elhelyezve.

Szinvonalasan látja el feladatát az egyetemi oktató- és kutatómunka segitésében, jóllehet tagkönyvtáraival együtt 14 000 hallgató és az oktatószemélyzet könyvtári igényeit kell kielégitenie. Az egyetem 9 -humán és természettudományi- fakultásának megfelelően kari, intézeti és tanszéki könyvtárak (számsze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

rint 16 tagkönyvtár) hálózati központja, ezek részére központilag látja el a beszerzés, állománybavétel, feldolgozás munkáját és a cseretevékenységet.

Az 1966. évvégi jelentés szerint állományába 756 000 könyvtári egység tartozik, ezen belül 3400 a kurrens folyóiratcim. Periodika-állományában (6400 kötet) 1500 a bolgár nyelvü kötet. Évi beszerzése az elmult évben 27 000 könyvtári egység volt, ezen belül az orosz nyelvü müvek százalékaránya 40%, nem olyan magas tehát, mint a müszaki szakirodalmat gyüjtő könyvtárakban.

A központi könyvtár épületében külön kézikönyvtárral ellátott olvasóterem áll a tanárok (50 férőhellyel) és a diákok (150 férőhellyel) rendelkezésére, ezenkivül tágas folyóiratolvasóterem mikrofilm leolvasóval. Az 1966. évi statisztika tanusága szerint 10 000 olvasó kölcsönzött mintegy 450 000 kötetet Jól szervezett osztályai között kiemelendő a tájékoztató és a módszertani osztály, valamint a kimagasló eredményeket felmutató nemzetközi cserecsoport munkája. A 80 ország 500 intézményével létesitett cserekapcsolat utján értékes külföldi kiadványok beszerzését tudták biztositani devizafelhasználás nélkül.

Szakszerüen gondozott intézeti könyvtáraik anyagát szabadpolcon, szakszerinti elrendezésben tárolják. A központi könyvtártól kissé távolabb fekvő matematikai épületben nyert elhelyezést a matematikai, a fizikai és a kémiai kari könyvtár. Berendezésük nemcsak izléses, de célszerü is. A matematikai könyvtárban például a könyvespolcok "falat" képeznek az olvasói asztalok között,igy a termet mintegy kutatófülkékre bontva, Hét tanszék közös könyvtára ez, állománya kb. 20 000 kötet. A kémiai kari könyvtár csak 1960 óta kiadott müveket gondoz, a régebbi anyag a tanszékeken maradt. Fotolaboratóriumában Dokumator készülék is van, de külső megrendelésre nem készit mikrofilmet. Mindhárom könyvtár elsősorban az oktatók és kutatók rendelkezésére áll, de a nap bizonyos meghatározott időszakában a hallgatók is használhatják anyagát. Egyébként a három kar hallgatói részére közös diákolvasótermet rendeztek be, melynek kézikönyvtára főként tankönyveket, szótárakat, lexikonokat tartalmaz.

MÜSZAKI FŐISKOLÁK KÖZPONTI KÖNYVTÁRA

Állományadatait tekintve Bulgária legnagyobb müszaki könyvtára, 220 000 könyvtári egységet regisztrál az 1966. évi beszámoló jelentése. Müködésének idejét tekintve a legfiatalabb az eddig emlitett nagykönyvtárak között, 1942-ben létesitették. Egyidős a bolgár müszaki felsőoktatással, s annak hihetetlen gyorsütemü fejlődését kellett követnie. Jelenleg négy müszaki főiskola központi könyvtárának szerepét tölti be. Feladatainak felméréséhez és eredményeinek értékeléséhez két adat emlitése elegendő: a hallgatók létszáma 25 578, a tanszemélyzeté (meghivott előadókkal együtt) 1813 fő. Raktári és olvasótermi férőhely szempont-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

jából mind a központi könyvtár, mind tagkönyvtárai igen nagy nehézségekkel küzdenek. Mindezek, valamint a munkatársak viszonylag alacsony létszáma ellenére olyan jól szervezett és eredményes munkát végez az intézet, hogy néhány évvel ezelőtt a főiskolai könyvtárak tevékenységét vizsgáló bizottság kitüntetésében részesült. Perspektivái biztatóak, a Szófia közelében -Darvenicában- kiépülő müszaki egyetemi városrészben a könyvtár is méltó elhelyezést fog kapni.

A központi könyvtárban öt osztály müködik: beszerzési, feldolgozási, kölcsönzési és raktári, módszertani, valamint tájékoztató osztály. A nemzetközi cserével is a beszerzési osztály foglalkozik. 370 cserepartner között 13 magyar müszaki felsőoktatási intézmény, illetőleg kutatóintézet szerepel.

Az 1966. évi beszerzés: 15 308 könyvtári egység, ezen belül 1825 periodika. Kölcsönzési forgalom: 265 262 kötetet kölcsönöztek. Központi könyvtári feladatai megegyeznek a korábban emlitett hálózati központokéval, de irányitó, ellenörző tevékenységére tagkönyvtáraiban még nagyobb szükség van, mint a nagyobb hagyományokkal rendelkező intézetekben. Módszertani segitséget nyujt az ország többi müszaki felsőoktatási intézményeinek könyvtárai részére is. Munkatársai -egy kivételével- felsőfoku végzettséggel rendelkeznek, a tájékoztató osztályon mérnökök dolgoznak.

A könyvtárat müködésében a könyvtári tanács segiti, melyben a négy intézet minden fakultása képviselteti magát egy taggal. Az uj beszerzésekről havonta jegyzéket készitenek a tanszékek tájékoztatása céljából. Az oktatószemélyzeten kivül jó kapcsolatokat épitettek ki a hallgatósággal is. Az I. évfolyam diákjai részére könyvtárhasználati bevezető előadásokat tartanak, s az ifjusági szövetség ülésein is gyakran résztvesz a könyvtár igazgatója. Több alkalommal szerveztek bibliográfiai ismereteket nyujtó tanfolyamot a főiskolák fiatal oktatói részére.

Összefoglalva az elmondottakat, megállapitható, hogy a bolgár tudományos könyvtárak igen nagy feladatokat oldottak meg az elmult néhány évtizedben. Tevékenységük nagymértékben segiti az ország kulturális fejlődését, a tudományos kutatást és a felsőoktatást. Ha tanulmányozzuk helyzetüket, müködésük feltételeit, azt tapasztaljuk, hogy sok esetben hasonló problémákkal küzdenek, mint a mi könyvtáraink, de még nagyobb nehézségekkel kell szembenézniök. Mégis szinte azt mondhatom, bizonyos szempontból irigylésreméltó a bolgár könyvtárak helyzete. Mert nem tudom, van-e még országa a világnak, amely ünneppé avatja egy irásrendszer megalkotásának évfordulóját, sőt legnagyobb nemzeti ünnepének tekinti azt. Az irását, amely maradandóvá teszi az emberi gondolatot, amely forradalmasit, mert mindenki számára hozzáférhetővé teszi a tudást. Bulgária mindenesetre

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

ilyen ország. Ahol az írásban rögzített gondolat foglalatja a könyv, s annak őrzője, a könyvtár is igaz megbecsülésben részesül.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Barabási R. - Máté G.: Bulgária. Gazdag hagyományok - virágzó könyvtárügy. = Külföldi tanulmányutak. 1957. Bp. Orsz. Könyvtárügyi Tanács, 1958. 5-18. p.
2. A bolgár könyvkiadás fejlődése. = A könyv. 1967. 3. sz. 15-18. p.
3. Bulgarisches Budget 1966. = Wiener Quellenhefte zur Osthandel. 9. Jg. 1966. 3. H. 6-7. p.
4. Dafinov, Z.: Metodika za rabote szasz szpecialnite vidove tehnicseszka literatura. = Izvesztija za 1957-58. g. Szofija, 1959.
5. Dafinov, Z.: Naucsno-tehnicseszkie biblioteki v Bălgarii. = Tehnicseszkie Biblioteki SzSzSzR. 1967. 1/53/. No. 60-63. p.
6. Dafinov, Z.: Szasztojane i perszpektivi za razvitieto na naucsno-tehnicseszkite biblioteki v Bălgarija. = Izvesztija za 1956 g. Darzsavna Biblioteka "Vaszil Kolarov", Szofija, 1958. 77-98. p.
7. Fekete Gézáné: Bulgária. A Tudományos Akadémia Könyvtárának cseretevékenysége, tudományos és dokumentációs munkája. = Külföldi tanulmányutak. 1961. Bp. Orsz. Könyvtárügyi Tanács, 1962. 18-25. p.
8. Krause, J.: Die bulgarische Nationalbibliothek "Kyrill und Methodius". = Zeitschrift für Bibliothekswesen u. Bibliographie. 14. Jg. 1967. 1. Nr. 35-38. p.
9. National Library. Sofia, National Libr. 1963. 33 p. 13 t.
10. Razpisz na lekciite. Ucsebna 1966-67, Szofija, 1966. / Szofijszki Universzitet "Kliment Ohridszki"./
11. Sebestyén G.: Bulgária. A bolgár Nemzeti Könyvtárról és a Bibliográfiai Intézetről. = Külföldi tanulmányutak. 1958. Bp. Orsz. Könyvtárügyi Tanács, 1959. 5-15.p.
12. Szpravocsnik na bibliotekite v Bălgarija. Szofija, Darzsovnoizd. Nauka i Izkusztvo, 1963. 31, 389 p. / Narodna Biblioteka "V. Kolarov", Naucsno-metoden otdel po bibliotekoznanie/.
13. Sztatiszticseszki danni za bibliotekite v Balgarija prez 1965 g. Szasztavili: C. Toneva, A. Miticsev, Z. Mitov. Szofija, 1966. 8, 116 p. / Narodna Biblioteka "Kirill i Metodij", Naucsno-metodicsen otdel po bibliotekoznanie./
14. Toseva, Sz. - Dafinov, Z.- Mladzsov, G.: Minimum bibliotecsna tehnika. Szofija, Nauka i Izkusztvo, 1960. 232 p.
15. Übersicht über den Stand des Bibliothekswesens und über die zentralen wissenschaftlich-methodischen Einrichtungen in der Volksrepublik Bulgarien. Material der im Dezember 1964 in Budapest abgehaltenen Tagung der Leiter der Zentralstellen für Methodik. Budapest, 1964. 27 p. / Informationsbericht 3./

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYVTÁROSKÉPZÉS BULGÁRIÁBAN

CSENDES János

A főfoglalkozásu könyvtárosok képzése Bulgáriában tanfolyami és iskolai rendszerü formákban történik. A két képzési forma eddig jórészt párhuzamosan haladt egymás mellett, a tanfolyamok a sürgetőbb igények kielégitését szolgálták, az iskolai rendszerü képzés pedig mint hosszabb távra elinditott, alaposabb ismereteket nyujtó lehetőség. A két forma közötti átváltás éppen napjainkban következik be, amikor a tanfolyamok fokozatosan átadják helyüket az iskolai rendszerü képzésnek, azaz az utólagos képzés az előre történő kiképzésnek.

A falusi könyvtárosokat korábban 45 napos tanfolyamokon képezték ki. Ezek szervezését, lebonyolitását két állami (megyei) könyvtár végezte, Észak-Bulgária területére Törnovo-ban, Dél-Bulgária területére pedig Plovdivban. Ezt a képzési formát átmeneti megoldásnak tekintették, amig sor kerülhetett arra, hogy a falusi (csitaliste) könyvtárakba is középfoku könyvtárosok kerüljenek.

A középfoku könyvtárosok képzése a Kiril és Metod Nemzeti Könyvtár (Szófia) keretében müködő Állami Könyvtári Intézetben folyik. Az intézetet 1950-ben alapitották, s 1966-ig kb. 1200 könyvtáros kiképzését végezte el. A hallgatók általános könyvtárosi képzést kapnak, igy elhelyezésükre minden könyvtártipusban megvolt a lehetőség. Korábban főleg a tudományos és szakkönyvtárak, a nagyobb közmüvelődési és az iskolai könyvtárak számára folyt a képzés, az utóbbi években kiterjesztették a kisebb (pl. falusi) közmüvelődési könyvtárakra is. Ezzel párhuzamosan, a 45 napos tanfolyammal rendelkezőket az intézet levelező tagozatának elvégzésére kötelezik, illetve az alkalmatlanokat folyamatosan lecserélik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az intézetben nappali és levelező tagozat müködik. A nappali tagozat csak az állami könyvtárak szükségleteit képes kielégiteni, ezért más területeken dolgozók felvételére csak a levelező tagozaton nyilik lehetőség (szakszervezeti könyvtárosok, könyvkereskedők). Mindkét tagozatra érettségi után és felvételi vizsga alapján veszik fel a hallgatókat (nappali tagozatra évenként 90, levelezőre 100 főt). A felvételi vizsga tárgya korábban a bolgár irodalom és a történelem volt, ujabban csak az irodalom. A képzési idő nappali tagozaton kettő, levelezőn három év.

A nappali tagozaton a hallgatók 1500 órában részesülnek elméleti képzésben. Ennek kb. fele esik a könyvtári tárgyakra és a bibliográfiára, másik fele pedig az ideológiai tárgyakra, két nyelvre (ebből az orosz kötelező, a német, angol vagy francia fakultative kötelező) és az irodalmi ismeretekre, beleértve a gyermekirodalmat is.

Az elméleti képzést a 2., 3. és 4. félévekben összesen 300 óra gyakorlat egésziti ki, a 2. félévben hetente 4 órában, a 3. és 4. félévekben 8-8 órában. A képzés jellegének megfelelően a gyakorlatok iskolai, közmüvelődési, szakilletve tudományos könyvtárakban folynak. Ezeken a tantervbe illesztett, az elméleti képzéssel párhuzamos gyakorlatokon kivül kétszer egyhónapos nyári gyakorlaton is részt vesznek a hallgatók. A következőkben az intézet azt tervezi, hogy az összefüggő gyakorlatok idejét négy hónapra emeljék, ebből egy hónap az első év, három hónap pedig a második év után valósulna meg, s ezzel a képzés teljes ideje két és fél évre emelkednék.

A tanulmányi idő végén államvizsga nincsen. A hallgatók szakdolgozatukat a negyedik félévben készitik el, s ezt meg kell védeniük. Diplomájukat a nyári gyakorlat befejezte után kapják meg.

A levelező tagozaton félévenként egyszer tartanak tiznapos, bentlakásos konzultációt, a félév elején. A hallgatók ezeken részletes tájékoztatást kapnak az ismeretanyag feldolgozásához, s lehetőség nyilik nevelésükre is. A vizsgaalkalmakkal együtt igy a levelező hallgatók is a hat félév alatt több mint 100 napot töltenek az intézetben.

Az intézetnek nyolc főfoglalkozásu oktatója van, rajtuk kivül egyetemi oktatók és a nemzeti könyvtár munkatársai külső előadóként tanitják a speciális tárgyakat.

A felsőfoku könyvtárosok képzése két formában történik.

A Nemzeti Könyvtár az 1950-es évek elejétől folyamatosan nyujtott szakképzést az egyéb főiskolai végzettséggel rendelkező könyvtárosoknak. Ez a tanfolyam vagy hathónapos bentlakásos formában valósult meg, vagy négyhónapos

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

levelező kurzust követett kéthónapos bentlakásos tanfolyam. Ezt kisegitő formaként hozták létre, a későbbiekben ezt a kiegészitő képzést át akarják adni az egyetemnek, s egyuttal időtartamát egy évre emelik fel.

Az egyetemi könyvtárosképzést a Kliment Ochridski Állami Egyetem (Szófia) Könyvtártudományi és Bibliográfiai Tanszéke végzi. Eredetileg tudományos és szakkönyvtárosok, valamint nagyobb közmüvelődési könyvtárak vezetőinek képzése volt a feladata. Néhány év óta külön, a tudományos információ és dokumentáció számára is képeznek szakembereket.

Nappali tagozaton a négyéves tanárképzéshez igazodik az oktatás. A hallgatók a könyvtáros vagy dokumentalista szakot eredetileg választott szakjuk mellé a második félévben vehetik fel. A második és nyolcadik félévek között tehát hét féléven keresztül 810 órában részesülnek elméleti képzésben. A könyvtáros vagy dokumentalista-szak nemcsak az egyetemen oktatott bármely szakkal, hanem más főiskolák szakjaival is párositható. Igy a legkülönbözőbb könyvtári, illetve dokumentációs szakkáderek kiképzését oldják meg (orvos, mezőgazdász, közgazdász stb.).

A könyvtáros- és dokumentalistaképzés külön tanterv alapján történik. A szaktárgyi óraszám mindkét esetben maximálisan heti nyolc óra, hogy a másik szakkal együtt a hallgatókat ne terheljék tul.

A könyvtáros szakon csak speciális szaktárgyak szerepelnek a tantervben, dokumentalista szakon az 5.-8. félévekben ezek kiegészülnek egy nyugati nyelvvel. Az elméleti képzéshez három alkalommal egyhónapos nyári gyakorlat társul, a 2., 4. és 6. félévek után.

A nappali tagozat mellett mindkét szakon levelező tagozat is müködik.

A tanszék hat főfoglalkozásu oktatóval és több külső előadóval látja el feladatait.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

AMERIKAI KÖNYVTÁRI BENYOMÁSOK

SÜMEGHY Vera

Annyi regényt irtak már hasonló cimmel: "Két olasz Párizsban" - vagy "Egy amerikai Rómában". Ami itt következik az csak egyszerü könyvtárosi beszámoló, de lehetne regény is az emberi gondolkodás fejlődésének fejezetéből egy jótollu iró érzékeny lelkivilágán átrezdülve.

Középeurópában a budakalászi kocsi az első kerekes alkotmány

Detroit, d'étroit, Narrows - tavak, folyók közé szorult földkeskenyület. Ide szorultam "önhibámon kivül" mint családtag, mint tanuló egy régen iródó régészeti disszertációval, ide, az irókéz indiánok egykori földjére, az indiánregényekből ismert Huron-tó vidékére.

Detroit a nyugati világ Konstantinápolya. Szinte egyedülálló csodás földrajzi párhuzam: Vizei jól behelyettesithetők: a Fekete-tenger a Huron-tó, - a Bosporus a St. Clair folyó, - a Márvány-tenger a St. Clair-tó, - a Dardanellák a Detroit-folyó és a Földközi-tenger az Erie-tó. Nem hiába tetszett meg a franciáknak és az angoloknak, az akkor még kályhanélküli Európa innen kapta a prémet.

Az őskori indiánoknak volt reze, a mostani lakosoknak van autója. A nélkül nem is ember az ember. Detroit "rakta kerekekre a világot", igy mondják ott. Középeurópában még a budakalászi kocsi az első kerekes alkotmány.

Ezzel, meg Kökénydombi Vénusz őskori problémáival kerültem a forgó kerék városába.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Madártávlat - esti fényekkel

Az apró zöld pázsitos, nyirfás, magnoliás kertszőnyegre helyezett kis vörös vagy fehér családiházakkal teli felvégtől az alvégi belváros esti fényben óriás ékszerdobozként ható felhőkarcolós üzletnegyedéig s még tovább az egyetem-muzeum-könyvtár alkotta kulturközpontig körülbelül annyi az ut, mint Budapesttől Vácig. A középen elkülönitett 5 jövő- 5 menősávos csodálatos expressutjain, ahol a gyorsforgalmat helikopter irányitja a magasból, európai szemnek szokatlanul hatalmas személy és óriás teherkocsik nyelik az irdatlanul nagy távolságokat. Mást sem látni, mint sebesen és még sebesebben forgó kereket, - közeledő fehér és távolódó vörös fényeket.

A kulturközpont

Állami egyeteme, a Wayne State University 30 000 diákot számlál hatalmas háromemeletes könyvtárral. Kiegészíti, betetőzi a jól szervezett hálózattal rendelkező városi könyvtár, a Main Library, valamint a muzeum, a Detroit Art Institute most kialakuló tudományos szakkönyvtára. E három könyvtár területileg is közel van egymáshoz. Egymás előtt emelkednek egy-egy hatalmas ut válaszvonalain szinte hivogatólag. Katalógusuk is kiegészíti egymást, feltünteti, hogy melyik mü, melyik könyvtárban van.

Muzeumi könyvtár

A Detroit Art Institute, azaz a muzeum könyvtára a Magyar Iparmüvészeti Főiskola könyvtárához hasonló anyagában. A muzeum látogatása ingyenes. Aki oda belép, beléphet a könyvtárba is, de csak délután 2-5-ig, hétfő - szombat kivételével. Nevét beirja az ajtónál elhelyezett nagy könyvbe s máris mehet a katalógushoz, a polcokhoz. Az aránylag kis teremben a könyvek szakcsoportok szerint találhatók. A polcokról leemelt könyvet -mint a többi szabadpolcos könyvtárban- itt sem szabad visszatenni, ez a könyvtáros feladata. Külön részben, az ablak előtt vannak -szintén szabadpolcon- a müvészeti folyóiratok legujabb számai. A könyvtárnak jól nyilvántartott gazdag diapozitiv és reprodukciós anyaga is van.

Az olvasók zöme egyetemi hallgató, az egyetem müvésznövendékei. Az egyetem Amerikában valóban Universitás, felölel mindent a testneveléstől a közgazdaságon, iparon, kereskedelmen, természettudományokon és humán tárgyakon át a müvészet minden ágáig, beleértve a zenét is. Mert minden összefügg mindennel!

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Minden szakágazat vagy összetartozó csoportja külön-külön álló épületben helyezkedik el. A campus, az egyetem területe hatalmas kiterjedésü. Utak, gyepes, virágos terek, autóparkolók adják sajátos ritmusát. Épületeinek egy részét Irun Jamasaki, a hires japán származásu épitész tervezte. Érződik is modernizált japán hatás a gyógyszerészek épületén, valamint a müvészeti fakultás tavacskás, hidas, bokros, kavicsos kis kertjén, mélyre a tervező osztályok üvegfalai és a kiállitási csarnok nyilik.

A müvésznövendékek második otthona a muzeum. Nemcsak a könyvtárát ülik tele, de rendületlenül rajzolgatják a muzeum mütárgyait is. Amerika, Európa, Ázsia, Afrika müvészettörténetének minden jelentősebb korszaka képviselve van, pénzt, időt nem kimélő igen előnyös kiállitásban.

Mindehhez a kiállitott anyaghoz tájékozódásul könyvet a muzeumi vagy az átellenben lévő városi könyvtár ad. Kiállitási katalógusokat, müvészi levelezőlapokat, a legfrissebb könyveket a muzeum előcsarnokaiban müködő boltokban lehet vásárolni. Itt különféle mütárgyak, festmények, szobrok, kerámiák. ékszerek másolatain kivül a legujabb könyvek kiállitása fogadja a muzeumlátogatót, aki kedvére nézegetheti, kezébe veheti, meg is vásárolhatja azokat.

A muzeum élénk társadalmi müvészeti megmozdulások szinhelye is. Müvészeti előadások, müvészeti filmek, hangversenyek, megbeszélések egymást követik. A muzeum barátok társasága gyakran rendez ebédet, vacsorát ama ünnepi csarnokban, melynek falai Diego Rivera ecsetje nyomán Detroitot mint a gépek városát, a maga lenyügöző dinamikus életével mutatják be. A muzeum általában elegáns dámák, urak gyülekező helye.

A high society, a milliomosok előkelő társaságbeli asszonyai gyakran teljesitenek ott önkéntes szolgálatot, leggyakrabban a muzeum nevelési osztályán. Ez az egész muzeum legmozgalmasabb része. Itt szervezik, irányitják a látogató iskolások és felnőttek vezetését. Reggelenként hosszu sorban állnak a sárga iskolabuszok a főbejárat előtt. A sok gyerek kis csoportokra osztva egy-egy gyüjteményben foglal helyet. A vezető magyaráz, kérdez, bevonja őket is a beszélgetésbe, vitára, önálló gondolkodásra serkentvén a gyermekeket.

A látogatók természetesen nem kerülik el a könyvtárat sem. Az előkelő társaság asszonyai itt is feltünnek szorgalmas önkéntes munkájukkal, de rendkivül elegáns öltözetükkel, kisebb gyémánttal, briliánssal a fülükben. Bibelődnek a régebbi folyóiratokkal, katalógus kartonokat rendeznek. Az önkéntes munka az ő kiváltságuk, de még ők fizetnek is érte muzeumi tagsági dijat.

Akaratlanul is egy itthoni kép jut eszembe: a budapesti XII. kerületi Házkezelőség könyvtára, ahová a pártbizottság egy alkalommal társadalmi munkára hivott: ragyogó rend, egyetlen könyvtáros. Ha a munka összegyülik, "összetele-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

fonálja" a környék házfelügyelőit s azok örömmel jönnek, kalákában feldolgozzák az anyagot.

Meg kell mondanom őszintén, hogy a detroiti muzeum könyvtárában nagyon sovány régészeti szakanyagot találtam. Viszont megkapó ötletességgel és életszerüen rendezik el a mult és jelen képzőmüvészeti alkotásait. És még egy dolgot kell kihangsulyoznom. A látogató minden igényét igyekeznek kielégiteni. Például: ha elfárad, olyan párnás székekben pihenhet, melyeket a legnagyobb müvészek terveztek.

Ilyen müvészi- -és kényelmes- székek vannak a muzeum könyvtárában is. Nem egyszer láttam ezekben a székekben békésen szundikáló "olvasókat". Ez a látvány azonban ott különösebben senkit sem rendit meg. Majd felébred - vélik- és folytatja müvelődését. Ha éhes megkeresheti az étkezőt; de csakis ott ehet. Dohányozni is csak az arra kijelölt helyen szabad. Ragyogó mosdókban hideg-meleg vizzel, szappannal, papirtörülközővel tisztálkodhat s felüdülve tovább élvezheti a látni-, olvasnivalókat. És mindez az "Idő pénz" hazájában! . A müvelődés egyre központibb kérdés.

Városi Könyvtár

A Központi Városi Könyvtárnak (Main Library) két homlokzata, illetve bejárata van. Egyikkel, a klasszicista homlokzatával, melyre a görög bölcsek neveit vésték, -és kissé tisztelettudóan- néz szembe a Muzeummal. A lépcsőin felvonuló előtt magától nyilik a bejárati ajtó, miként mellette a kijárati ajtó is, az ellenőr előtt eltávozó léptei nyomán.

A másik, az Egyetemi Könyvtárra néző homlokzatán szines modern mozaikok, a müvelődés szükségességét hangoztató felirattal. Ide érkeznek az autós olvasók s hozzák vissza a kikölcsönzött könyvek tömegét, melyekért késedelem esetén busás dijakat fizetnek. A két bejárat közrefogja a nagy katalógus-csarnokot a bibliográfiákkal. Közepén a tájékoztató könyvtáros félköralaku emelvénye. Egyik előcsarnokában kis kiállitás ,középen az egyiptomi irást szóra biró Rosetti-kő másolatával, a másik előcsarnokban, ahol a kölcsönzés müködik, hatalmas táblák mutatják a könyvtári részlegek elhelyezését, gombnyomásra kivilágosodó szines lámpás tájékoztatóval, akárcsak a párisi földalatti állomásain az utjelző térkép. Itt közlik a sürün rendezett előadások idejét is. A katalógus csarnokból két oldalt a különgyüjtemények helységei nyilnak. Az egyikben kézikönyvek, enciklopédiák, szótárak, folytatásként a földrajzi gyüjtemény nagy mappákkal, térképekkel, utikönyvek rengetegével kisebb csoportokba helyezett asztalokkal és székekkel. Minden gyüjteménynek ott van a részkatalógusa. Ott vannak a szakterület folyóiratai is, szembetünően kiállitva a legfrissebb számok.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Keskeny benyilóban irógépek sorakoznak, ha valaki a szükséges szöveget ki óhajtja gépelni. A nevelés, vallás, társadalomtanulmányok gyüjteményét sok diák és tanár látogatja. A legsüppedőbb karosszékekkel, szőnyegekkel és alacsony asztalkákkal "otthonositott" olvasóhelyek a szépirodalmi és ifjusági részlegben találhatók. A természettudományi gyüjteményhez mozgólépcső visz fel. Rendkivül nagy a forgalom a közgazdasági, kereskedelmi részlegben. A legfelső emeleten mintegy ünnepélyesen megkoronázza az egész könyvtárat a köralaku csarnokból nyiló müvészeti, müvészettörténeti és zenei könyvek gyüjteménye kottákkal, hanglemezekkel fejhallgatós fülkékkel.

Az előcsarnokban sürün váltogatják egymást a könyv és mütárggyal gazdagitott müvészettörténeti kiállitások.

A könyvtár reggel 9 órától este 10-ig müködik, vasárnap délután is nyitva van. Diákok és tanárok, ifjak és öregek, fehérek és feketék tömegei látogatják. Ki lobogó hajjal, ki csingilingis flitteres szines sapkában üldögél a földszinti üvegfolyosó délszaki növényei alatt, forgatja a könyveket, folyóiratokat. A könyvtárnak rangja van a Fordok városában. Vasárnap délután a dolgozók találkozó helye, akárcsak a muzeum a milliomosoké.

Az egész könyvtár zajtalanul, mint egy jól megolajozott kerék, ugy müködik, ugy gördül a munka. A tájékoztató könyvtáros irányit, a szakkönyvtáros szobájában fogadja a szakkérdésben hozzáfordulókat.

Disszertációmhoz jóval több anyagot találtam a Városi Könyvtár polcain, mint a muzeum könyvtárában. Különösen a zenei könyvek voltak hasznosak számomra, néprajzi vonatkozásaikban.

Egyetemi Könyvtár

A Wayne egyetem könyvtára modern épületben van. Három emeletes, illetve, ahogy az amerikaiak mondják, négy szintes, mivel a földszint az első szint. Két nagyjából elkülönülő csak keskeny folyósóval összekötött részből áll. Az egyik a General Library, az általános könyvtár, a másik a Kresge Science Library, vagyis a Kresge alapitványu "tudományos" könyvtár. ("Science" alatt elsősorban a természettudományt, matematikát és a müszaki tudományokat értve.)

Az általános könyvtár magját a humán-, a társadalomtudományok, a neveléstudomány alkotja. Földszintjén, az első szinten a hangsulyt a katalógus szekrények hosszu párhuzamos sorai adják. Közöttük magas asztalok kérőlapokkal, jegyzetlapokkal, hosszu láncra erősitett ironokkal. Az olvasó csomagjait, kabátját is ráteheti az asztalra. Mert mindent be lehet vinni a könyvtárba. Aki az elő-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

csarnok forgó korlátos ajtaján bement, az már csak középen távozhat elvonulva az ellenőr előtt. Mindenki természetesnek találja, hogy megmutatja a magánál lévő könyveket, holmikat. Fennakadás, kellemetlenség sosem volt a távozásnál. A "biztonsági szelep" mindenkor jól és udvariasan müködött.

A katalógus teremből nyilnak az igazgatósági irodák, gyarapitási, katalógizálási osztályok, az átelleni oldalon a kölcsönző sok sok kartonnal, pénzváltóval. A visszahozott könyveket a kölcsönző hely "keritésfalába" -levélszekrény módjára- lévő nyilásokba kell helyezni. Mindenütt időt és erőt kimélő gyakorlatiasság.

A tájékoztató könyvtáros félkör alaku mellvéddel elbástyázva ül, hátamögött egy sor kézikönyvvel. Előtte és a kölcsönző könyvtáros asztalán japán módra elhelyezett pár szál virág szines kerámia tálban. A szakkönyvtárosok szobáikban tartózkodnak.

Egyenköpenyt senkin sem látni. Egyszerü, de elegáns utcai ruhában szépen fésülve rendszerint szemüvegesen jelennek meg a hölgyek az olvasószolgálatnál. A tartalmi feladatokkal járó nagy mennyiségü technikai és egyszerü ügyintéző munka szigoruan arra képesitettek kezében van. Igy ez sosem megy a tartalmi munka minőségének rovására. Eredmény? egy hatalmas gula, melynek csucsa a haladás, fejlődés végtelenjébe furódik.

A földszinten, a katalógusszekrények mögött találhatók a bibliográfiák. Különféle nemzetek különféle nyelvü alkotásai. Külön csoportosulnak a keleteurópai nemzetek bibliográfiái rövid angol kivonattal. Köztük a magyaroké és nagy terjedelemben a Szovjetunióé.

A második szinten, az első emeleten találhatók a humán tárgyak: szépirodalom, szépmüvészet, zene, sport, szinház, vallástörténet, filozófia. A zenei gyüjteményben kották, hanglemezek lehallgatási lehetőséggel.

A harmadik szinten, vagyis a második emeleten a társadalomtudományok: lélektan, szociológia, statisztika, politikai tudományok, kereskedelem, jog, közgazdaság, földrajz, életrajz, hirközlés, népszokások, folklor, antropológia, kormányzati és ENSZ dokumentumok gyüjteménye. A "Social studies" nagy szerepet játszik az amerikaiaknál. Az egyetemi oktatásban is egyre nagyobb teret foglal el e kérdés tanulmányozása, tudományosan feldolgozott eredményeinek alkalmazása, továbbadása. A társadalmi élet fejlődésének vizsgálata nélkül el sem képzelhetik jövőjük épitését.

A könyvtárépület legfelső emeletén, a gula csucsán van a neveléstudomány, az "Education" irodalma.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Itt láttam meséskönyveket lapozgató, disszertációkat böngésző szakállas öregeket egyaránt. A felvonók szünteleniil hozzák-viszik garmadával a fehér és fekete, sudár és kövér, kisportolt és rokkant, olykor tolókocsis diákokat. Kerek asztaloknál vagy egyszemélyes fülkékben magába mélyedve olvas, tanul az ifjuság. Senki sem zavarja. "Milliók egy miatt". Milliók ezért az egyért, aki odaléphet bármelyik könyvespolchoz s pillanatok alatt belenézhet bármelyik könyvbe. Elviheti asztalához, tanulmányozhatja nyugodtan nevelő, kutató vagy egyéb munkájához. Ha akarja egész napon át reggel 8-tól este 10 óráig. Nincs ironja, papirja? Vehet az automatában pár centért. Kitört a ceruzájának hegye? Meghegyezheti a felszerelt hegyezőgépeken. Van valami ötlete, kivánsága? Bedobhatja cédulára irva a kivánság-dobozba. Ha belefárad a jegyzetelésbe vagy szüksége van fényképmásolatra, 10 cent bedobással pár perc alatt megkapja az önmüködő gépből. Minden emeleten vannak telefonfülkék és ragyogó tisztaságu mosdók. Enni nem szabad a könyvtárban. Kutatni annál inkább lehet.

Kökénydombi Vénuszomhoz, antik és rönaszansz survival- és revival-jához hiányzott a legujabb régészeti irodalom. Azonban az Afroditéken, Vénuszokon és a Pannóniai Ceres-en át Michelangelóig tovagyürüző, tovaforgó élet tanulmányozására soha nem sejtett bőségben kinálkozott a folklor, a kelta, ir őskor ötfoku muzsikájával, müvészetének görögökéhez hasonló testi-lelki kiválóságra törő, ma is élő hagyományaival. Kinálkozott a primitiv társadalmak müvészete, köztük Amerika földjéé meglepő európai gondolatpárhuzamaival. Bőven nyujtott számomra kiegészitő anyagot az antik és reneszansz irodalom, a vallástörténet, a különböző népek enciklopédiái, lexikonjai.

Az angol, olasz, német, francia, spanyol gyüjtemények mellett megvan a Révai lexikon is. A Magyar Tudományos Akadémia Népzenei kiadványai két-két vaskos példányban. Otthon nem volt időm beletekinteni, ott az idegen környezetben annál jobban esett. Megvannak az Akadémia 1902-1906-os közleményei is. Hazánk szülöttei: Moholy Nagy és Kepes György amerikai kiadványai a vizuális nevelésről, a mozgás természetéről és müvészetéről, valamint a tudomány és müvészet szerkezetéről szóló könyvei mind ott sorakoznak a polcokon.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

FORDITÁSOK JEGYZÉKE

Az alábbiakban a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban megtalálható néhány ujabb fordítás cimleirását közöljük. A cimleirás elején lévő F.... jelzet a fordítások raktári jelzete.

A fordításokat a Könyvtártudományi Szakkönyvtár kikölcsönzi.

A román könyvtárügyről az elmult időszakban kevés magyarnyelvü anyag állt rendelkezésre, ezért először ezeket gyüjtöttük össze és soroljuk fel.

F 3824 DOVAL, Ioan: Planul de documentare şi elaborarea cercetărilor bibliografice într-o întreprindere. = Probleme de Documentare şi Informare. 1. vol. 1967. 4.no. 234-245. p. Tabl.

Res.: Plan dokumentacii i razrabotki bibliograficseszkih szpravok v predprijatii.

Res.: Plan de documentation et élaboration des récherches bibliographiques dans un entreprise.

67:14339(R)

A dokumentáció és az irodalomkutatás kidolgozásának terve egy vállalatnál. - A szerző a brassói traktorgyárban folyó munkamódszereket ismerteti. Személyes véleményét közli a vállalat tevékenységének megjavitására.

F 3825 IONCU, Benedict: Metode de documentare individuală a specialistului. = Probleme de Documentare şi Informare. 1. vol. 1967. 5. no. 301-310. p. Bibliogr.

67:16335(R)

A szakemberek egyéni dokumentálásmódja. - A Craiova-i "Electroputere"-müvek szakembereinek dokumentálás-szokását, amelyek révén kiegészitik a cég dokumentác ós központja és az illető osztály központi dokumentációs tisztviselői által rendelkezésükre nyujtott anyagot.

F 3823 KAIM, Ariana: Identificarea, achiziţia şi prelucrarea materialelor documentare cu circulaţie restrînsă. = Probleme de Documentare şi Informare. 1. vol. 1967. 3. no. 180-189. p.

Res.: Vüjavlenie, priobretenie i obrabotka organicsenno-raszprosztranjaemüh dokumentacionnüh materialov.

Res.: Identification, acquisition et traitement des materiels documentaires a circulation restreinte.

67:14336(R)

A szük publicitásu dokumentációs anyag azonositása, beszerzése és feldolgozása. - Egy kolozsvári gyárban szerzett tapasztalatok ismertetése.

F 3828 OPRIŞ, Anca: Modalităţile de semnalare a materialelor în unele publicaţii de informare. = Studii şi Cercetări de Documentare şi Bibliologie. 9. an. 1967. 1.no. 21-33. p. Tábl. Bibliogr. 33. p. 8 tétel.

67:16242(R)

A referálás különféle módjai néhány referáló lapban. - A külföldi szekunder kiadványok formájának és jellegzetességeinek áttekintése után a szerző -kurrens adatokból kiindulva- azt vizsgálja, milyen különféle eljárásokat alkalmaznak a román referáló kiadványok elkészitése során. A referálandó anyag természetének megfelelően többféle referáló kategória megállapitása után azt a gyakorlati következtetést vonja le, hogy egy központi referáló szervezetet kellene felállitani. Ebben -a tartalom és a forma tekintetében egyaránt- egyöntetü referátumok lennének kiegészithetők, mivel egyrészt elkerülhető lenne egyazon munkák párhuzamos ismertetése, másrészt megkönnyithető lenne a dokumentumok visszakeresése is.

3826 POPA, Alexandru - CARAVIA, Paul - SĂRĂTEANU, Vasile: Bibliotecile institutelor de învăţămînt superior tehnic şi Informarea ştiinţifica. = Probleme de Documentare si Informare. 1. vol. 1967. 6. no. 356-376. p. Bibliogr. 375-376.p. 22 tétel.

67:16337(R)

A müszaki főiskolai könyvtárak és a tudományos tájékoztatás. - Az intézmények jelenlegi tájékoztatási és dokumentációs helyzetének ismertetése után a szerző javaslatokat tesz -az igényeknek jobban megfelelő- rendszer kialakitására. Központi tájékoztatási rendszerre van szükség, amelyekben a tájékoztatás nem pedagógiai segédeszköz, hanem beleépül a kutatás és a didaktika folyamatába. Az elsőbbségi dokumentumok tanulmányozása is fontos szerepet tölt be ebben a rendszerben.

F 3818 LUPU, Atanase: Activitatea metodică a bibliotecilor regionale şi raionale. = Revista Bibliotecilor, 20. a. 1967. 1. no. 1-5. p.

67:16884(R)

A kerületi és tartományi könyvtárak módszertani munkája. - A kerületi és tartományi könyvtáraknak gondoskodniok kell az olvasók igényeinek megfelelő könyvállományról, a könyvállomány szakosításáról, a könyvtár anyagi ellátásáról és képzett személyekről. Tanulmányozni kell, hogy a jelenlegi könyvtárak menynyiben felelnek meg a lakosság igényeinek, mennyiben elégitik ki őket a könyvtár jelenlegi szervezete, formája és megfelelő módszereket alkalmaznak-e a könyvtárban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

F 3820 TOFAN, Antoaneta – SENCIUC, Maria: Starea cataloagelor din bibliotecile regionale. 1.P. = Revista Bibliotecilor. 20. a. 1967. 1. no. 22–26. p.

67:16887(R)

A katalógusok helyzete a román megyei könyvtárakban. 1. rész. – A katalógusok rendszere a könyvtár állományának tükröződése a katalógusokban és a katalógusok kezelésének megszervezése a romániai megyei könyvtárakban. (2. rész ld. 67:16892 tételszámon.)

F 3821 GRINDEA, A.: Colaborarea dintre caminul cultural si biblioteca comunala. = Revista Bibliotecilor. 20. a. 1967. 2. no. 65–68. p.

67:16890(R)

A kulturotthon és a községi könyvtár együttműködése Romániában. – A kulturotthont és a községi könyvtárat rendszerint ugyanazok az emberek veszik igénybe. Ezért szoros együttműködést kell létesíteni a két intézmény között. Popesti községben például a két intézmény együttesen készíti el évi tervét, amelyek oly mértékben kiegészítik egymást, hogy mindkét intézmény látogatói meg vannak elégedve.

F 3819 ARION, Beatrice: Profilul bibliotecii pentru copii. = Revista Bibliotecilor. 20. a 1967. 1. no. 15–21. p.

67:16886(R)

A gyermekkönyvtárak profilja. – A gyermekek olvasásának megszervezése a közművelődési könyvtárban. A közművelődési könyvtárak gyermekrészlegének funkciója és e funkciók elhatárolása az iskolai könyvtárak funkciójától.

F 3822 TOFAN, Antoaneta – SENCIUC, Maria: Starea cataloagelor din bibliotecile regionale. 2.P. = Revista Bibliotecilor. 20. a. 1967. 1. no. 74–77. p.

67:16892(R)

A katalogusok helyzete a romániai megyei könyvtárban. 2. rész. (1. rész ld. 67:16887 tételszámon).

F 3830 VLĂDESCU, George: Completarea colectiilor în prezent si în perspectivă. = Revista Bibliotecilor. 20. a. 1967. 3. no. 133–136. p. Illusztr.

67:15725(R)

A központi állománygyarapítás jelenlegi helyzete és távlatai Romániában.

F 3831 RAUS, Nicolae: Problematica propagandei literaturii stiintifice. = Revista Bibliotecilor. 20. a. 1967. 4. no. 193–201. p.

67:15772(R)

A tudományos irodalom propagálásának problémái Romániában.

A VINITI, a szovjet dokumentációs központ a dokumentalisták továbbképzéséhez számos értékes összefoglalást ad ki. Ezekből az alábbi kettőt leforditottuk.

MIHNEVICS, K.P.
Organizacija naucsno-tehnicseszkoj informacii v kapitaliszticseszkih sztranah. [Izd.] Akademija nauk SzSzSzR, Vszeszojuznüj insztitut naucsnoj i tehnicseszkoj informacii. Moszkva, 1966. 44 p. 22 cm.
/Teorija i organizacija naucsno-tehnicseszkoj informacii. /Lekcii././
/Kurszü povüsenija kvalifikacii rukovodjascsih, inzsenerno-tehnicseszkih i naucsnüh rabotnikov./
Bibliogr. 40–43. p.

002.6(100)

66:16025 3-3106

A tudományos műszaki tájékoztatás megszervezése a kapitalista országokban. A vezető, mérnöki és műszaki, valamint tudományos dolgozók számára a VINITI-ben szervezett továbbképző tanfolyam tananyaga.

MURANIVSZKIJ, T.V.
Osznovnüe metodü obrabotki dokumental'nüh isztocsnikov informacii. [Izd.] Akademija nauk, Vszeszojuznüj insztitut naucsnoj i tehnicseszkoj informacii. Moszkva, 1966. 66 p. 22 cm.
/Teorija i organizacija naucsnoj i tehnicseszkoj informacii. /Lekcii././
/Kurszü povüsenija kvalifikacii rukovodjascsih, inzsenerno-tehnicseszkih i naucsnüh rabotnikov./
Sokaz.
Bibliogr. 62–63. p.

025.3/4:002

66:12290(Sz) 3-3105

A tájékoztatás dokumentum-formáinak feldolgozásának módszerei. A vezető, műszaki-mérnöki és tudományos dolgozók továbbképzése céljából rendezett tanfolyamok tananyaga.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az IFLA 1966. évi közgyűlésének anyagából:

F 3833 LIEBAERS, Herman: Libraries and documentation. The European point of view.
IFLA General Council 32. Session. The Hague, 1966. szeptember 12-17. 5 p.
66:9716 4-5013/16

A könyvtárak és dokumentáció kapcsolatai Európában. - Az IFLA 1966. szeptember 12-17-én Hágában tartott 32. Közgyűlésén elhangzott előadás.

F 3832 KONDAKOV, I.P.: Biblioteka i dokumentacija.
IFLA General Council. 32. Session. The Hague, 1966. September 12-17. 9 p.
66:9719 4-5013/19

A könyvtár és a dokumentáció. - A tájékoztatást intézmények rendszere a Szovjetunióban. A "könyvtár" és "dokumentáció" viszonya. - Az IFLA 1966. szeptember 12-17-én Hágában tartott 32. Közgyűlésén elhangzott előadás.

■ ■ ■

F 3806 ZENKER, Hartmut: Zur Frage der Schönen Literatur im Bestand der allgemeinbildenden Bibliothek. Probleme, Betrachtungen, Überlegungen. = Bibliothekar. Berlin. 21. Jg. 1967. 7. no. 676-689. p. Bibliogr. 688-689. p. 22 tétel.
67:15081(D)

A szépirodalom a közművelődést könyvtárak állományában. Problémák, gondolatok.
A szocialista közművelődési könyvtár művelődési programja a könyvkiválasztást is meghatározza. Esztétikai, formai és tartalmi tényezők alapján alakul ki a szépirodalmi állomány. Hatékonnyá ez a könyvállomány csak sokoldalú bibliográfiai munka után válik. Történeti visszapillantásban mutat rá a cikk, milyen más volt a jelentősége a szépirodalomnak a német népkönyvtárakban, s milyen új minőségi értékelés alapján történik most a könyvkiválasztás.

F 3808 Primernüe polozsenija organizacii edinoj szeti masszovüh bibliotek. = Bibliotekar'. Moszkva. 44. god. 1967. 1. no. 54-56. p.
67:11752(Sz)

Minta-alapszabályzat a közművelődési könyvtárak egységes hálózatának megszervezésére.

F 3811 SZEROV, V. - MALAHOV, A. - FENELONOV, E.: Perszpektivü bibliotecsnogo sztroitel'sztva v RSZFSZR. = Bibliotekar' Moszkva. 44. god. 1967. 1. no. 1-9. p.
67:11738(Sz)

A könyvtári fejlődés perspektivái az Oroszországi Federatív Szocialista Szovjet Köztársaságban.

F 3816 WISSMANN, Friedbert: Aufbau eines Schlagwort-Kataloges für die Verwendung von Sichtlochkarten in einer Fach-Dokumentation. = DFW. 15. Jg. 1966. 2. no. 39-43. p. Bibliogr. 42.p. 12 tétel
66:11685

Tárgyszó-katalógus felállítása átvilágító lyukkártyákon való felhasználásra egy szak-dokumentációs intézményben. Bevezetés. A megoldandó feladat: dokumentációs feldolgozás és tájékoztatás egy üzemi műszaki könyvtárban. Átmeneti megoldások. A "tárgyszó" és "címszó" fogalmak meghatározása. Az ismertetett dokumentációs intézményben dokumentálandó szakterületek. A tárgyszó-katalógus felépítése: a fogalmak gyűjtése, utalók elkészítése. A fogalmak átalakítása tárgyszavakká. A tárgyszavak számokkal jelölése. A bibliográfiai adatok összegyűjtése átvilágító lyukkártyák segítségével. A katalógus felállítása. Segédeszközök. Átvilágító lyukkártya-kartoték. Függelék: 260 sorból álló abc (a betűcsoportok négyjegyű számokkal való jelölése.)

F 3812 SCHWARZ, Gerhard: Über den Geschäftsgang in den wissenschaftlichen Bibliotheken. = Zbl. Bibl. 8. Jg. 1967. 7.no. 385-398. p.
67:16293(D)

Az ügymenet a tudományos könyvtárakban. - A cikk összefoglalja azoknak az elemzéseknek az eredményeit, amelyeket az ügymenetre vonatkozóan végeztek 5 tudományos könyvtárban. Vizsgálták a vezetés és ellenőrzés munkáját, a munka ritmusát, normáit és szabályozását. A vizsgálat eredményei alapján a cikk javaslatokat terjeszt elő az ügymenet megyorsításának elősegítésére. Tekintetbe veszi a kiadók és a könyvkereskedelem szerepét is.

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ. 13.évf. 1967. 5.sz. Kiad. a Népmüvelési Propaganda Iroda. F.k. Nemes Iván igazgató. Szerkeszti: Gerő Zsoltné. Példányszám: 6oo. Terj.: 9,8 A/5 iv. Készült az NPI sokszorosító üzemében. Bp. VII. Gorkij fasor 45. F.v. Fehérvári Tibor Táskaszám 1237/68
Szerkesztőség: Bp. VIII. Muzeum utca 3. Tel.: 134-000/272

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Ára: 10 Ft.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

A Könyvtári Figyelő 1967. évi 13. évfolyama
az 1-2, 3., 4., 5. és 6. számból áll

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ, 13. évf. 1967. Tartalommutató

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ, 14. évf. 1968. Tartalommutató
Szerkesztőség: Bp. VIII. Muzeum u. 3. Telefon: 134-000/260
Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda, F.k.: Nemes Iván igazgató
Készült az NPI sokszorositójában, 69/1762 - Budapest
F.v.: Fehérvári Tibor
Megjelent: 550 példányban Terjedelem: 0,53 A/5 iv

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSTUDOMÁNYI KUTATÁS

A bibliológia (könyvtártudomány) vitás kérdései két szovjet országos tanácskozás tükrében (MOLNÁR Pál) 33-48

Kutatási és fejlesztési munkák a tájékoztatástudomány területén (BASSOLA Zoltán) 28-30

Kutatómunka a magyarországi könyvtárakban (FREY Tamásné) 14-27

Az 1967. évi bejelentett könyvtártudományi kutatások 348-357

KÖNYVTÁRI ÉS DOKUMENTÁCIÓS KIADVÁNYOK

Megjelent a nemzetközi zenetudományi referáló folyóirat 381

Az OMKDK külföldi periodikus kiadványainak jegyzéke 31

A külföldi szakirodalom uj közvetitője. A KGM MTTI kiadványa, az Informatika 251-252

A KGM MTTI tájékoztatástudományi szakkatalógusa 114

A budapesti Müszaki Egyetem központi könyvtárának kiadványai (PÜSÖK Gyuláné) 65-71

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

KÖNYVTÁRÜGY

A könyvtárügy állami irányitóinak budapesti tanácskozása, 1967. nov. 27-30. (LÁNG Imre) 413-417

Módszertani munkaértekezlet Berlinben, 1967. nov. 15-17. 433

A könyvtári szolgáltatások tervezése (C.V. PENNA) 465-475

Lenin a petrográdi közkönyvtár feladatairól 253

Lenin megjegyzései a szovjet könyvtárügy központositásának tervezetéhez 266-269

KONGRESSZUSOK, KONFERENCIÁK

AIBM-kongresszus, Salzburg, 1967. aug. 26-29. (PETHES Iván) 429-433

Az ISO 6. közgyülése, 1967. jun. 14-28. 126

Nemzetközi könyvtárstatisztikai konferencia, Párizs, 1967. okt. 16-20. (PATAKY Ernő) 418-421

A Lengyel Könyvtárosok Egyesülete zenei szekciójának II. országos konferenciája, 1967. jun. 23-24. 146

A lengyel zenei könyvtárak II. toruńi konferenciája (PETHES Iván) 378-381

KÖNYVTÁROSKÉPZÉS

Könyvtárosképzés Bulgáriában (CSENDES János) 496-498

ÁLTALÁNOS HELYZETKÉP

Finn könyvtári problémák madártávlatból 397-400

Számvetés és feladatok. A szovjet könyvtárügy 50 éve (V.I. SUNKOV) 255-264

Amerikai könyvtári benyomások (SÜMEGHY Vera) 499-505

TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁR

Tudományos és szakkönyvtárak fenntartási és fejlesztési irányszámai (BERECZKY László) 1-5

Interdiszciplináris tendenciák a tudományban és a könyvtár (J. KRIVINKOVÁ) 459-464

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az IATUL szerepe a nemzetközi együttmüködésben (BALÁZS János) 133-145

A muzeumi könyvtárak helyzete és problémái (HARASZTHY Gyula) 434-453

Bulgária tudományos könyvtárairól (VERBŐCZI Gyuláné) 483-495

KÖZMÜVELŐDÉSI KÖNYVTÁR

A közmüvelődési könyvtárak és a magyar könyvkiadás 1968-ban (ISZLAI Zoltán) 358-372

Mintaszabályzat a szovjet közmüvelődési könyvtárak egységes hálózatának megszervezéséről 270-273

Mit kiván ön, Willkie ur, Jakutszkban megtekinteni? 298-299

GYERMEKKÖNYVTÁR

Katalógusok a szovjet gyermekkönyvtárakban (N. MEDVEDEVA) 287-289

GÉPESITÉS

Gépesitési szaktanácsadó állomás (PATAKY Ernő) 161-162

REPROGRÁFIA

Az október végén Kölnben tartandó II. nemzetközi reprográfiai kongresszusról 72-73

A reprográfia elméleti és gyakorlati kérdései a II. nemzetközi reprográfiai kongresszuson (P.L.B.) 249-250

A II. nemzetközi reprográfiai kongresszus és kiállitás (Köln, 1967. okt. 25-31.) jelentősége és tanulságai (PÉTERVÁRI László). I. közlemény 421-429

KÖNYVTÁRIGAZGATÁS

Egy kisérletről... Uj üzemszervezés a József Attila megyei könyvtárban (HORVÁTH Géza) 212-240

Dán közmüvelődési könyvtárak munkájának racionalizálása (MEZEI György) 163-182

Szovjet közmüvelődési és kutatóintézeti könyvtárak munkanormái 183-211

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

GYŰJTEMÉNYSZERVEZÉS (gyarapitás, feldolgozás)

Állománygyarapitási, feldolgozási és bibliográfiai tájékoztató munka néhány nagy szovjet könyvtárban (DURZSA Sándor - KENÉZ Ernő) 290-297

Nagyszabásu gyarapitási és közös feldolgozási program az USA-ban. A "National Program for Acquisitions and Cataloging" (BÓDAY Pál) 74-80

Német és magyar kötetkatalógusok szépirodalmi könyvkinálata (ISZLAI Zoltán) 49-60

Irodalom nyilvántartására szolgáló katalógusfajták összehasonlitása (KENÉZ Győzőné) 476-482

Röviden a párizsi Bibliothèque Nationale és a British Museum könyvtárának nyomtatott katalógusairól 12-13

A Kongresszusi Könyvtár nyomtatott katalógusairól (KOVÁCS Ilona) 6-11

OLVASÁS, KÖNYVVÁSÁRLÁS

Könyv, könyvtár, iskolásgyermekek. Olvasásvizsgálat néhány magyarországi délszláv községben (UROSEVICS Danilo) 401-412

OLVASÓSZOLGÁLAT

Az Országgyülési Könyvtár segitsége a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulója megünnepléséhez (VÉRTES György) 147-150

Kémiai szakirodalmi szolgáltatások a Veszprémi Vegyipari Egyetem központi könyvtárában (KOVÁTS Zoltán - KOKAS Endréné) 61-64

TÁJÉKOZTATÁS (dokumentáció, bibliográfia)

Egyes európai országok müszaki tudományos tájékoztatási hálózatának megszervezésében mutatkozó irányzatok (A. WYSOCKI) 454-458

A könyvtárak tájékoztatási feladatairól 81-82

A könyvtárügy szerepe és fejlődési tendenciái az uj gazdasági mechanizmusban (CSÚRY István) 83-104

Az egyetemi könyvtárigazgatók kollégiumának értekezlete 105-106

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Az OKDT könyvtárigazgatási szakbizottság ülése 106–107

Az OKDT tudományos és szakkönyvtári és dokumentációs tagozata a tudományos és szakkönyvtárak feladatairól a népgazdasági információs rendszerben 107

Az uj irányitási rendszer és a könyvtárak (WALLESHAUSEN Gyula) 108–113

Az információtárolás; a szakirodalom gyüjtése; a könyvtárvezetés kérdései. Hozzászólás CSÜRY István irásához (ZSIDAY József) 241–245

"Befejezni a tudományos, müszaki és gazdasági információk rendszerének kiépitését és minőségileg megjavitani munkáját...". – A csehszlovák információs rendszer munkatársainak II. országos konferenciája (FUTALA Tibor) 115–125

Adatbank. A SEAC – Társadalom- és Közgazdaságtudományi Adatközpont – munkájáról (D. GROSE) 127–131

Mit irnak a könyvtári lapok a szovjet könyvtár- és tájékoztatásiigyről? 286

Megkapja-e a felhasználó a szükséges és fontos szakirodalmi információt? A National Science Foundation rendszerelemző vizsgálata (BASSOLA Zoltán) 373–377

Szakirodalmi tájékoztató kiadványok a szakkönyvtárakban (J.R.A. WALKER könyvét ismerteti TÓTH István András) 385–396

Katalogo de la Hungarlanda Esperanto Biblioteko. A szegedi Somogyi Könyvtárban lévő eszperantó müvek katalógusa 246–248

A szovjet nemzeti bibliográfiai központ, az Össz-szövetségi Könyvkamara 50 éve. Bibliográfiai áttekintés 275–285

HIREK, KÖZLEMÉNYEK

Eseménynaptár. Kiadja a Magyar Hirdető V. Sajtófigyelő Osztálya (PLAGÁNYI Emőke) 382–383

Lapzártakor érkezett. (Könyv a Jakut Köztársasági Könyvtárról) 384

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbizásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban

Forgalmi dugó a British Museumban (KELECSÉNYI Gábor) 475

Röviden 151–154

A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI SZAKKÖNYVTÁR UJ SZERZEMÉNYEI ÉS FORDITÁSAI

Szovjet irodalom magyar nyelven a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban 300–347

Forditások jegyzéke 155–160

Forditások jegyzéke 506–508

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban